Landschapsontwikkelingsplan

Oldambt, Westerwolde en Veenkoloniën

VISTA

Landschapsontwikkelingsplan

Oldambt, Westerwolde en Veenkoloniën

Maart 2006

Stuurgroep Oost
Stuurgroep Agenda voor de Veenkoloniën

Inhoud

1. Waarom een LOP? 7
2. Kernkwaliteiten als basis 11
3. Landschappelijke ontwerpopgaven 33
4. Kansen per deelgebied 39
5. Landschappelijk raamwerk 75
6. Uitvoeringsprogramma 89
7. Communicatie 93

1. Waarom een LOP?

Hoe willen we dat het landschap van het Oldambt, Westerwolde en de Veenkoloniën er in de toekomst uitziet? Hoe kunnen we zorgen dat de hooggewaardeerde vergezichten, de fraaie herenboerderijen, de kleinschalige beekdalen en de unieke kanaaldorpen behouden blijven? Hoe kunnen de ontwikkelingen die op het gebied afkomen zodanig uitgevoerd worden dat ze nieuwe kwaliteiten aan het landschap toevoegen? Op deze vragen wil het Landschapsontwikkelingsplan (LOP) een antwoord geven. Het LOP geeft een samenhangende visie op de toekomst van het landschap en reikt ook mogelijke uitvoeringsstrategieën aan om deze te realiseren. Uitgangspunten van het LOP zijn:

- actief investeren in de kwaliteit van het landschap om de leefbaarheid en het imago van het gebied te verbeteren;
- ruimte voor lokale initiatieven en nieuwe vormen van grondgebruik om de economische basis van het landschap te verbreden;
- een goede afstemming tussen van het nieuwe waterbeleid en de ontwikkeling van het landschap om de inrichting en het beheer duurzamer te maken.

Deel 1 van het LOP bevat een streefbeeld voor de lange termijn, tot 2030, en planvoorstellen voor de korte en middellange termijn, tot 2010. De planvoorstellen passen binnen het beleidskader van de Provinciale Omgevingsplannen (POP's) of sluiten daarbij aan. De POP's zijn door de provincies geconcretiseerd in regioprogramma's waarbij het opstellen van een LOP deel van de projectenlijst uitmaakt. De projecten zullen worden uitgewerkt in de lopende uitvoeringsprogramma's van het Regioprogramma Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën. Het LOP vormt daarmee een schakel tussen beleidsplannen en de uitvoering. Het streefbeeld voor de lange termijn bevat ook nieuwe elementen die nog niet in formele beleidsplannen zijn vastgelegd. Deze elementen zullen bij toekomstige beleidswijzigingen nader worden afgewogen.

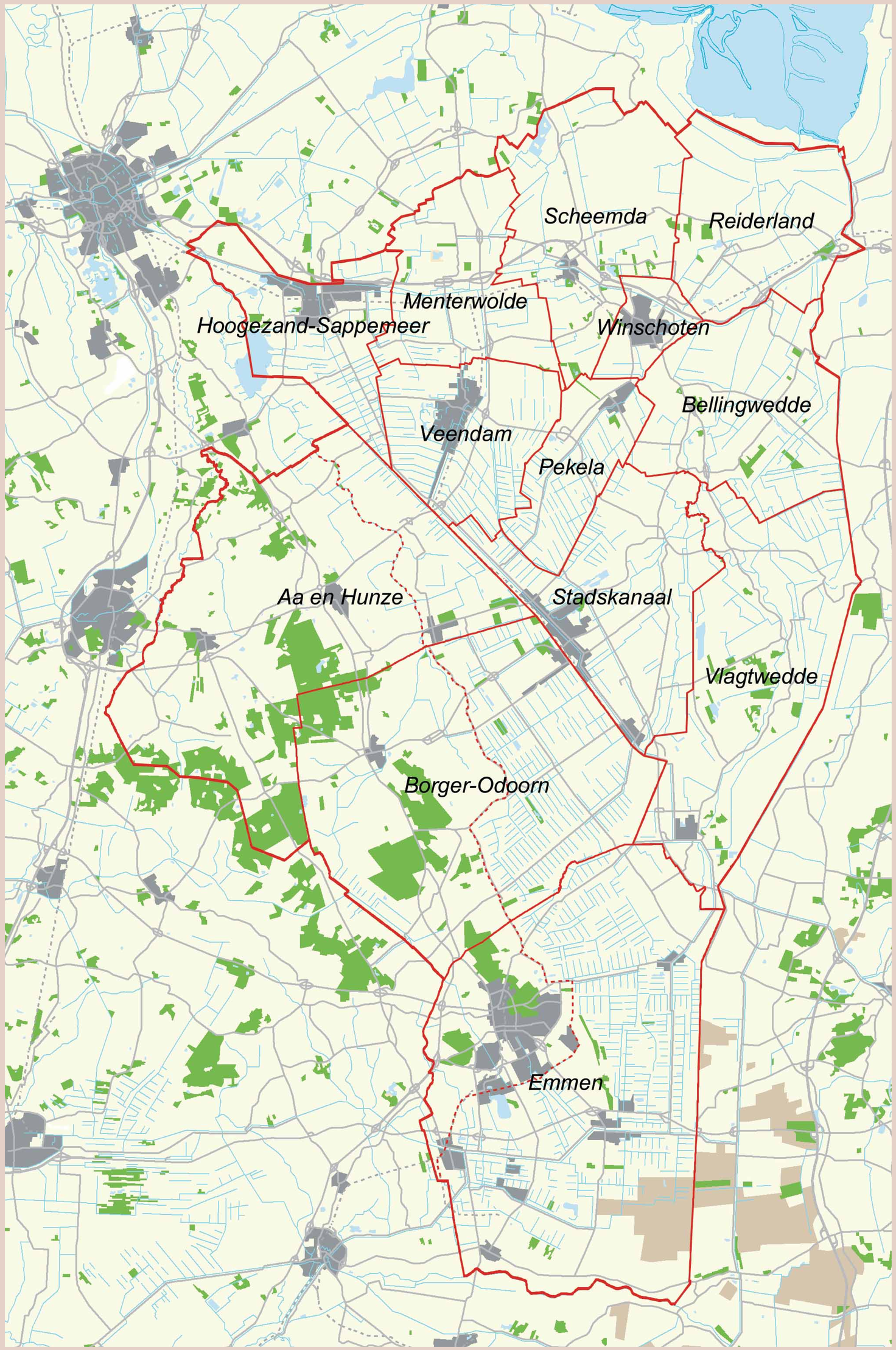

Aanleiding en doel

Met het vaststellen van het Regioprogramma Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën is een ambitieus ontwikkelingsprogramma uitgezet voor het Oldambt, Westerwolde en de Gronings-Drentse Veenkoloniën. De komende jaren zullen tal van projecten worden voorbereid en uitgevoerd om de sociale, economische en ruimtelijke structuur van de regio te verbeteren. Veranderingen in de landbouw en het waterbeheer, maar ook natuurontwikkeling, verstedelijking en nieuwe vormen van vrijetijdsbesteding zullen hun stempel drukken op het landschap. Over de gewenste landschappelijke kwaliteit en de manier waarop nieuwe ontwikkelingen hieraan kunnen bijdragen is echter nog weinig vastgelegd. Daarom is besloten een Landschaps-ontwikkelingsplan op te stellen. Dit plan geeft een visie op de ontwikkeling van het landschap tot 2030 en geeft voor de korte termijn aan hoe bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen een landschappelijke meerwaarde kan worden bereikt.

Uitgangspunten

De Agenda voor de Veenkoloniën is een vervolg op het advies van de Commissie Hoekstra. De kern van het advies was om de eenzijdigheid van het gebied te doorbreken en maatregelen te nemen die gericht zijn op het verbeteren van het imago. De eenzijdigheid heeft betrekking op zowel de ontwikkeling van de economische structuur als op het landschap. Het LOP is een middel om inhoud te geven aan de verbetering van het eenzijdige imago en vergroting van de landschappelijke diversiteit. Dat geldt niet alleen voor de Veenkoloniën, maar ook voor Westerwolde en het Oldambt. De provincies, waterschappen en gemeenten werken samen in het LOP om aan deze regionale ambitie vorm te geven. Uitgegaan wordt van een ontwikkelingsgerichte aanpak van het landschap, gestoeld op drie pijlers.

1. Actief investeren in de kwaliteit van het landschap om het gebied een nieuwe impuls te geven. Met projecten als de Ecologische Hoofdstructuur, de Blauwe Stad en het Hunzeproject wordt hier al aan gewerkt. Maar ook nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen zullen actief worden ingezet voor versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten en de regionale identiteit. Daarbij worden de ontwikkelingen niet los van elkaar gezien. In het LOP wordt gezocht naar kansrijke functiecombinaties en integrale oplossingen. Door verschillende functies en ontwikkelingen op elkaar af te stemmen, kunnen nieuwe uitvoeringsperspectieven ontstaan.

2. Ruimte voor lokale initiatieven en nieuwe vormen van grondgebruik om de economische basis van het landschap te verbreden. De dynamiek in de landbouw, maar ook ontwikkelingen op het gebied van toerisme en recreatie en nieuwe woon- en werkfuncties kunnen bijdragen aan de opbouw van een aantrekkelijk en vitaal landschap met een eigen identiteit. De Nota Ruimte biedt meer mogelijkheden

voor regionaal maatwerk en gebiedsgerichte oplossingen, bijvoorbeeld als het gaat om te bouwen voor de eigen behoefte en de inzet van uitvoeringsinstrumenten en financieringsarrange menten. Het LOP zal hiervoor kansen en kaders aangeven.

3. Een goede afstemming tussen het nieuwe waterbeleid (Waterbeheer voor de 21e eeuw, uitwerking stroomgebiedsvisies) en de landschapsontwikkeling. Hoewel de precieze aard en omvang van de benodigde watermaatregelen nog onderzocht worden, is het wel duidelijk dat hier een kans ligt voor het landschap. Door in het LOP nu al te zoeken naar combinatiemogelijkheden kunnen wellicht nieuwe ruimtelijke perspectieven en onverwachte oplossingen voor ruimtelijke knelpunten in beeld komen. Dit past ook bij de Nederlandse traditie als het gaat om het ontwerpen met water.

Status

Het LOP heeft geen formele beleidsstatus, in de zin dat het plan bindend is voor derden, zoals een bestemmingsplan. Het LOP wil vooral landschappelijke kansen in beeld brengen en inspiratie bieden aan partijen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van het gebied. Het moet dus niet gezien worden als dwingend toetsingskader, maar als een stimuleringskader voor initiatieven uit de streek en als een kwaliteitsimpuls voor de uitvoering van lopende projecten. Het LOP is daarmee een inspirerende visie op het landschap, waarin is aangegeven hoe nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de landschappelijke kwaliteiten en de cultuurhistorische identiteit. Het LOP kan door gemeenten worden gebruikt als een landschappelijke onderlegger voor nieuwe bestemmingsplannen.

Beleidskader

Het LOP geeft een landschappelijke uitwerking aan bestaande beleidsdoelstellingen. Belangrijke beleidskaders voor het LOP zijn de provinciale omgevingsplannen (POP's) van Groningen en Drenthe. Het landschappelijk raamwerk zoals beschreven in het POP Groningen en de landschappelijke gebiedskenmerken en beleidsdoelstellingen uit het POP Drenthe zijn in het LOP verder uitgewerkt. Daarbij is zoveel mogelijk aangesloten bij gemeentelijke structuurvisies en lopende projecten. Voorstellen voor de korte termijn (tot 2010) passen binnen de vigerende beleidskaders of sluiten daar bij aan. Voorstellen voor de langere termijn geven een doorkijkje naar mogelijke ontwikkelingen binnen het gebied, uitgaande van denkbare toekomstperspectieven voor onder meer landbouw, waterbeheer, wonen en werken, recreatie en toerisme.

Aanpak

De opstelling van het LOP valt onder de verantwoordelijkheid van de Stuurgroepen Oost en Agenda voor de Veenkoloniën. Daarnaast zijn er een ambtelijke stuurgroep voor de aansturing op hoofdlijnen, een projectgroep voor de dagelijkse inhoudelijke en procesmatige aansturing, een ambtelijke begeleidingsgroep met vertegenwoordigers van gemeenten, waterschappen en Streekraad Oost-Groningen. Maatschappelijke organisaties zijn via diverse workshops en ontwerpateliers bij de planvorming betrokken.

Voor de opstelling van het LOP zijn vijf stappen onderscheiden:
stap 1: gebiedsanalyse en verkenning ontwerpopgaven (eind 2003 - begin 2004);
stap 2: ontwerpverkenningen en scenariostudies (voorjaar - zomer 2004);
stap 3: integratie tot concept-LOP (eind 2004 - begin 2005);
stap 4: vaststelling visiedeel LOP (eind 2005);
stap 5: vaststelling definitief LOP met uitvoeringsprogramma (begin 2006).

Rond ruimtelijk relevante thema's (water, natuur, wonen, toerisme, economie en landbouw) zijn workshops georganiseerd voor betrokken maatschappelijke organisaties en overheden. De resultaten van stap 1 zijn neergelegd in een aparte tussenrapportage (maart 2004). Voor de in stap 1 benoemde ontwerpopgaven zijn ontwerpateliers georganiseerd en op basis daarvan zijn voor vijf deelgebieden ruimtelijke uitwerkingen gemaakt. Per gebied zijn verschillende ontwikkelingsrichtingen aangegeven en kansen geformuleerd. Aan de betrokken ambtenaren en bestuurders is gevraagd een voorkeursrichting aan te geven. Soms is gekozen voor een van de aangegeven ontwikkelingsrichtingen, vaak zijn aanvullingen of nuanceringen aangebracht en in een enkel geval zijn geheel nieuwe ontwikkelingsrichtingen toegevoegd. Dit rapport bevat hiervan de resultaten. Het LOP is onderdeel van de uitvoeringsprogramma's van de Regio Oost en Agenda voor de Veenkoloniën. Het uitvoeringsprogramma is opgesteld in samenspraak met de betrokken gemeenten en maatschappelijke organisaties, die ook in het voortraject zijn geraadpleegd.

Plangebied

Het plangebied omvat het grondgebied van 13 gemeenten, waarvan 3 gelegen in de provincie Drenthe en 10 in de provincie Groningen. Met maximaal zo'n 70 km van noord naar zuid en 40 km van oost naar west is dit het grootste LOP van Nederland. Het plangebied omvat verschillende historisch-geografische eenheden: Oldambt, Westerwolde, Groningse en Drentse Veenkoloniën, Hondsrug en Hunzedal. De feitelijke planvorming concentreert zich op het werkgebied van het Regioprogramma Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën. Dit is het primaire plangebied. Voor de Hondsrug en het Hunzedal worden in andere kaders reeds plannen uitgewerkt en wordt in dit LOP volstaan met een eenvoudiger deskstudie. Hierbij gaat het vooral om een goede ruimtelijke afstemming met het aangrenzende Veenkoloniale gebied.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een beschrijving van de ontstaansgeschiedenis en de kernkwaliteiten van het landschap. Eerst wordt de landschappelijke structuur van het plangebied als geheel beschreven, vervolgens wordt ingezoomd op de onderscheiden historisch-geografische eenheden. Het hoofdstuk eindigt met een overzichtskaart van de landschappelijke kenmerken van het plangebied. Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de ontwerpopgaven voor het LOP, oftewel de ruimtelijke ontwikkelingen waar het LOP sturing aan moet geven. De ontwerpopgaven zijn gebaseerd op de vastgestelde beleidsdoelstellingen voor het plangebied. Het hoofdstuk eindigt met een overzichtskaart, waarin de voor het LOP relevante beleidsontwikkelingen zijn samengebracht. Hoofdstuk 4 bevat een verkenning van de landschappelijke kansen per deelgebied. Uitgangspunt is dat elk deelgebied een sterk landschappelijk imago krijgt. Binnen de Veenkoloniën is een onderverdeling gemaakt in drie deelgebieden: Groningse Veenkoloniën, Drentse Monden en Veenland/ Naturpark Moor. Binnen het Oldambt en Westerwolde is geen verdere onderverdeling gemaakt, omdat dit kleinere en meer samenhangende deelgebieden zijn. De Hondsrug en het Hunzedal zijn niet als aparte deelgebieden uitgewerkt, omdat deze gebieden buiten het primaire plangebied vallen. Wel zijn bij de uitwerking van Groningse Veenkoloniën, Drentse Monden en Veenland/Naturpark Moor de gewenste relaties met de Hondsrug en het Hunzedal aangegeven. Bij de uitwerking van de Drentse Monden is de ontwikkeling van het Hunzedal als een aparte kans beschreven. In hoofdstuk 5 worden de gebiedsuitwerkingen geïntegreerd tot een overkoepelend landschappelijk raamwerk. Binnen het plangebied worden zes verschillende landschapsstrategieën onderscheiden. Deze worden vervolgens vertaald naar concrete aanbevelingen voor het regionale watersysteem, de wegbeplantingen, de dorpsuitbreidingen, het hergebruik van vrijkomende bebouwing en het recreatienetwerk.

Hoofdstuk 6 wordt het uitvoeringsperspectief beschreven. Daarin wordt aangegeven wat het LOP betekent voor lopende uitvoeringsprojecten of nieuwe initiatieven op de korte termijn gewenst zijn en welke mogelijkheden er zijn voor de langere termijn. Tevens wordt ingegaan op de uitvoeringsorganisatie. Hoofdstuk 7 gaat over de communicatie.

2. Kernkwaliteiten als basis

Het Oldambt, Westerwolde en de Veenkoloniën hebben elk een onmiskenbaar eigen karakter. Dit is de resultante van een eeuwenlange ontginningsgeschiedenis, die in elk gebied heel anders is verlopen. In de Veenkoloniën is de planmatige afgraving van het veen de dominante landschapsvormende kracht geweest, in Westerwolde de geleidelijke veranderingen binnen de agrarische potstalcultuur, in het Oldambt de voortgaande landaanwinning en landbouwvernieuwing. Ook de maatschappelijke krachten achter die veranderingen verschillen per gebied: bij de Veenkoloniën waren dat de stad Groningen en de grote ontginningsmaatschappijen, in Westerwolde de kleine dorpsgemeenschappen en in het Oldambt de abdijen en later de welvarende 'boerenrepublieken'. Op de hogere zandgronden van de Hondsrug hadden de Drentse Markegenootschappen lange tijd het alleenrecht. In het Hunzedal lagen de natte groenlanden van de esdorpen. Toen deze dorpen een eigen monding kregen op het Stadskanaal zijn de achterliggende venen ontgonnen.

In dit hoofdstuk wordt eerst de grotere landschapsstructuur beschreven. Vervolgens worden per deelgebied de ontginningsgeschiedenis en de kernkwaliteiten van het landschap toegelicht. Voor de Hondsrug en het Hunzedal wordt volstaan met een beknopte omschrijving, omdat deze gebieden in andere provinciale studies voldoende vergelijkbare aandacht hebben gekregen. Het hoofdstuk eindigt met een overzichtskaart van de belangrijkste landschappelijke kenmerken en kwaliteiten.

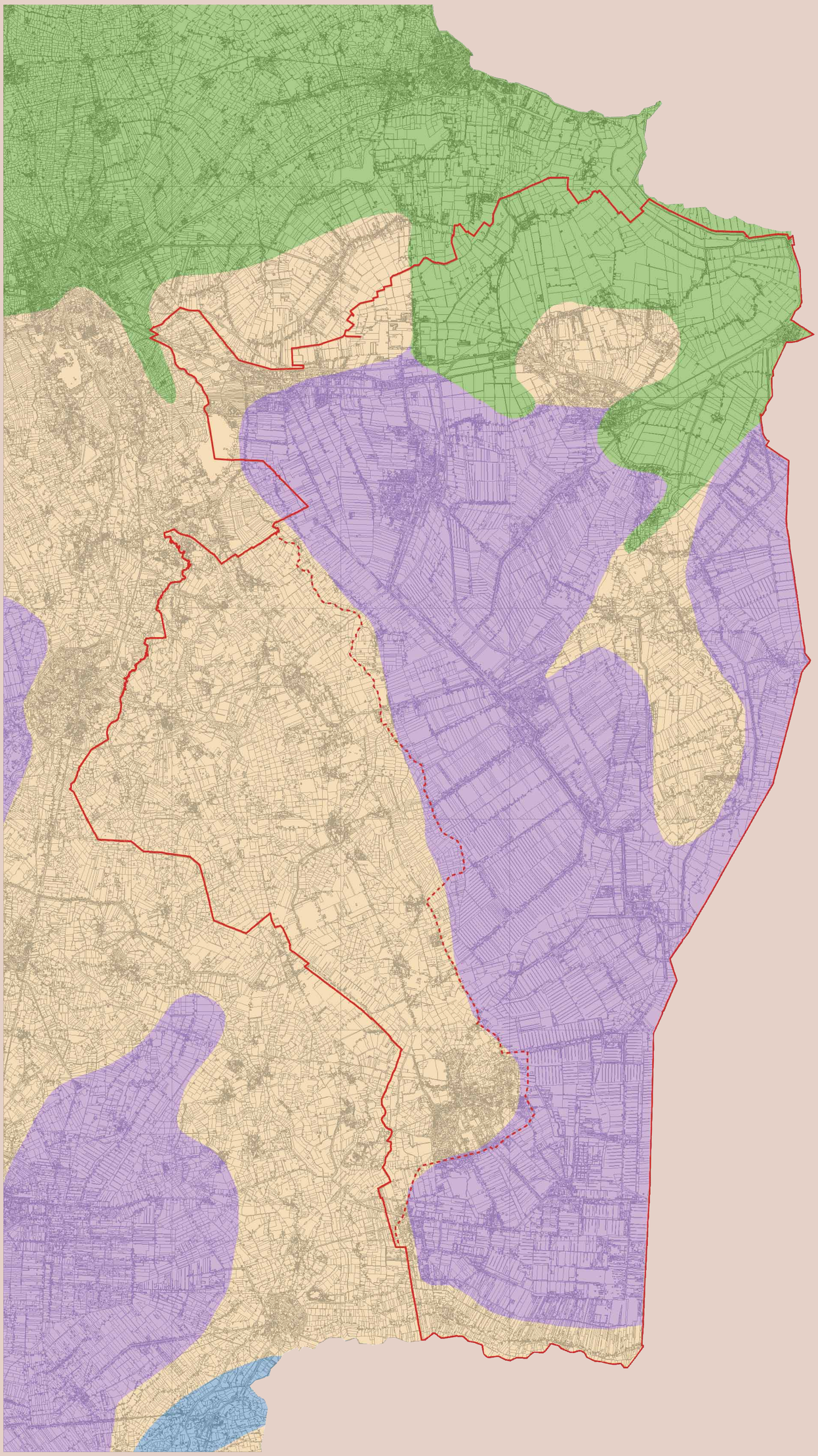

Landschapstypen

Op grond van bodemopbouw en grondgebruik kunnen binnen het plangebied verschillende landschapstypen worden onderscheiden: zandgebied, hoogveenontginning en zeekleigebied.

Het zandgebied onderscheidt zich door zijn relatief kleinschalige en besloten karakter. Het zandgebied van de Hondsrug wordt aan de oostkant begrensd door een opvallende steilrand. Het zandgebied is als eerste ontgonnen en we vinden er de typische esdorpen met bolle akkercomplexen en slingerende beken. De zandgronden zijn van nature vrij voedselarm, maar door de goede doorlatendheid en de stevige ondergrond vormden ze een veilige bewoningsbasis ten opzichte van het ontoegankelijke veen en de verraderlijke kustzone.

De oorspronkelijke natte veengebieden zijn veel later ontgonnen, vanaf de 16e eeuw en vooral in de 19e en 20e eeuw. Hier is op grote schaal veen afgegraven voor de turfwinning. Dit heeft geleid tot het systematisch verkavelde landschap met de kilometerslange kanaaldorpen en eindeloze akkers. Plaatselijk is een dunne laag veen teruggestort (bolsterveen) of is een deel van het veen vermengd met de zandige bovengrond, om de bodemvruchtbaarheid te verbeteren. Op veel plaatsen ligt het zand echter aan de oppervlakte. Dit zand, waarin nog nauwelijks bodemvorming heeft plaatsgevonden, is gevoelig voor verdroging en verstuiving.

Het zeekleigebied is ontstaan als gevolg van inbraken van de Waddenzee, die hier voedselrijke klei en zavel heeft afgezet. Vanaf de 16e eeuw is het gebied door landaanwinning geleidelijk teruggewonnen op de zee. Dit is terug te zien in het schilvormige patroon van wegdorpen en binnendijken. De voedselrijke klei vormde een vruchtbare bodem voor de akkerbouw. Het gebied heeft een grootschalig en zeer open karakter.

- Zandgebied
- Hoogveenontginning
- Zeekleigebied
- Rivierengebied

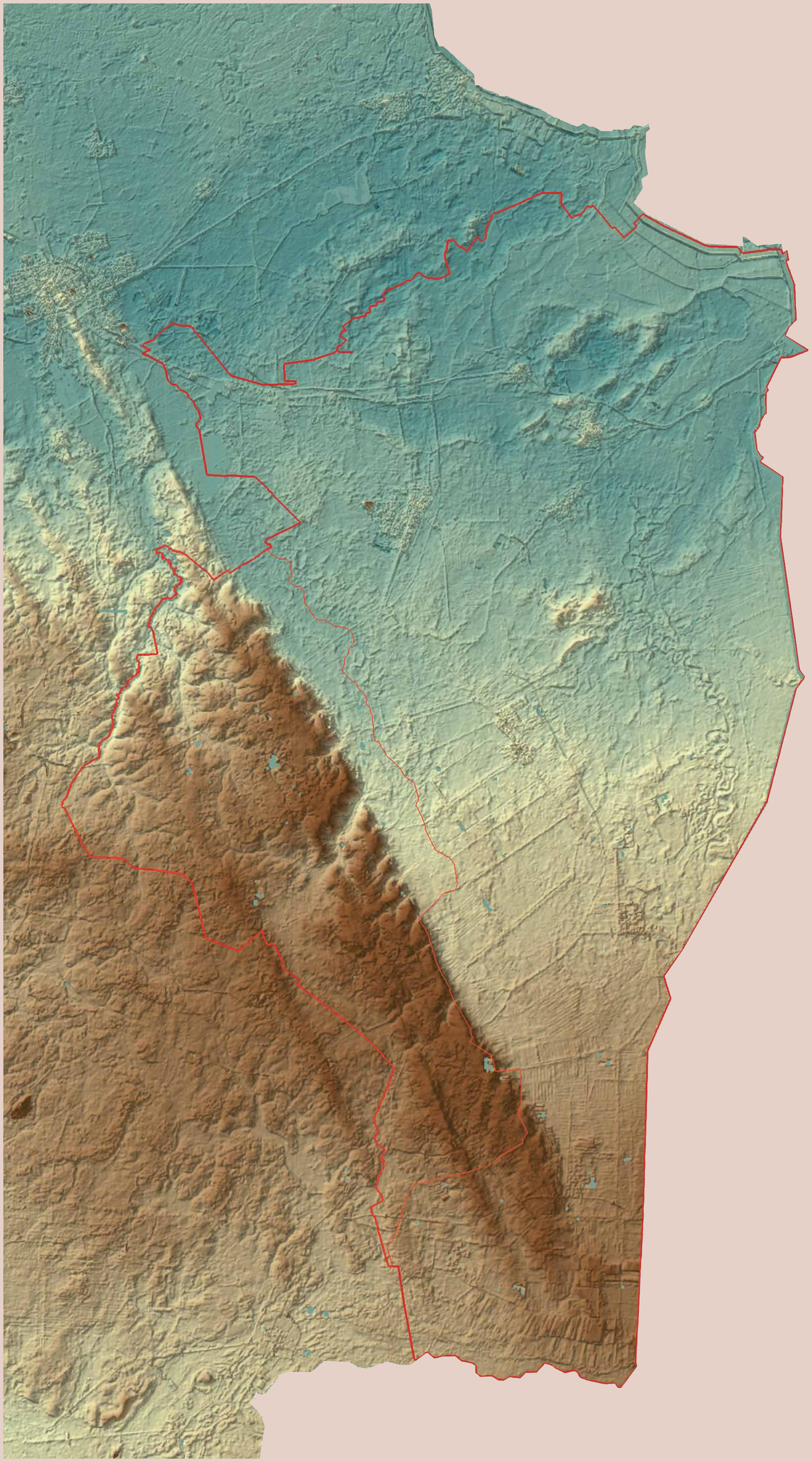

Hoogteligging

De hoogteligging binnen het plangebied varieert van NAP + 26 m op de hoogste delen van de Hondsrug tot NAP - 2 m in de laagste delen van het Oldambt. De Hondsrug vormt een markante begrenzing van het Hunzedal en de Veenkoloniën bij Emmen. Vanuit de aangrenzende open landschappen zijn er fraaie uitzichten op de ‘steiland’. Binnen het schijnbaar vlakke landschap van de Veenkoloniën is van zuid naar noord nog een verval van circa 15 m aanwezig.

Het reliëf is ontstaan onder invloed van landijs, smeltwater, zandverstuiving, veenvorming en de opslibbing van zeeklei. De Hondsrug maakt deel uit van het Drents Plateau, dat is gevormd in de voorlaatste ijstijd (Saalien). De vier markante langgerekte ruggen zijn te benoemen als drumlins of megaflutings. Het aangrenzende lagergelegen gebied ten oosten van de Hondsrug (Hunzelaagte) wordt gezien als een oerstroomdal van smeltwater of als een overloopgeul van de Ems, die door een van de glaciale bekkens in Duitsland stroomde. In het Eemien is de zee het gebied binnengedrongen en is klei afgezet en veen ontstaan. In de laatste ijstijd (Weichselien) heerste er een poolklimaat en werden dekzanden afgezet. In het Holoceen wordt het klimaat milder en stijgt de zeespiegel. In de kustvlakte wordt opnieuw zeeklei afgezet. Buiten het bereik van het zeewater raken grote delen van het gebied bedekt met een dik veenpakket.

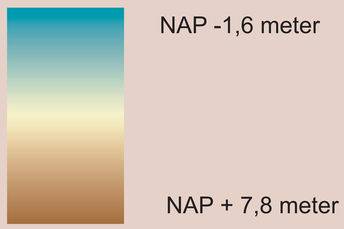

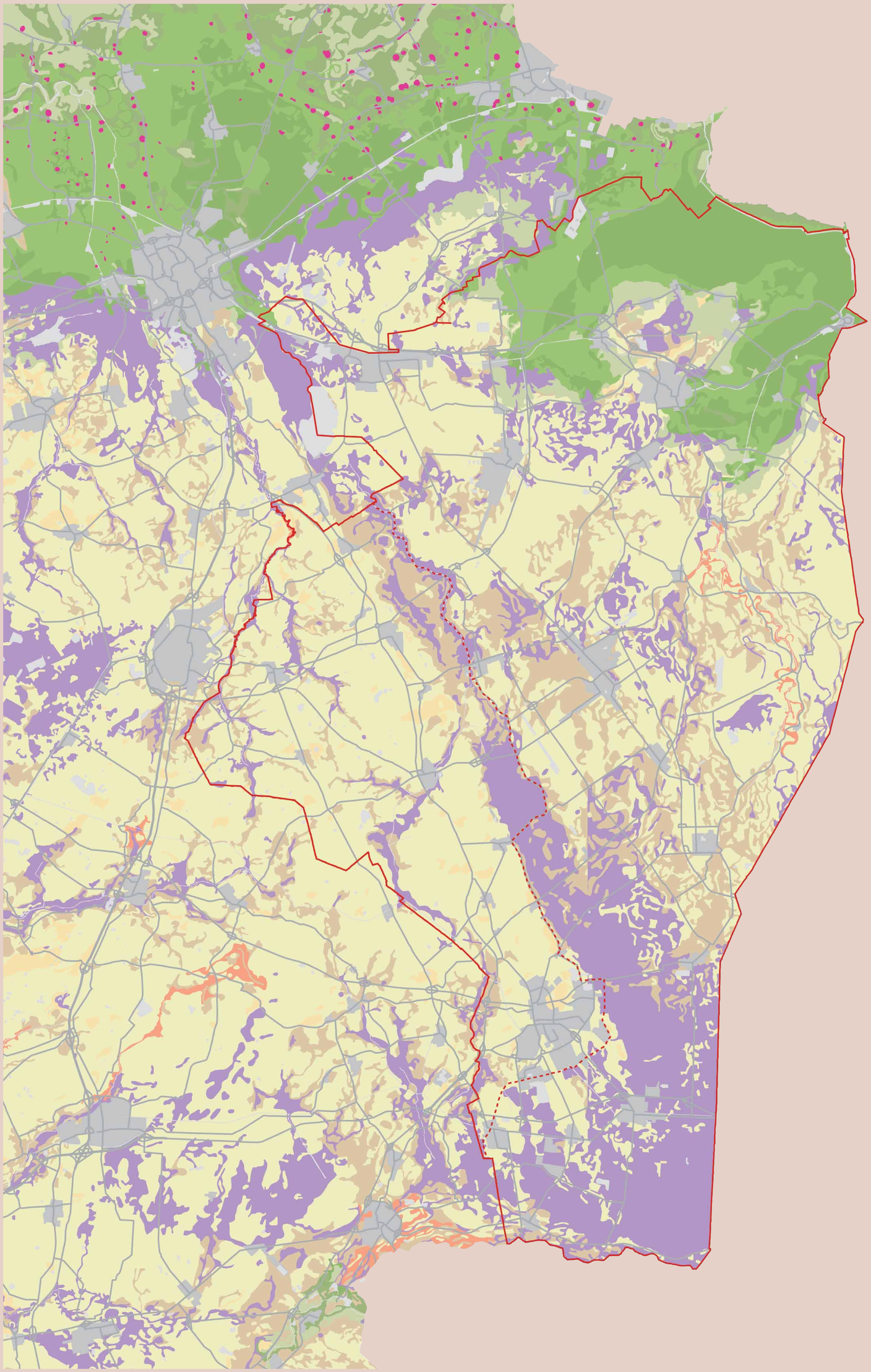

Bodem

De geologische ontstaansgeschiedenis en bodemvormingsprocessen (inclusief menselijke beinvloeding) zijn bepalend voor de bodemopbouw in het gebied. Binnen het plangebied worden de volgende bodemeenheden onderscheiden: zandgronden, zeekleigronden en veengronden. De zandgronden (Formatie van Twente) zijn te vinden op de hogergelegen delen binnen het gebied in de gebieden waar het oorspronkelijke veen helemaal is verdwenen. De hogere zandgronden bestaan uit verschillende typen: enkeerdgronden zijn ontstaan door eeuwenlang gebruik als bouwland, veldpodzolgronden zijn de vroegere heidevelden, beekeerdgronden zijn de zandgronden langs beken die als hooi- en weiland werden gebruikt. De zeekleigronden (Westland Formatie) omvatten de vroegere kustvlakte en bestaan over het algemeen uit kalkloze zavel en klei. De zwaarste kleigronden zijn te vinden in de laagste delen van de voormalige kustvlakte, ver van de huidige kustlijn af. Deze zijn veelal in gebruik als weiland. De lichtere klei- en zavelgronden zijn te vinden op de hogere delen van de kustvlakte, dicht bij de huidige kust. Deze worden gebruikt als bouwland. Aan het patroon van lichtere en zwaardere afzettingen is de opeenvolging van landaanwas af te lezen. Binnen de veengronden onderscheiden we twee typen: restanten van het oligotrofe hoogveen, dat buiten het bereik van het oppervlakte- en grondwater is ontstaan (Formatie van Griendtsveen) en voedselrijker laagveen dat in de beekdalen en andere laagten is ontstaan, bijvoorbeeld in het beekdal van de Hunze (Formatie van Singraven). Bij het Bargerveen ligt een groter hoogveenrestant, op de veenkoloniale gronden ligt alleen plaatselijk nog een dunne laag bolsterveen. De veenkoloniale gronden zijn overwegend zandgronden, met weinig bodemvorming.

Zand

- Eerdgronden
- Podzolgronden
- Brikgronden

Zeeklei

- Lichte zavel
- Zware zavel
- Lichte klei
- Zware klei

Veen

- Veengronden

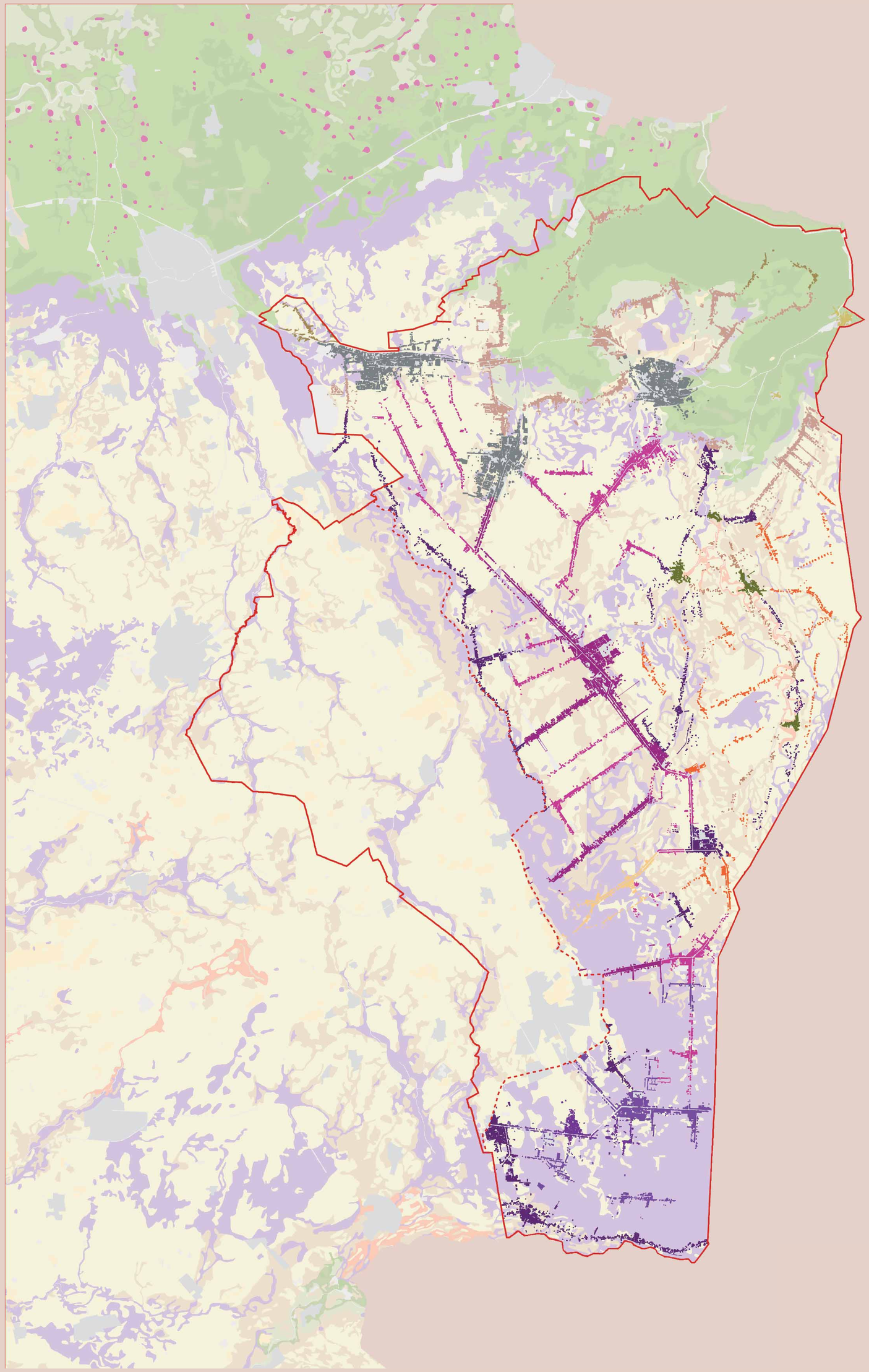

Dorpentypologie

Binnen het plangebied is een uitzonderlijk breed scala aan dorpstypen aanwezig. Dit heeft te maken met de grote verschillen in de natuurlijke omstandigheden en met de bijzondere ontginningsgeschiedenis van de verschillende gebiedsdelen. In bijgaande kaart is een overzicht opgenomen van de voorkomende dorpstypen, volgens de historisch-geografische indeling. Als ondergrond is de vereenvoudigde bodemkaart gebruikt, zodat het verband tussen bodem en bewoning zichtbaar wordt. Bij de beschrijving van de verschillende deelgebieden worden de kenmerken van de verschillende dorpstypen nader toegelicht.

- Bloksysteeem zonder wijken
- Bloksysteem met wijken
- Dubbelkanaalsysteem
- Enkelkanaalsysteem
- Enkelkanaalsysyteem met kruisdiepen
- Esdorpen
- Essenzwermdorpen
- Streekdorpen in jonge heide- en veenontginningen
- Geëxpandeerd dorp
- Vestingdarp
- Streekdorp in oude randveen- en heideontginningen
- Wegdorp met grootschalige bebouwingselementen
- Dijkdorpen

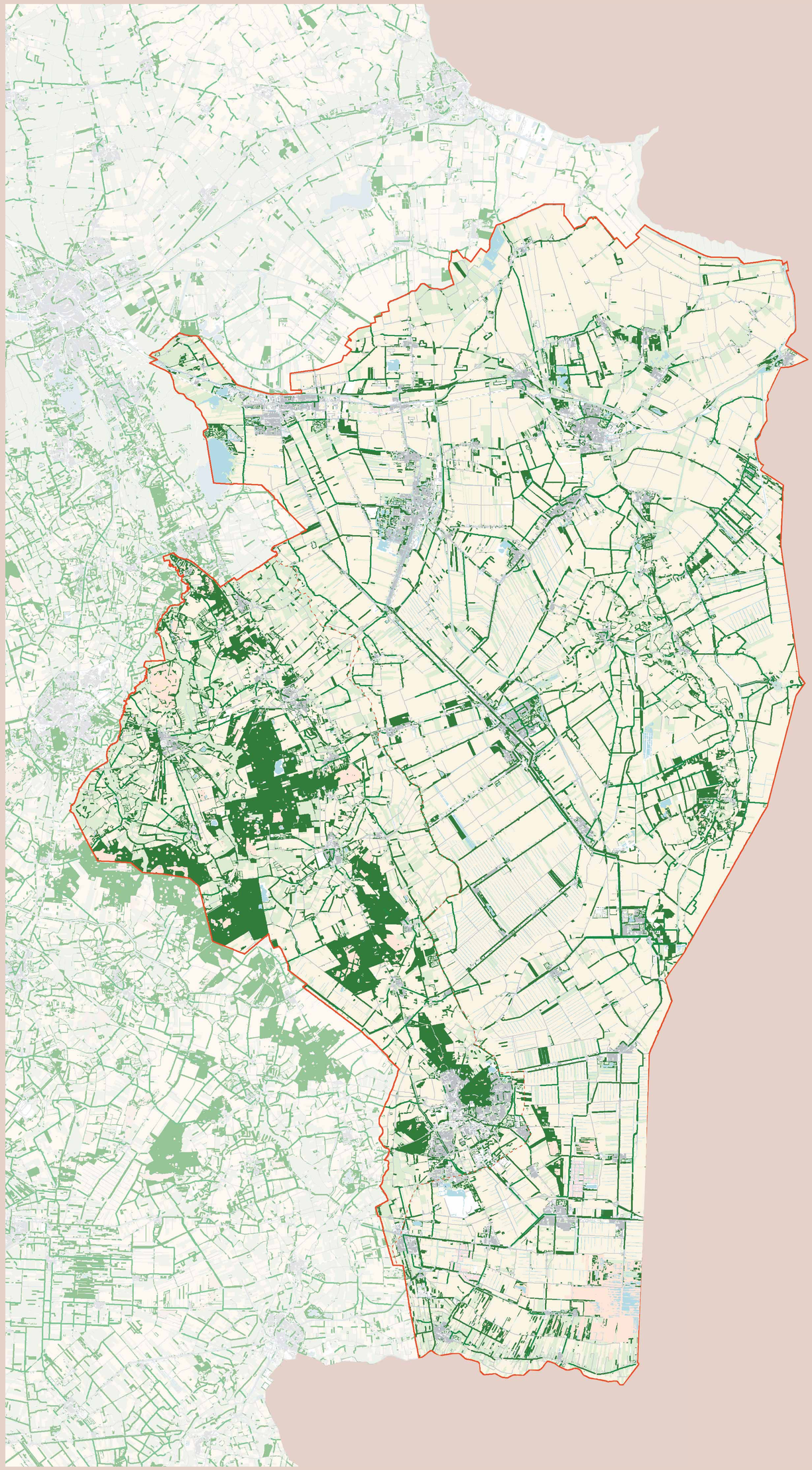

Beplantingen

Het landschap is in het Oldambt, de Veenkoloniën en het Hunzedal vooral een open en grootschalig landschap. In Westerwolde en op de Hondsrug daarentegen wordt het landschap gekenmerkt door kleinschaligheid en veel opgaande beplanting. In de Drentse Veenkoloniën rond Emmen is het landschap meer versnipperd en zijn er minder uitgesproken grootschalige, open ruimten.

Juist in open landschappen zijn de aanwezige beplantingen van bijzondere betekenis. Zij maken het verschil tussen een ‘weids’ landschap en een ‘kaal’ landschap. Wegbeplantingen zorgen voor contrast tussen beslotenheid en openheid. Vanuit de intimiteit van de beplante weg ziet men uit over het open land. De bomen langs de weg bieden het zicht op de openheid, een voorgrond, en geven het perspectief daarmee diepte.

In het Oldambt vormen de beplante boerenerven in die openheid groene eilanden, omspoeld door ruimte. In de Veenkoloniën en het Hunzedal zijn het de vaak in het groen gelegen bewoningslinten met hun boerderijen die maat geven aan het open landschap. Daarbij zijn de doorkijkjes vanuit de linten naar het open landschap vaak zeer waardevol. Zij geven maat aan de openheid.

In de meer besloten landschappen van Westerwolde en de Hondsrug zijn het de kleinschalige groene ruimtes en de overgangen van de hooggelegen gebieden naar de beekdalen en de veenkoloniale landschappen, die de kwaliteit van het landschap bepalen. Deze landschappen hebben een grote mate van intimiteit. Ze worden op grond daarvan zeer gewaardeerd als woongebied en zijn daarom bij uitstek geschikt voor toeristisch-recreatief medegebruik. De beekdalen en de essen geven als open ruimten structuur aan het gebied. De bebouwing en beplanting op de Hondsrug versterken de markante landschappelijke overgang naar het open veenkoloniale landschap en maken het aanwezige reliëf extra zichtbaar.

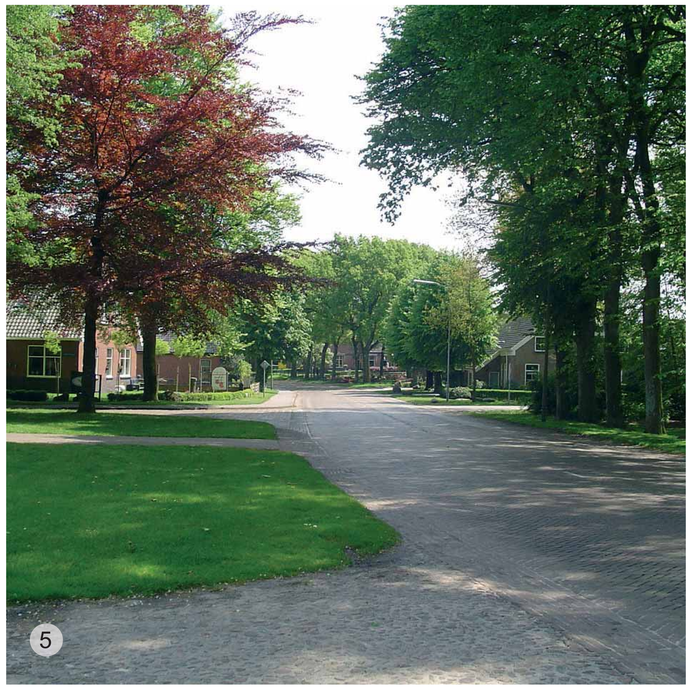

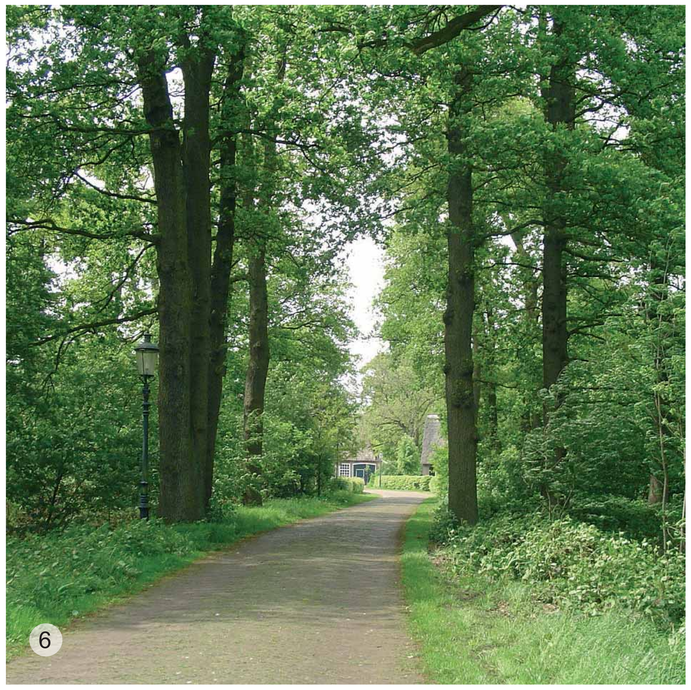

1. Bosrand Hondsrug

2. Erfbeplanting Oldambt

3. Dijkcoupure Oldambt

4. Lint langs Hunzedal

5. Klinkerweg esdorp Hondsrug

6. Omgeving Schoonebeek

7. Kanaalbeplanting Drentse Veenkoloniën

8. Diep ingesneden kanaal Drenthe

Oldambt

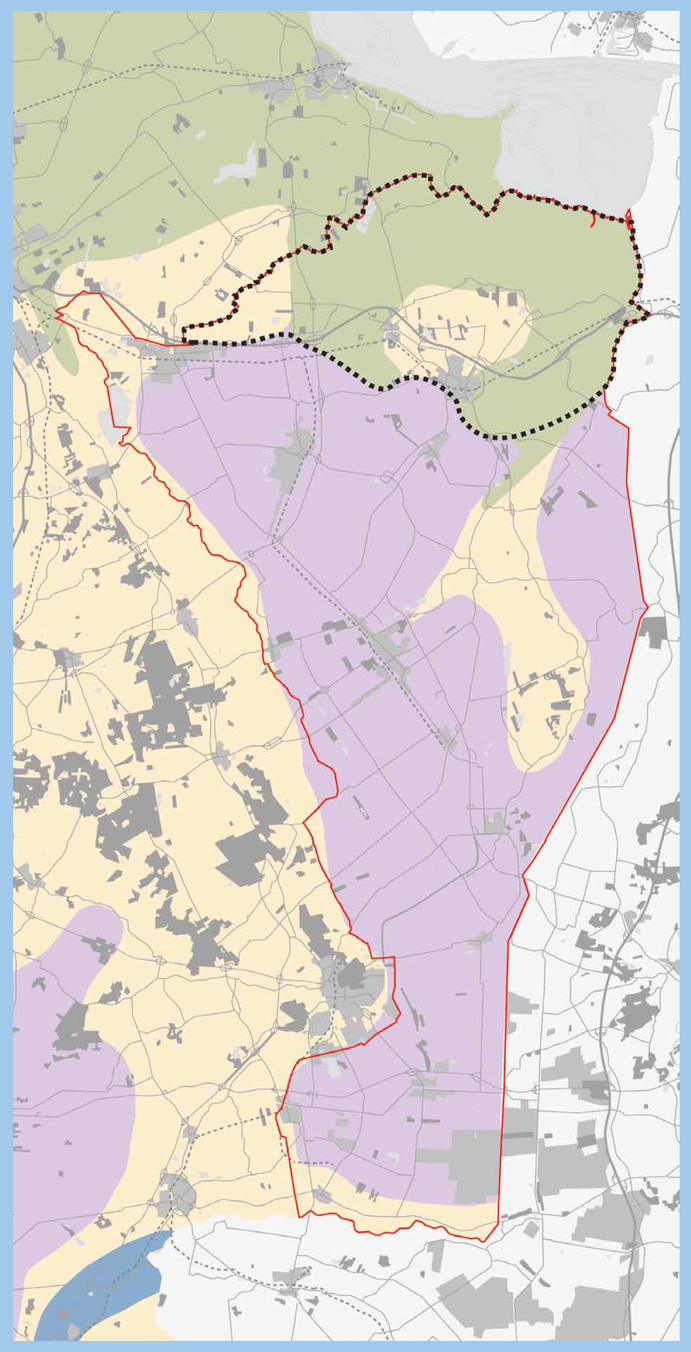

Abiotische basis

Vóór de grote overstromingen van de 14e en 15e eeuw bestond het Oldambt uit veen op een golvende dekzandondergrond. Her en der staken zandkoppen boven het veen uit, zoals het ‘schiereiland van Winschoten’. Dit schiereiland is een boogvormige stuwrug met daarin een lagere kom. Er liepen verschillende kleine rivieren door het veen richting de Eems en de Dollard. Langs de Eems lagen kleiïge oeverwallen. Vanaf 1400 traden regelmatig overstromingen op vanuit de Eems en de Dollard. Veel veen werd weggeslagen en de wateroppervlakte nam enorm toe. Er ontstond een uitgestrekt kwelderlandschap, waar voedselrijke klei werd afgezet in een patroon van geulen en kreekruggen. Langs de randen van het Oldambt, op de overgang naar de zandgronden, is de kleilaag vrij dun en is vrij ondiep veen aanwezig. Door ongelijkmatige inklinking van het veen zakt het maaiveld en wordt de afwatering van dit gebied bemoeilijkt.

Ontginningsgeschiedenis

De ontginning van het kwelderlandschap is in de 17e eeuw begonnen vanuit de wegdorpen op de aangrenzende hogere zandgronden van Winschoten. In de opgeslibde kleipolders werden nieuwe nederzettingen gesticht met herenboerderijen. Deze herenboerderijen hadden ‘recht van opstrek’. Dat hield in dat de grondbezitter recht had om de aanwasgronden in het verlengde van zijn bestaande percelen in gebruik te nemen. Zo ontstonden tussen de ‘zwetsloten’ langgerekte percelen, de zogenaamde opstrekkende heerden, vaak niet meer dan 50 m breed en meerdere kilometers lang. Het recht van opstrek liep tot de achtergrens van het dorpsgebied. Voorbij deze grens zijn in de loop van de tijd aanwasgronden ingepolderd en nieuwe boerderijen en dorpen gesticht. De oudste boerderijen werden meestal aan de dijk gelegd, later kwamen de boerderijen meer centraal in de polder te liggen. De jongste aanwasgronden en de laaggelegen gebieden rond Winschoten zijn pas rond de Tweede Wereldoorlog definitief ontgonnen en hebben een moderne verkaveling. Van de opstrekkende verkaveling in de oudere polders is door de ruilverkavelingen van de afgelopen eeuw veel verdwenen. Het huidige landschapsbeeld is dat van een grote open ruimte met groene boerderijeilanden.

Aanvankelijk lagen er vooral gemengde bedrijven. De aanwasgronden waren vaak slecht ontwaterd en grotendeels in gebruik voor veeteelt. In de loop van de 18e eeuw werd de ontwatering beter en nam het areaal akkerbouw toe. De jongere inpolderingen werden optimaal ingericht voor de akkerbouw. Er ontstonden grote bedrijven van 30 tot 60 ha. Het kenmerkende Oldambterboerderijtype verschijnt. In de 19e eeuw groeit het Oldambt verder uit tot een welvarend akkerbouwgebied. De opkomst van de strokartonfabrikage zorgt voor een schaalvergrotende impuls. Bedrijfsgebouwen worden vergroot, woonhuizen krijgen een deftig aanzien met sierlijsten, zonneweringen en dubbele graanzolders. Romantische slingertuinen met vijvers en bospartijen verhogen de status. Met de toenemende mechanisatie en de ruilverkavelingen uit de 20e eeuw ontstaat het huidige moderne landbouwlandschap, met nieuwe ontsluitingswegen en boerderijen. De afgelopen jaren hebben zich ook melkveebedrijven gevestigd in het gebied.

Kernkwaliteiten

Het Oldambt was lange tijd een welvarende ‘boerenrepubliek’ en is nog steeds een krachtig landbouwgebied. De afwisseling tussen de groene ontginningslinten met de monumentale boerderijen en het open agrarische achterland is de centrale kwaliteit van het landschap. De ontginningsgeschiedenis is goed afleesbaar in de opeenvolging van de polders: in de richting van de Dollard wordt het landschap steeds grootschaliger en leger. Het hele Oldambt is aangewezen als Belvederegebied. Specifieke kwaliteitsdragers zijn:

- de zeer open agrarische gebieden
- de typische boog van wegdorpen op de stuwrug van het schiereiland van Winschoten: Scheemda, Midwolda, Oostwold, Finsterwolde en Beerta
- de monumentale Oldamsterboerderijen met Engelse tuinen en Oost-Groninger slingertuinen
- de typische schillenstructuur van de aanwaspolders met de bijbehorende dijken en dijkrestanten
- de waterstaatkundige structuur met de kanalen, gemalen en stuwen en de aanwezige kreekrestanten van oude inbraakgeulen
- de vestingdorpen Oudeschans en Nieuweschans als onderdeel van de Eemslinie.

Wegen en beplanting

Lange tijd vormde het Oldambt een open inbraakgebied dat tot de zandrug bij Bellingwolde doorliep. Deze inbraak van de zee is in een aantal fasen ingepolderd, waarbij telkens op ruime afstand voor de oude dijk een nieuwe dijk is aangelegd. Hierdoor ontstond een ritmiek van dijken. Later zijn veel van deze dijken afgegraven. Het gebied is op een rationele wijze verkaveld, waardoor lange rechte wegen in het gebied zijn ontstaan. Waar de wegen de dijken kruisen, is een dijkcoupure met schotbalken en een schotbalkenhuisje gerealiseerd. De wegen binnen het gebied zijn over het algemeen niet beplant. Alleen de beplante boerenerven vormen vaak fraaie groene elementen in de grootschalige open ruimte.

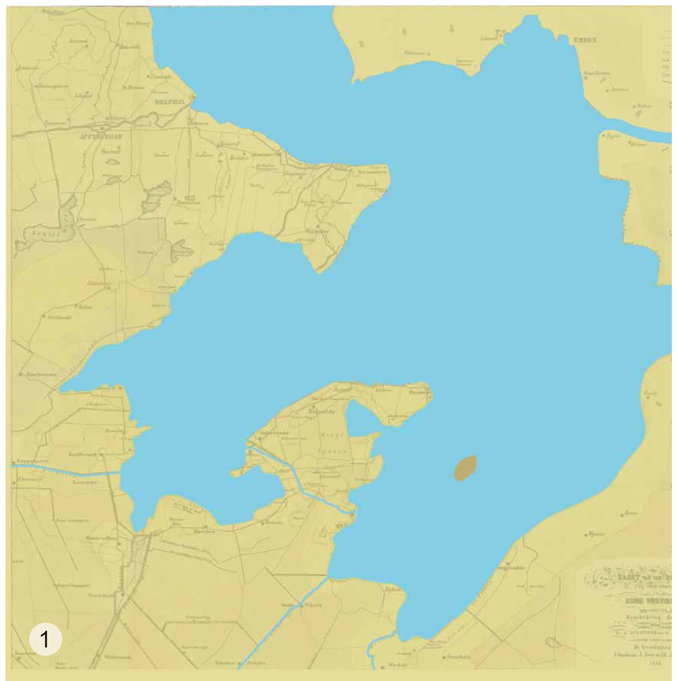

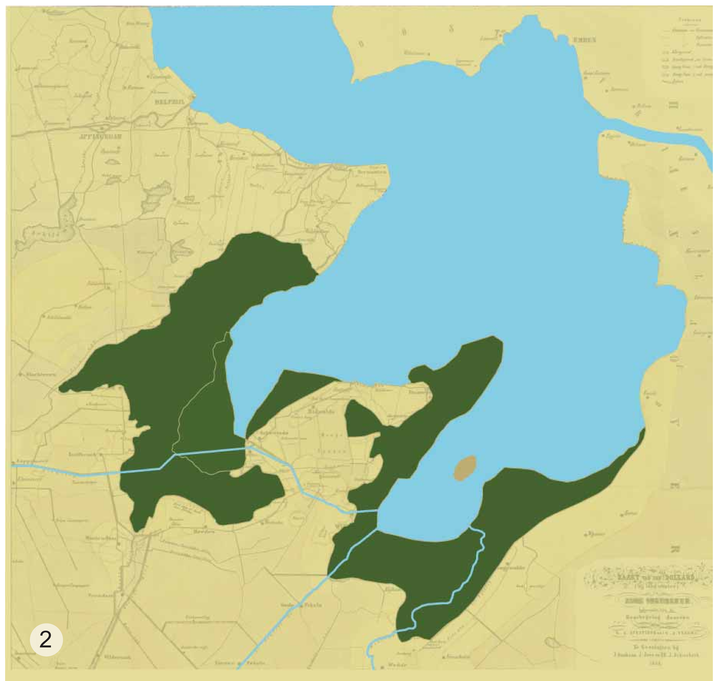

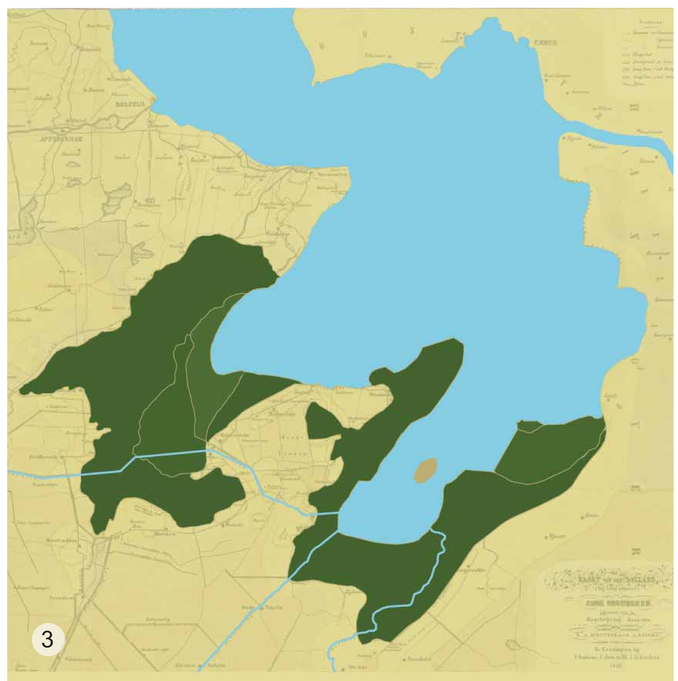

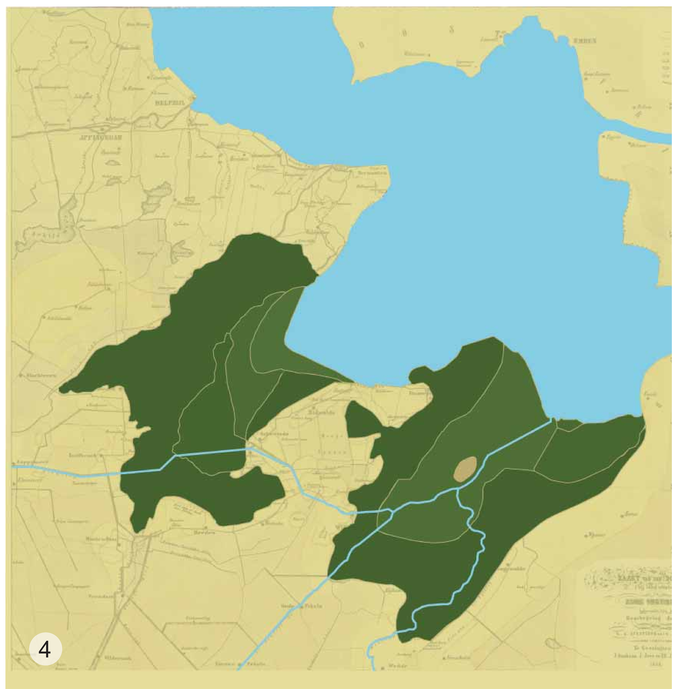

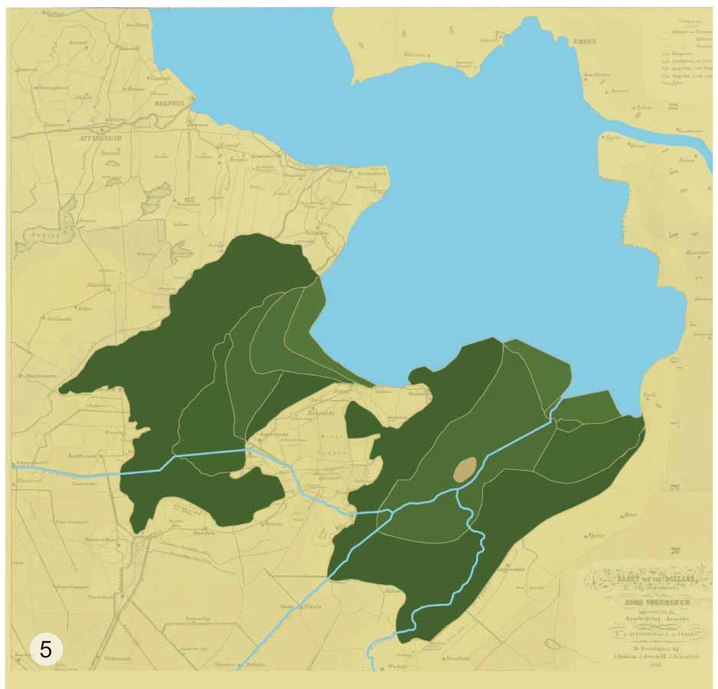

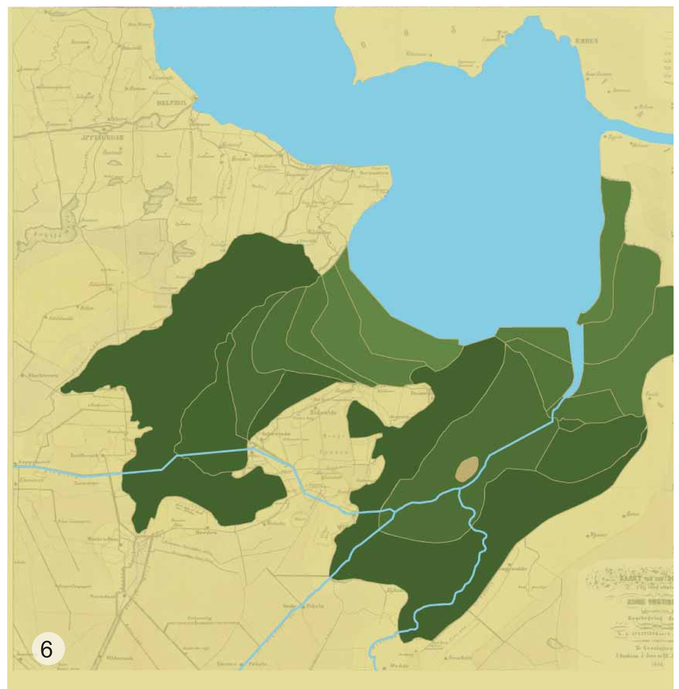

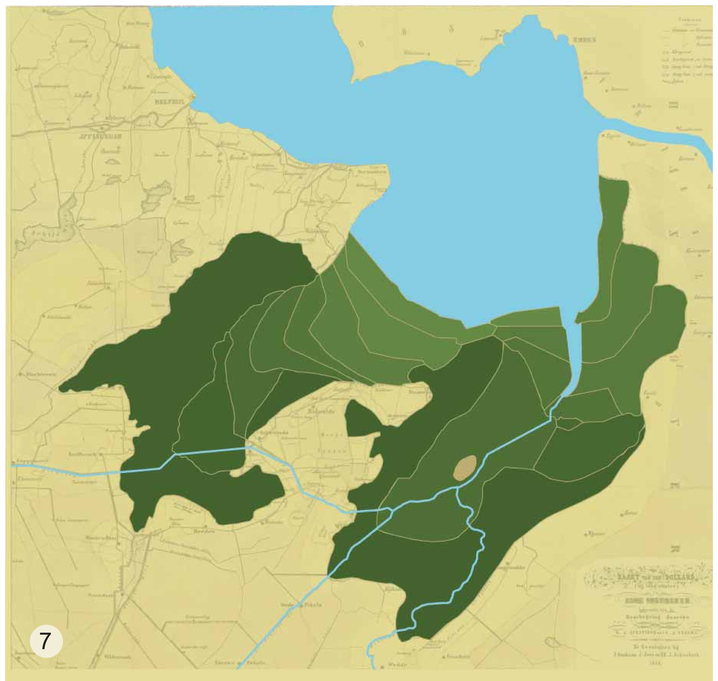

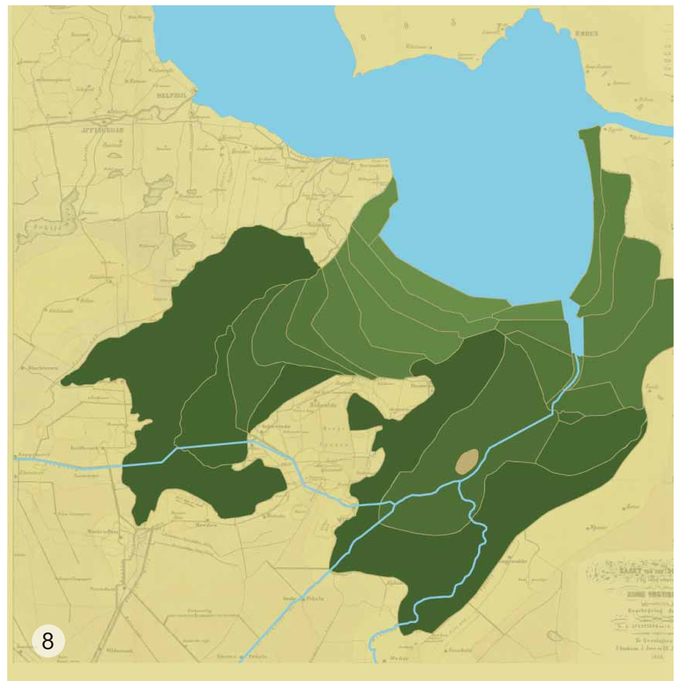

Bedijkingsfasen

1. 1545

2. 1587

3. 1626

4. 1665

5. 1696

6. 1819

7. 1875

Situatie 1910: de linten zijn ingebed in de fijnmazige strokenverkaveling

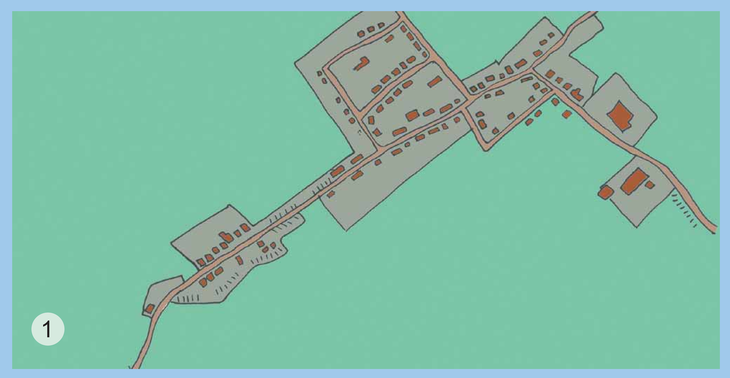

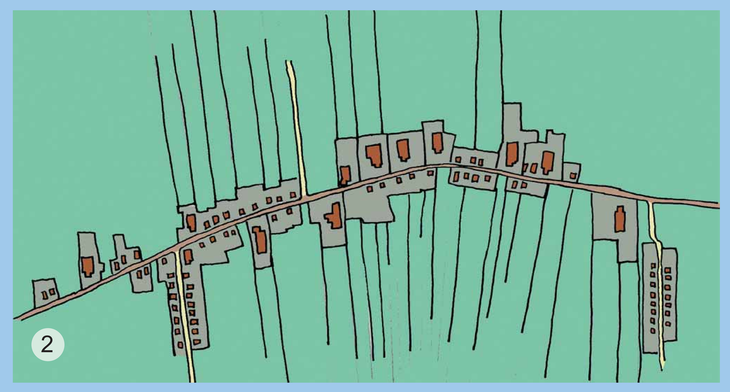

1. Dijkdorp

2. Wegdorp met grootschalige bebouwingselementen

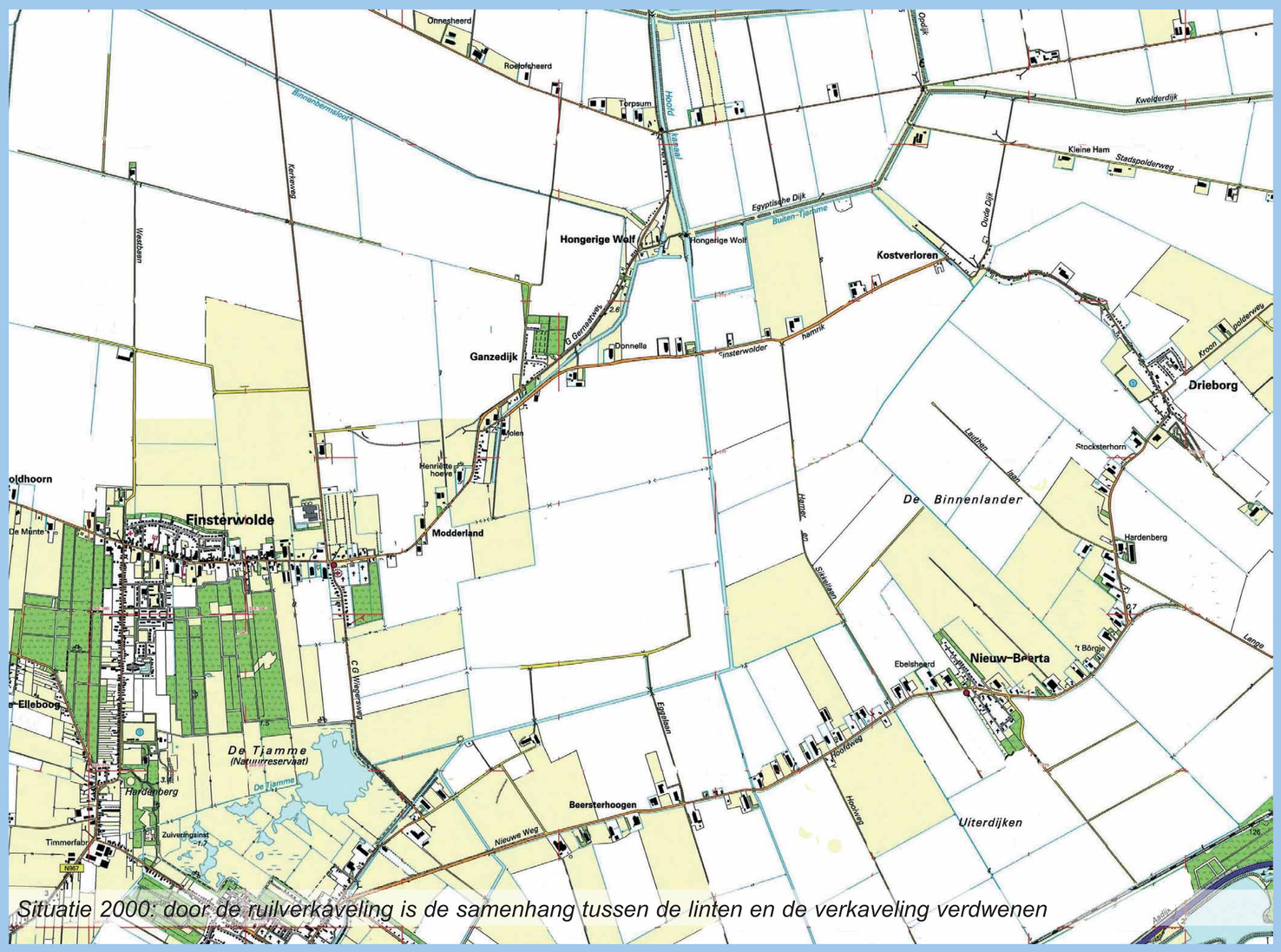

Situatie 2000: door de ruilverkaveling is de samenhang tussen de linten en de verkaveling verdwenen

Dorpstypen

In en aan de rand van het zeekleigebied van het Oldambt liggen de wegdorpen met grootschalige bebouwingselementen, vaak op hogere zandruggen of op de overgang van zand naar klei. De bebouwingsstructuur wordt gekenmerkt door een afwisseling van grote boerderijen, vaak met fraaie tuinen, en kleinere arbeiderswoningen. De hoofdweg vormt de ruggengraat van het dorp. In de loop van de tijd zijn de linten geleidelijk verdicht. Een opener structuur hebben de latere dijkdorpen in het Dollardgebied, met lintbebouwing aan de dijk.

Westerwolde

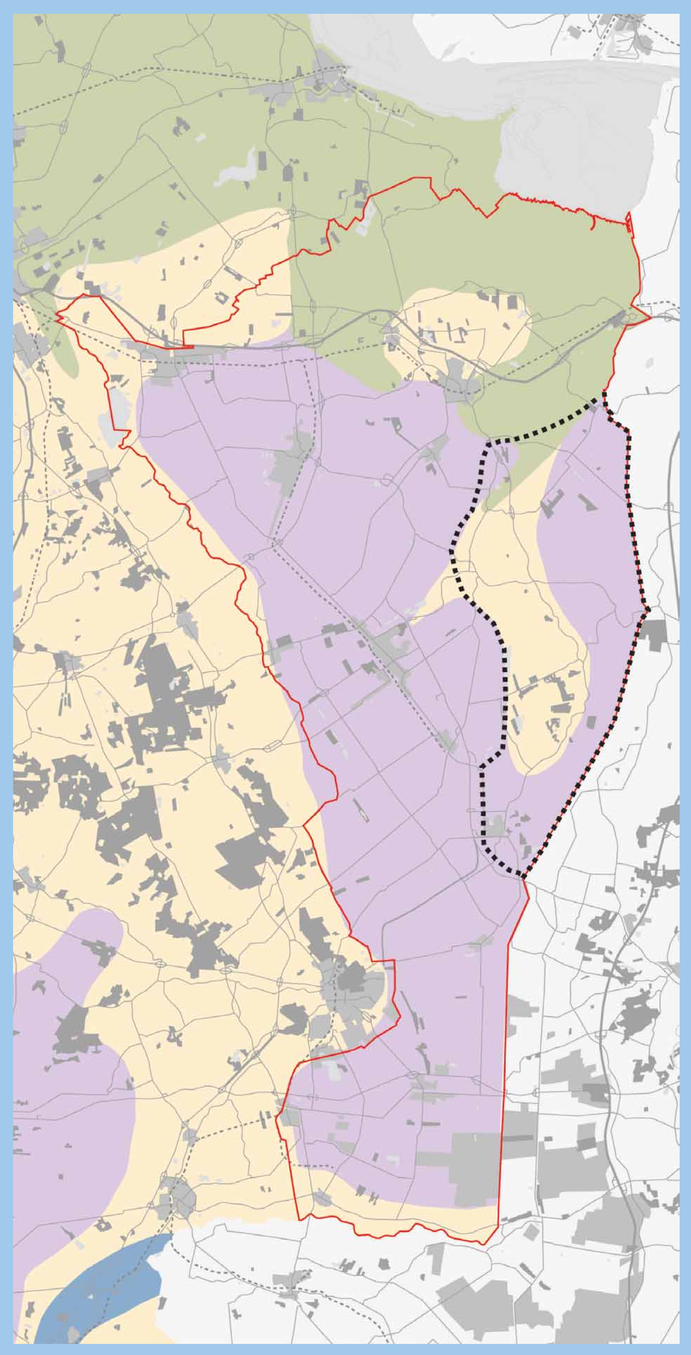

Abiotische basis

De Ruiten Aa/Westerwoldsche Aa loopt door het oerdal van de Eems. In de laatste ijstijd zijn hier dekzandruggen afgezet. Later, in het Holoceen, zijn grote delen van het gebied overgroeid geraakt met veen. Alleen de hogere delen van de dekzandruggen staken boven het veen uit. De verschillende beken ontsprongen ten zuiden van het zandgebied in het veen en hadden geen verbinding met de Eems.

Ontginningsgeschiedenis

De oudste nederzettingen (Sellingen, Vlagtwedde, Onstwedde en Wedde) zijn ontstaan op de zandruggen langs de Ruiten Aa, Mussel Aa en Pagediep. Westerwolde heeft altijd een natuurlijke begrenzing gehad door het Bourtangerveenmoeras. Vanuit het noorden was het gebied toegankelijk via de Westerwoldse Aa waarlangs een zandweg liep.

Vanaf het jaar 1000 werd landbouw bedreven volgens het potstalsysteem, met akkerbouw op de esgronden rond de dorpen, wei- en hooilanden (meeden) in de beekdalen en schapenbeweiding op de woeste veengronden. Rond 1650 ontstond de boekweitbrandcultuur op het hoogveen. Langs de randen van het veengebied ontstonden typische randveenontginningen met een opstrekkende verkaveling en langgerekte bebouwingslinten: bij Blijham, Wessingtange, Horsten, Oomsberg, Vriescheloo en Bellingwolde.

De oostelijke tak van het Bourtangermoeras is lange tijd een verdedigingslinie geweest, met de vesting Bourtange als belangrijkste doorgang naar Duitsland. Om het veen nat en ontoegankelijk te houden werden er leidijken gelegd. Deze hadden een waterkerende functie, maar maakten het hoogveen ook toegankelijk.

Pas na aanleg van het kanalenstelsel, vanaf 1917, konden de veencomplexen langs de Duitse grens worden ontgonnen. Hier ontstonden karakteristieke kanaalveenkoloniën met rechthoekige akkerbouwcomplexen. Ook de heidevelden ten westen van Sellingen zijn pas in de 20e eeuw ontgonnen. Door ruilverkavelingen is het landschap ingrijpend veranderd. Zo is de strokenverkaveling bij Bellingwolde omgezet in blokverkaveling.

Kernkwaliteiten

Een bijzonder kenmerk van Westerwolde is dat het aan alle zijden omgeven is door grootschalige, zeer vlakke en open landschappen. Hierdoor komt het kleinschalige, bosrijke landschap en het zwak glooiende reliëf des te meer tot zijn recht. Het is een herbergzaam, soms bijna idyllisch landschap te midden van de ongenaakbare Oldambtpolders en Veenkoloniën.

Het hele gebied is vanwege de bijzondere cultuurhistorische waarde aangewezen als Belvederegebied. Kwaliteitsdragers zijn:

- het beekdal van de Ruiten Aa met randbeplanting, als verbindende landschappelijke en ecologische zone
- de open escomplexen, met een bolle ligging en steilranden
- de esdorpen met een gave nederzettingsstructuur en de monumentale bebouwingslinten van de randveenontginningen
- het beplantingspatroon met singels, houtwallen, esrandbeplantingen en broekbosssen
- de restanten van de Eemslinie, met onder meer Oudeschans en de gerestaureerde vesting Bourtange
- Klooster Ter Apel.

Wegen en beplanting

In Westerwolde beperkte het bewoonbare gebied zicht tot een smalle strook aan weerszijden van de beken. In verband daarmee bleven de nederzettingen lange tijd van beperkte omvang en werd het gebied maar summier ontsloten. De belangrijkste wegen lopen in samenhang met de hoger gelegen gronden noord-zuid en zijn vaak van een zware laanbeplanting voorzien. De wegen zijn in het algemeen bochtig en in bepaalde gebieden zijn vanuit de nederzettingen uitwaaierende tot radiale wegenstructuren te herkennen (Smeerling, Veele, Vlagtwedde).

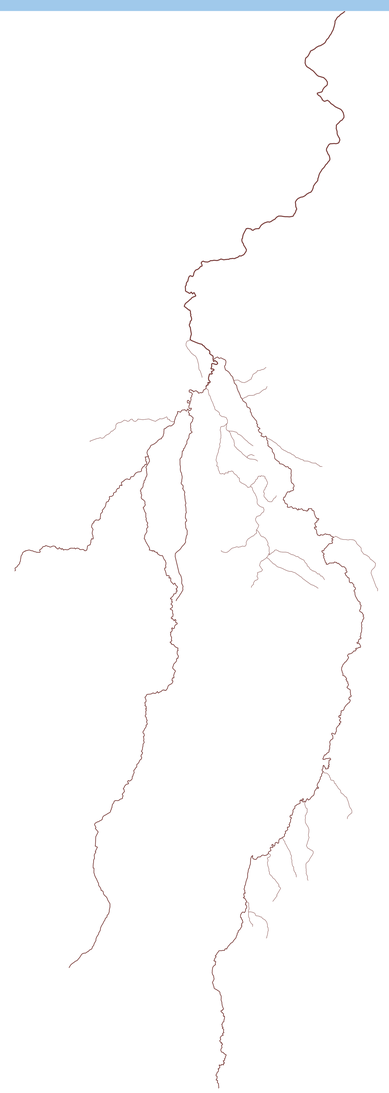

1

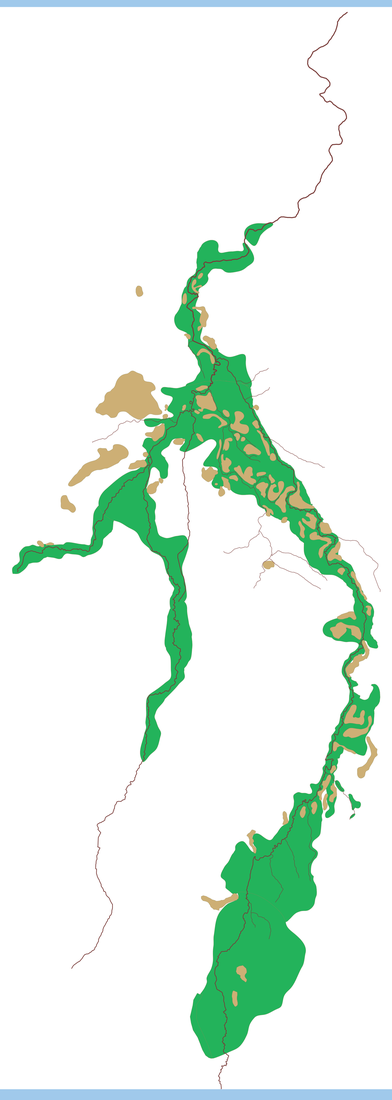

2

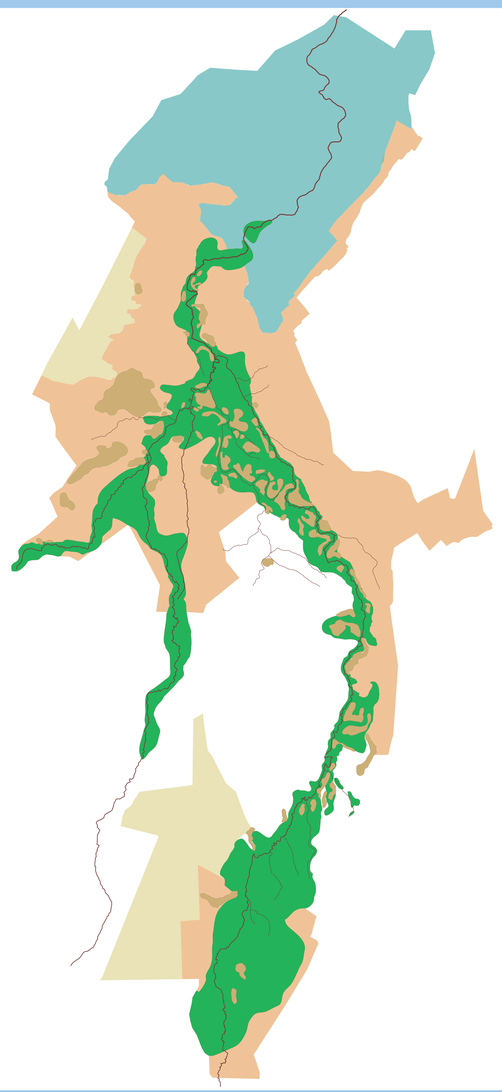

3

Ontginningsfasen

1. Beeksystemen Ruiten Aa en Mussel Aa

2. Esgronden en broek- en hooilanden langs de beken

3. Oude randveen- en heideontginningen

4. Grootschalige heide- en veenontginningen na aanleg kanalen

5. Volledige ontginning Westerwolde

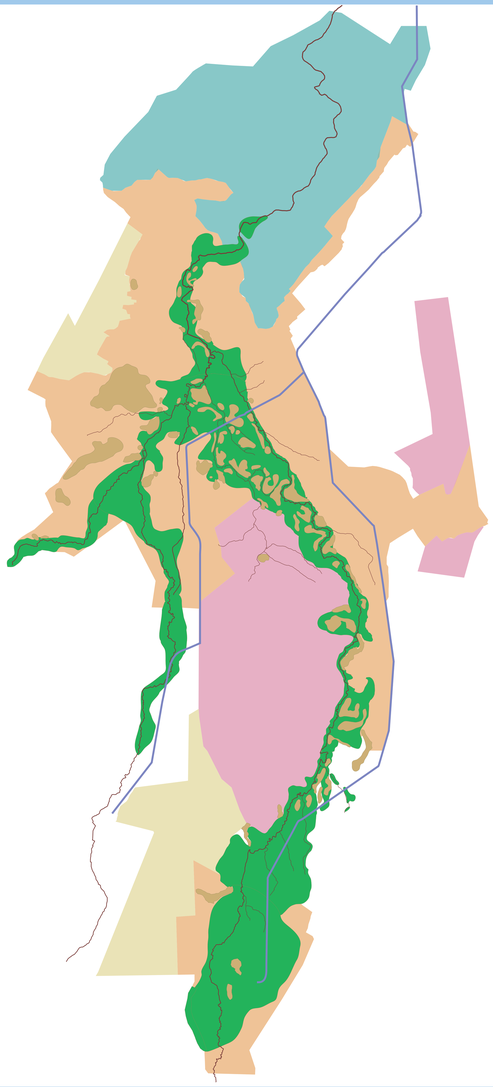

4

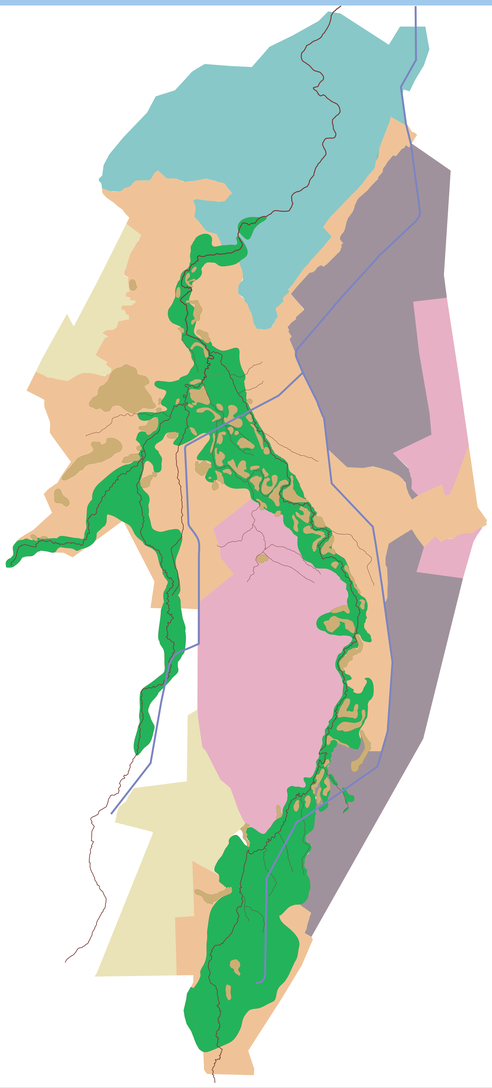

5

Dorpstypen

Op de hogere zandgronden langs de beken liggen de esdorpen, met vaak een karakteristieke centrale brink waar verschillende wegen samenkwamen. Dit zijn de oudste en grootste nederzettingen. Later ontstonden op de lagere zandkoppen langs de beken kleinere gehuchten met een lossere bebouwingsstructuur: de essenzwermdorpen. Nog later ontstonden nieuwe langgerekte nederzettingen langs wegen in de heide- en veenontginningen: de streekdorpen. Op kruispunten is vaak een zekere concentratie van bebouwing, verder zijn de streekdorpen ruim van opzet. Een bijzonder dorpstype zijn de vestingdorpen Bourtange, Oudeschans en Nieuweschans. Deze maken deel uit van de zogemaamde Eemslinie.

1. Esdorp

2. Essenzwermdorp

3. Streekdorpen in oude randveen- en heideontginningen

4. Streekdorpen in jonge heide- en veenontginningen

5. Vestingdorp (hersteld)

6. Vestingdorp (rudimentair)

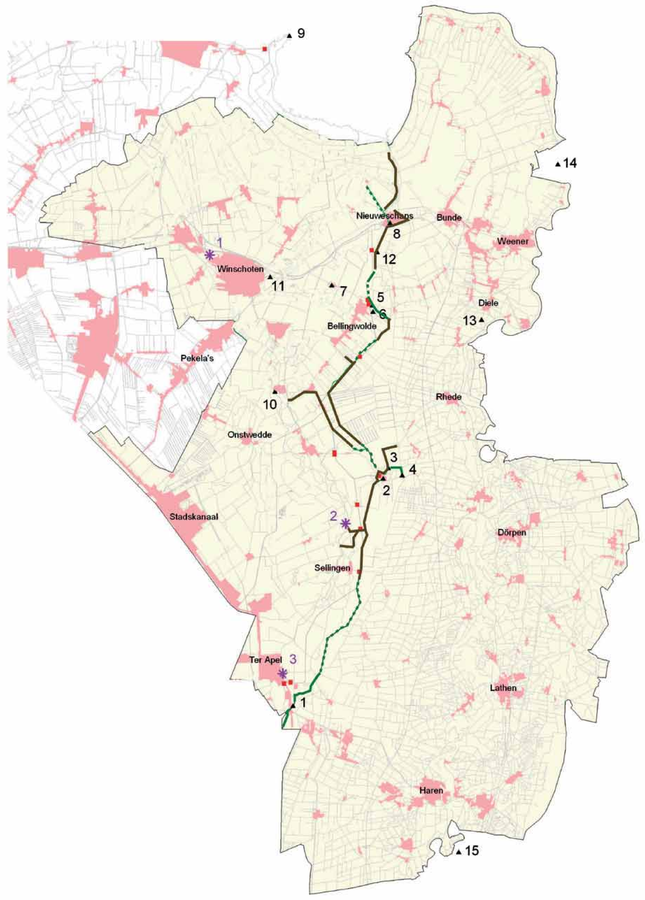

▲ vestingwerken :
1 Barnflair (redoute)
2 Bourtange (vesting)
3 Bakoven (redoute)
4 Abeltjeslinie (retranchement)
5 De Lethe (fleche)
6 De Lethe (redoute)
7 Oudeschans (vesting)
8 Nieuweschans (vesting)
9 Punt van Reide (schans)
10 Wedde (borg)
11 Winschoterzijl (schans)
12 Bonerschans (schans)
13 Dielerschansen (schans)
14 Leerort (vesting)
15 Meppen (vesting)

historische lokaties :
1 slagveld Heiligerlee
2 slagveld Jipsinghuizen
3 klooster Ter Apel
kazematten
Leidijk
dijktracés
verdwenen dijktracés
contour project/WERO-gebied

Inventarisatiekaart vestingwerken voor Grensland Schansenland

BOERENSTREEKBUS
BOEREN-
STREEKBUS
WESTERWOLDE

Veenkoloniën

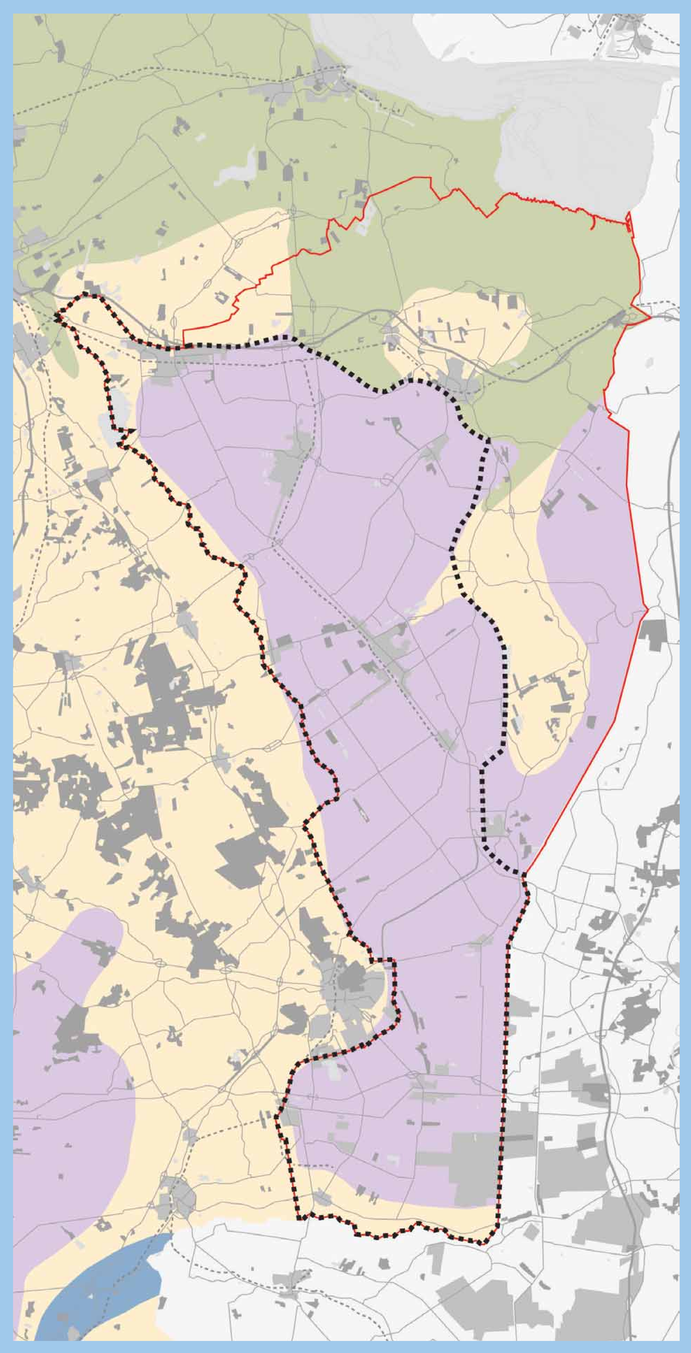

Abiotische basis

De Veenkoloniën zijn ontstaan uit een veencomplex dat onderdeel was van een groter geheel, het Bourtangermoor. Het noordelijk deel werd in tweeën gesplitst door de zandrug van Westerwolde. Het veen had een dikte van gemiddeld drie meter. De afwatering werd verzorgd door van zuid naar noord stromende veenstromen. De Oude Aa was een oorspronkelijke veenstroom met het Zwanenmeer als bron. Een andere veenstroom was de Pekel Aa, die in de omgeving van het Hoedemansmeer ontstond. Verspreid in het veen kwamen kleine meren en plassen voor, die meerstallen werden genoemd.

Ontginningsgeschiedenis

Voordat de stad Groningen de grootschalige veenontginning ter hand nam, waren het de Praemonstratenser en Cisterciënser kloosterorden die in de Middeleeuwen de randen van het veenmoeras in cultuur brachten. Rondom de hogere zandgronden van Winschoten, Westerwolde en Roswinkel ontstond een zone van randveenontginningen. Daarnaast hadden de Markegenootschappen op de Drentse zandgronden het recht om in de venen te plaggen en vee te weiden. Vanuit de Markegenootschappen werden in de loop van de tijd kleine nederzettingen in het veen gesticht, op zandruggen en op de drogere delen van het veen, de zogenaamde ‘Tangen’. Hier ontstonden kampen en kleinschalige veenontginningen.

De stad Groningen begon vanaf het midden van de 15e eeuw met het verwerven van belangen in het Bourtangermoor. Van kloosterorders, particulieren en kerspelen uit Westerwolde werd in de oostflank van het veen grond aangekocht. Langs de westrand bemoeilijkte het Markenstelsel van Drenthe de aankoop van grond. De stad besloot de natuurlijke veenstromen als de invalspoorten voor de ontginning te gebruiken (Winschoterdiep, Pekel Aa). Deze werden als eerste rechtgetrokken en gekanaliseerd. Dwars hierop werden nieuwe kanalen gegraven en werd het veen ‘tegen de hoogte in’ afgegraven. Op deze manier kon de afwatering via natuurlijk verval plaatsvinden. Er kwamen richtlijnen voor het ontginnen en deze werden in contracten vastgelegd. De Compagnieën die door de stad werden ingehuurd voor de ontginning, waren verantwoordelijk voor het uitvoeren van de bepalingen. Na de turfgraverij droegen de Compagnieën hun rechten over aan particulieren die voor het in cultuur brengen van de grond zorgden. Ook hiervoor had de stad bepalingen opgesteld. De grond moest met turf en stadscompost geschikt gemaakt worden voor de landbouw. De grootte van het landbouwbedrijf was van oorsprong 25 ha. Een perceel was 85 m bij 1400 tot 1800 m, veelal achter elkaar geschakeld.

In 1763 werd langs de Semslinie, de grens tussen Groningen en Drenthe, een kanaal gegraven. Dit kanaal, het Stadskanaal, maakte het mogelijk de veengronden in het zuiden te ontginnen. In een verdrag uit 1814 werd geregeld dat ook Drenthe via het Stadskanaal turf mocht afvoeren. Elk Markegenootschap kreeg één toegang. Vanuit de esdorpen op de Hondsrug werden nieuwe kanalen naar het Stadskanaal gegraven. Langs deze kanalen ontstonden nieuwe nederzettingen, de ‘monden’. Door de introductie van kunstmest na 1860 was men niet meer afhankelijk van stadscompost om de grond geschikt te maken voor de landbouw. Hierdoor kon op grotere schaal ontgonnen worden. De zuidelijke veenkoloniën hebben daardoor een grootschaliger en industriëler uiterlijk gekregen. In de loop van de 20ste eeuw kwam er aan de ontginning van het veen een einde. De laatste gebieden ten oosten van Emmen werden in de zestiger jaren ontgonnen. In Duitsland wordt nog steeds veen afgegraven.

Kernkwaliteiten

De Veenkoloniën vormen een man-made landschap bij uitstek. In hun omvang en mathematische opbouw zijn zij uniek in de wereld. De belangrijkste kernkwaliteiten zijn:

- de unieke waterstructuur met de kanalen en dwars daarop, met een vaste onderlinge afstand, de wijken en lange opstrekkende percelen
- de verschillende typen kanaaldorpen met soms kilometerslange lintbebouwing en bijzondere architectonische elementen (schutsluisjes met bijbehorende kapiteinshuisjes, draaibrugen, boerderijtypen, arbeiderswoningen, bedrijfsgebouwen, kerken)
- de grote openheid van het landschap zonder enige bebouwing buiten de linten langs de kanalen
- het hoogveenrelict van het Bargerveen (2.000 ha), als laatste restant van het oorspronkelijke Bourtangermoor.

Een kwaliteit is dat de verschillende verveningsfasen goed zichtbaar zijn in het landschap. De Veenkoloniën zijn onder te verdelen in de oude Groningse Veenkoloniën, de Drentse monden ten westen van het Stadskanaal en de industriële veenontginningen rond het Bargerveen. De Oude Veenkoloniën bij Veendam en de omgeving van het Bargerveen, inclusief de randveenontginningen en het beekdal van het Schoonebeekerdiep, zijn vanwege hun cultuurhistorische waarde aangewezen als Belvederegebieden.

Wegen en beplanting

De wegenstructuur is in hoofdlijnen bepaald door het strak opgezette kanalen- en wijkensysteem. In gebieden waar kanalen zijn gedempt geeft de maat van het dwarsprofiel en de ligging van de weg vaak nog informatie over het vroegere beloop van het kanaal. Het wegennet is vrij grofmazig, omdat veel vervoer vroeger over het water plaatsvond. De wegen langs de kanalen in de bewoningslinten zijn vaak voorzien van een fraaie laanbeplanting. In de open landbouwgebieden lopen nog halfverharde achterwegen, die niet zijn beplant. Los van deze mathematische hoofdstructuur, zijn in de negentiende

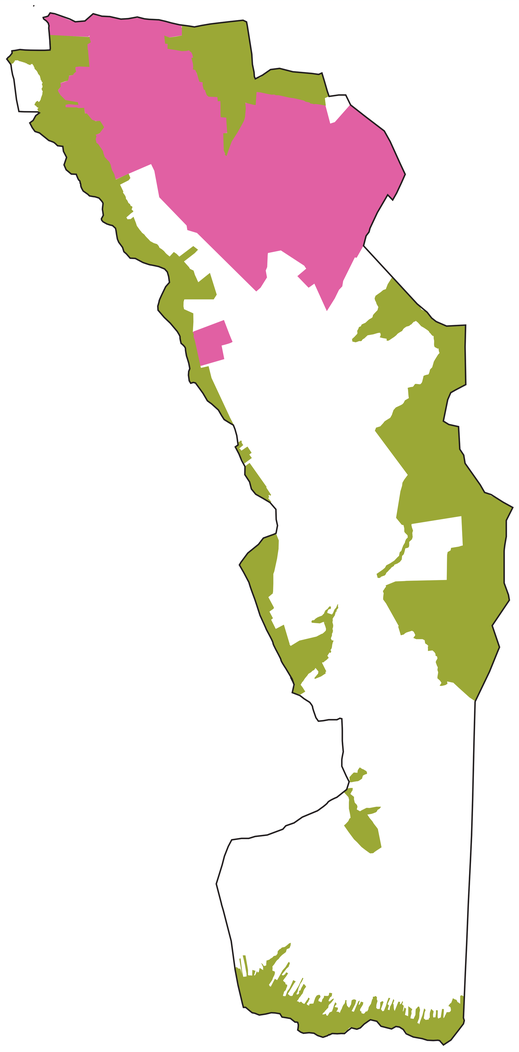

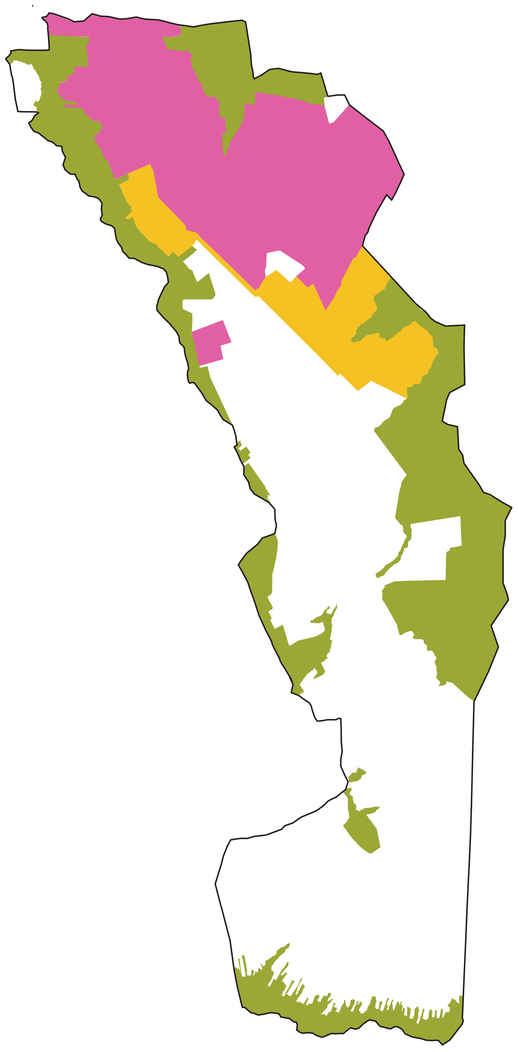

Ontginningsfasen

1. Vóór 1600
   Kleinschalige randveenontginningen.

2. 1600-1700
   Eerste ontginningen door stadstaat Groningen vanuit Winschoterdiep en Pekel Aa.

3. 1700-1800
   Stagnatie veenontginning door afnemende vraag naar turf en gebrek aan stadscompost.

4. 1800-1900
   Aanleg Stadskanaal en ontginning Drents veengebied.

5. 1900-2000
   Eindfase van de veenontginning: grootschalige en industriële veenkoloniën ten oosten van Emmen.

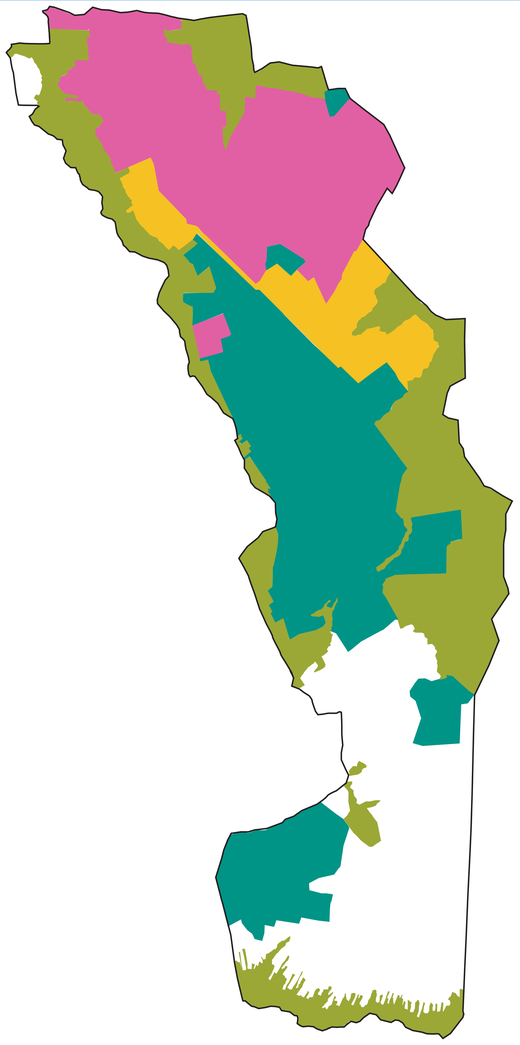

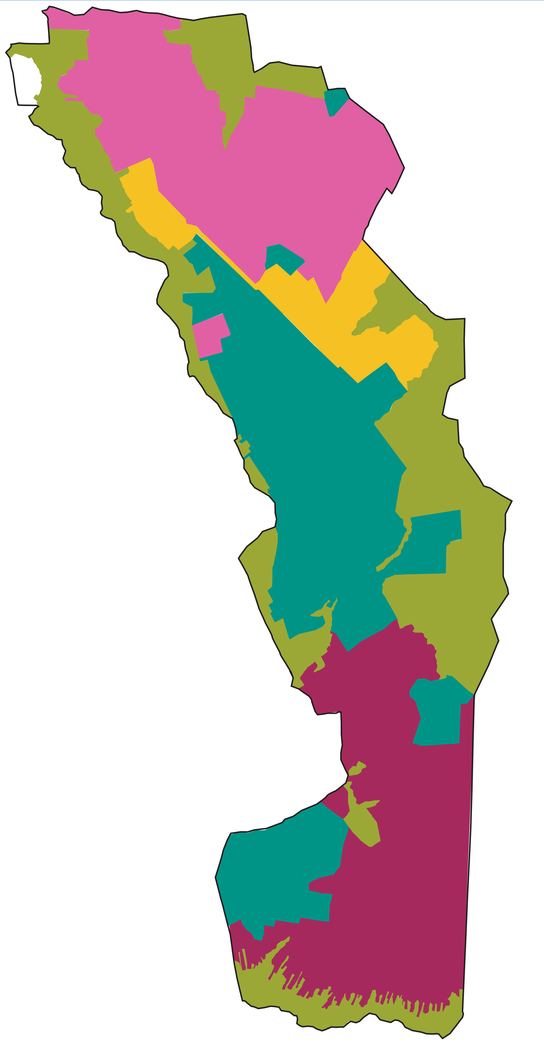

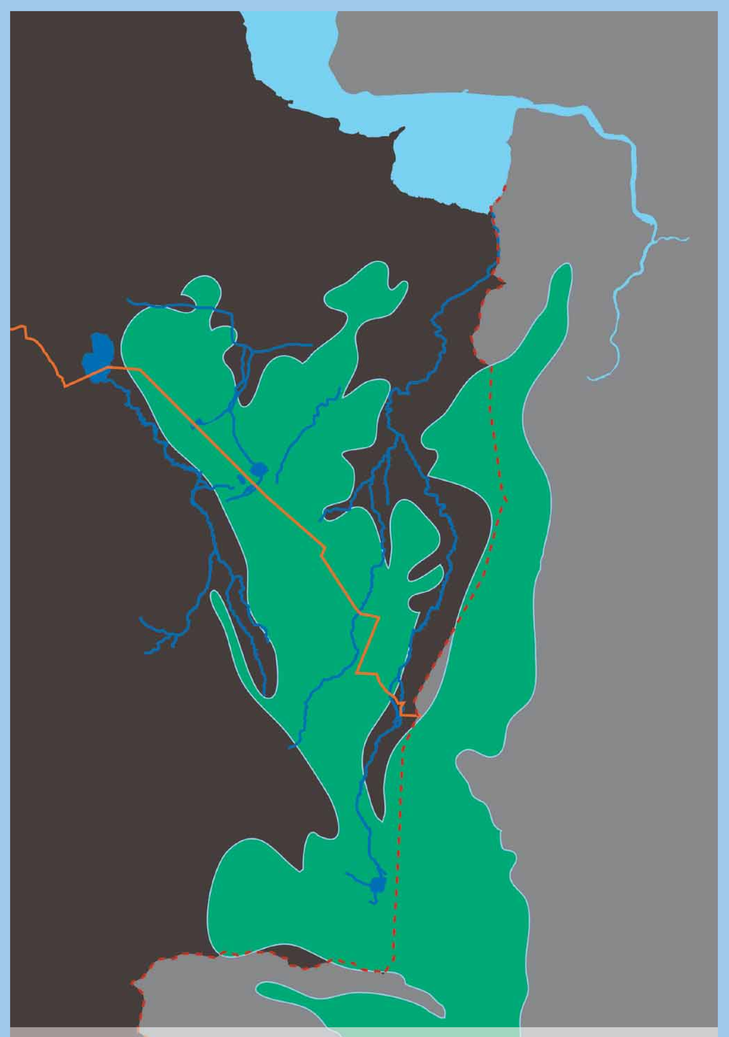

Het Bourtangermoor (naar Casparie in Verhoeven)

De unieke waterstructuur van kanalen en wijken

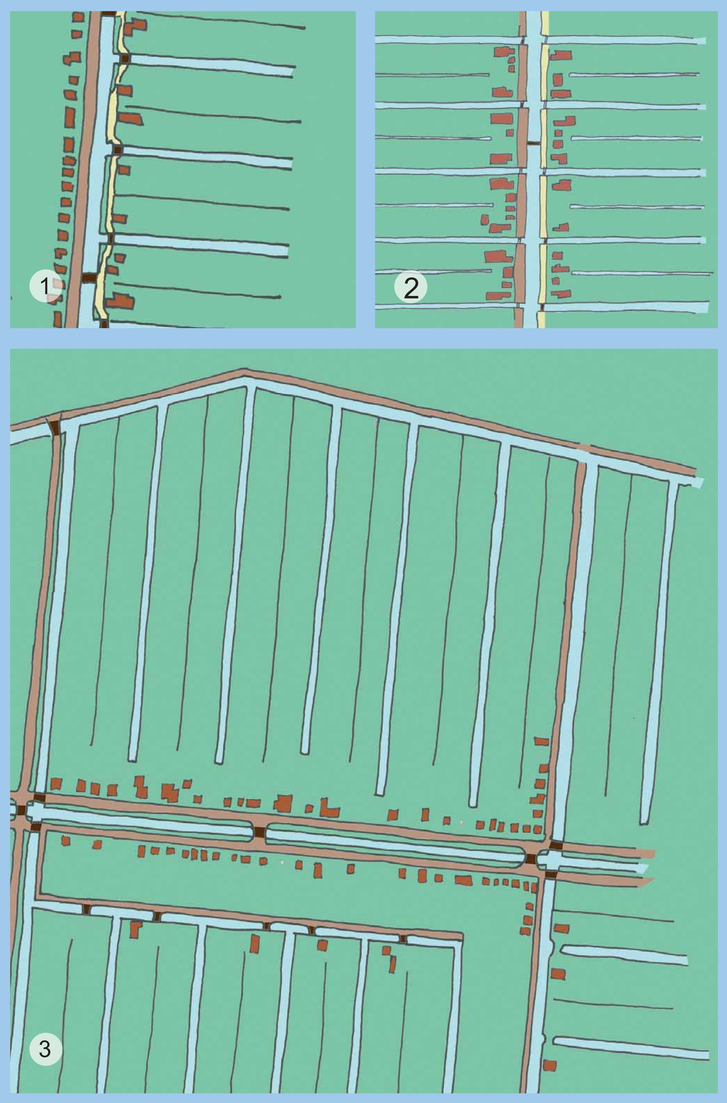

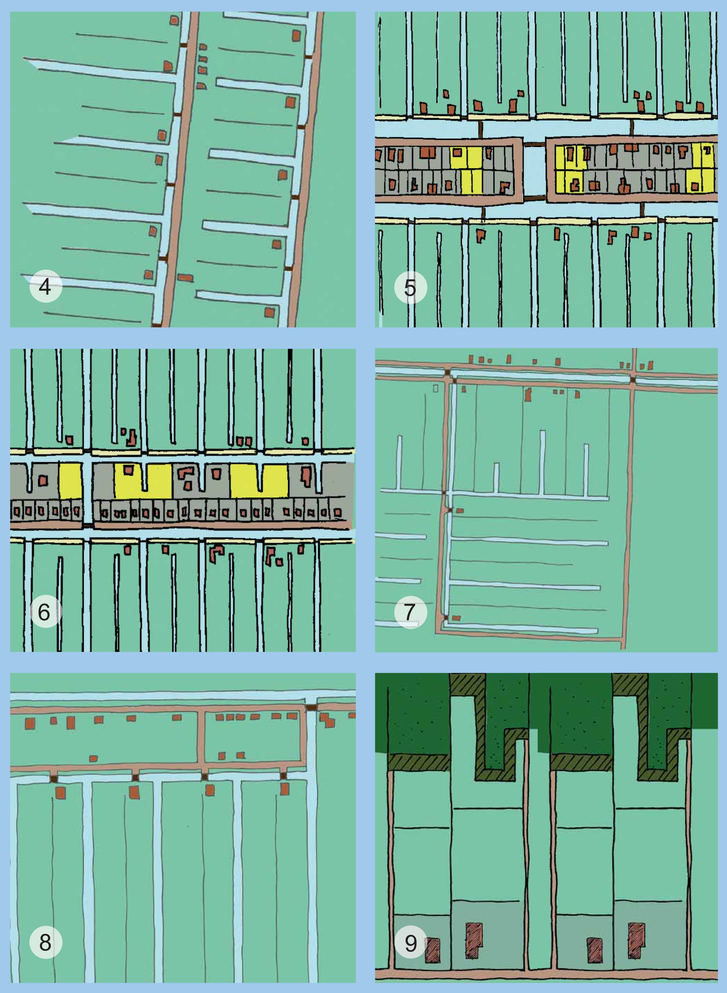

eeuw een aantal provinciale macadamwegen aangelegd. Deze werden vaak van een monumentale laanbeplanting voorzien.

De wegenstructuur in de randveenontginningen en het gebied rond Emmen en Weerdinge wordt gekenmerkt door beslotenheid en kleinschaligheid. Hier bestaan de wegen soms nog uit een klinkerverharding. Ze zijn vaak voorzien van een fraaie laanbeplanting. In de meest recente, industriële Veenkoloniën rond Emmen zijn langs de kanalen turffabrieken gebouwd waar het gewonnen veen direct werd verwerkt. De kanalen en wegen zijn hier duidelijk van een ander karakter dan in de oudere Veenkoloniën. De waterprofielen zijn doorgaans breder en het waterpeil ten opzichte van de omgeving ligt doorgaans lager, waardoor er bredere grasbermen langs het kanaal liggen. Het karakter van de kanalen en de wegen is daarmee vaak groener. De wegen langs de kanalen in de bewoningslinten zijn vaak voorzien van een fraaie één- of tweezijdige laanbeplanting.

Dorpstypen

In de Veenkoloniën zijn verschillende typen kanaaldorpen onderscheiden, gekoppeld aan het ontginningssysteem. Aanvankelijk werd ontgonnen volgens het enkelkanaalsysteem. De vele bruggen belemmerde echter het scheepvaartverkeer. Later werd overgeschakeld op het dubbelkanaalsysteem, met woonbebebouwing tussen de kanalen en de agrarische bedrijven aan de buitenzijden. Dwars op de kanalen werden de wijken gegraven voor de afvoer van het veen. De onderlinge afstand tussen de wijken wordt in de loop van de tijd steeds groter, van 150 m in de oudste ontginningen tot 800 m in de jongste ontginningen. Ook de boerderijen komen steeds verder uit elkaar te liggen. In de jonge bloksystemen liggen de boerderijen niet alleen aan het hoofdkanaal maar ook aan de wijken loodrecht op of evenwijdig aan het hoofdkanaal. Waar de zandondergrond ondiep lag, bij Emmen en Klazienaveen, zijn geen wijken meer gegraven.

1. Enkelkanaalsysteem met wijken aan één ziide
2. Enkelkanaalsysteem met wijken aan twee zijden
3. Enkelkanaalsysteem met kruisdiepen
4. Modern enkelkanaalsysteem met wijken aan één zijde
5. Klassiek dubbelkanaalsysteem
6. Dubbelkanaalsysteem met achterdiep
7. Bloksysteem met wijken loodrecht op richting van het hoofdkanaal
8. Bloksysteem met wijken evenwijdig aan de richting van het hoofdkanaal
9. Streekdorp in oude randveenontginning

Hondsrug en Hunzedal

Voor de beschrijving van het landschap van de Hondsrug en het Hunzedal is volstaan met een deskstudie. Voor een goed beeld van de hydrologische relaties met de aangrenzende Veenkoloniën worden hier de belangrijkste abiotische kenmerken van deze gebieden beschreven. Tevens is een beschrijving van de wegen- en beplantingsstructuur opgenomen. In de bijlage wordt een samenvatting gegeven van de landschappelijke beleidsuitgangspunten uit het POP van de Provincie Drenthe.

Abiotische basis

De Hondsrug en het Hunzedal vormen één hydrologisch systeem. Door de hoge ligging en het vrijwel ontbreken van een afwateringsstelsel, infiltreert op de Hondsrug het grootste deel van het neerslagoverschot. Vanuit de hooggelegen Hondsrug stroomt het grondwater naar het laaggelegen Hunzedal (hoogteverschil met Hondsrug gemiddeld 10 m tot 15 m). De richting van de grondwaterstroming staat min of meer haaks op de lengterichting van de Hondsrug. Door het grote stijghoogteverschil tussen Hondsrug en Hunzedal heeft deze stroming een permanent karakter. De kwelintensiteit in het Hunzedal wordt beïnvloed door de aanwezigheid van slechtdoorlatende lagen in de ondergrond. In de richting van de benedenloop neemt de intensiteit van de ondiepe kwel toe, maar neemt de toestroming vanuit diepere watervoerende pakketten af. In de bovenloop is het infiltratiegebied relatief breed: de waterscheiding ligt op circa 10 km van overgang Hondsrug naar Hunzedal. Het bovenloopsysteem van het Voorste Diep zorgt er echter voor dat een deel van het neerslagoverschot via het oppervlaktewater wordt afgevoerd. In de benedenloop is het infiltratiegebied op de Hondsrug slechts enkele kilometers breed, terwijl het Hunzedal hier op zijn breedst is (bijna 4 km). Tussen het Hunzedal en de Veenkoloniën vindt door het geringe hoogteverschil nauwelijks stroming van grondwater plaats.

Ook wat betreft het oppervlaktewater gaat het grotendeels om gescheiden systemen. Alleen het gedeelte van de Veenkoloniën noordelijk van Gasselternijveen maakt deel uit van het stroomgebied van de Hunze. De afvoer uit dit gebied wordt via duikers onder de Hunze doorgevoerd naar een parallelleiding. De overgang van Hondsrug naar Hunzedal wordt gekenmerkt door bijzondere bodemgradiënten: van hoog-droog naar vochtig-nat, lutumarm naar lutumrijk, voedselarm naar (matig) voedselrijk. Abiotisch waardevolle gebieden komen voor op de Hondsrug (droogdal, stuifzandgebied, waardevol beekdal, es) en het Hunzedal (waardevol beekdal, rivierduinen, afgesneden meanders en meren).

Wegen en beplanting

De oudste wegen zijn gelegen in het Hondsruggebied. De belangrijkste wegen lopen op de hogere delen, noord-zuid in de hoofdrichting van de Hondsrug. Ze bestaan vaak nog uit een klinkerbestrating. Het wegennet is tamelijk dicht met hier en daar een grillig verloop. De wegen op de randen van de Hondsrug, evenwijdig aan de beekdalen hebben een meer rechtlijnig karakter. De belangrijkste wegen en bewoningslinten in het Hunzedal lopen parallel aan de Hunze van zuid-oost naar noord-west. Daarnaast zijn er een aantal dwarsverbindingen, tussen de Hondsrug en Stadskanaal. De bewoningslinten langs het Hunzedal zijn doorgaans royaal beplant, waarbij toch regelmatig zichtlijnen op het achterliggende open landschap aanwezig zijn. Dit geeft in het bewoningslint een zeker gevoel van beslotenheid.

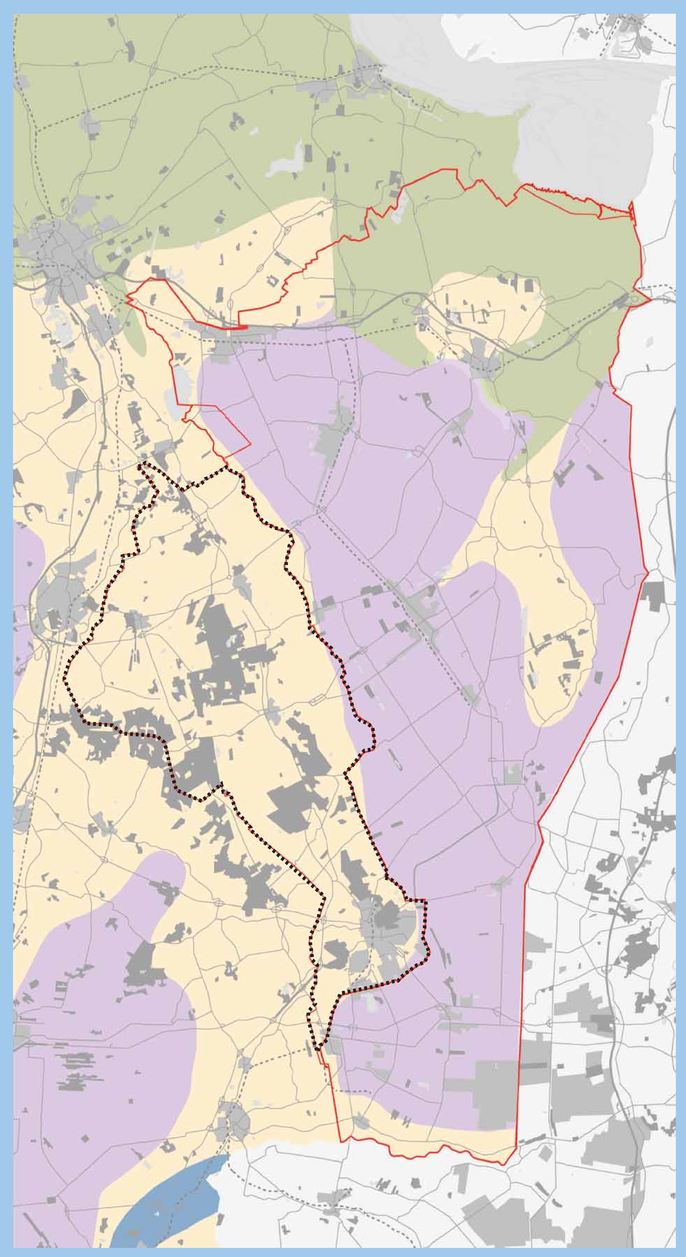

Landschapskwaliteitskaart ▶

Op bijgaande kaart van het plangebied zijn de landschappelijke patronen en elementen samengevat, die op het regionale schaalniveau sturend zijn. Deze kaart vormt de basis voor de verdere planontwikkeling, maar pretendeert niet om alle landschappelijke kwaliteiten weer te geven. Bij de uitwerking van concrete plannen op het lokale schaalniveau zullen ook de lokale landschappelijke patronen en elementen nader in beeld gebracht en afgewogen moeten worden.

Landschaps-kwaliteitskaart

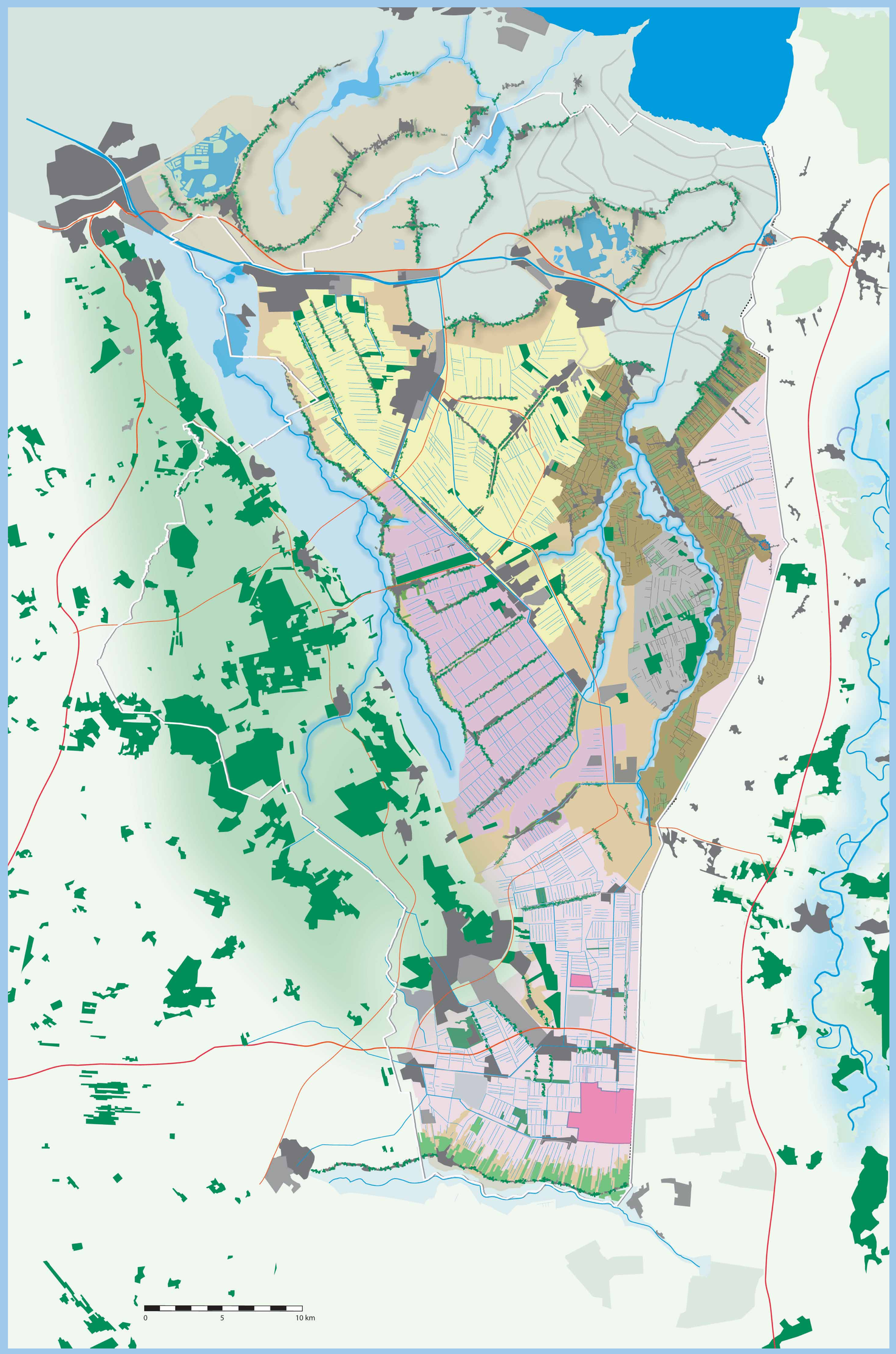

Landschapstypen

- Open Dollardpolders
- Eiland van Winschoten
- Open beekdalen
- Esdorpenlandschap Hondsrug
- Kleinschalig zandlandschap
- Grootschalig zandlandschap
- Randveenontginningen
- Randeveenontginning met bovenveencultuur
- Oude Groningse Veenkoloniën
- Drentse Monden
- Industriële Veenkoloniën rond Emmen

Bijzondere elementen

- Bebouwingslinten
- Kanalen en wijken
- Beken en kreekresten (deels rechtgetrokken)
- Dijken (deels afgegraven)
- Bossen
- Hoogveenrestanten

Overig

- Bestaande bebouwing
- Kassen
- Groot open water
- Grote doorgaande wegen

3. Landschappelijke ontwerpopgaven

Men was in het verleden nooit bang om stevig in te grijpen in het landschap. Dit heeft geleid tot bijzondere ruimtelijke kwaliteiten. Het biedt wellicht ook inspiratie voor de aanpak van de veranderingsopgaven waar we nu voor staan. Deze veranderingsopgaven zijn immers niet gering: de landbouw moet zich voortdurend aanpassen aan de marktomstandigheden en de milieuregelgeving, de klimaatsverandering stelt eisen aan het waterbeheer en ook wonen en werken, natuurontwikkeling en recreatie brengen nieuwe ruimteclaims met zich mee die een goede plaats moeten krijgen in het landschap. Daarbij zien we een toenemende aandacht voor de historische en culturele betekenis van ons landschap. De aanwijzing van grote delen van het plangebied als Belvederegebied is daar een uitdrukking van. Ook is er een groeiende betrokkenheid van bewoners en gebruikers bij de inrichting van 'hun' omgeving. Beleidsmatig is er veel aandacht voor de leefbaarheid en de vitaliteit van het landelijk gebied en komt er meer ruimte voor particuliere initiatieven die daaraan bijdragen.

In dit hoofdstuk worden de ontwerpopgaven voor het LOP geformuleerd, op basis van een analyse het huidige beleid en van de resultaten van de gehouden bijeenkomsten met betrokken overheden en maatschappelijke organisaties.

Water

Het hele gebied kent een kunstmatig afwateringsstelsel. Jaarlijks wordt vanuit de Veenkoloniën gemiddeld circa 200 miljoen m3 water afgevoerd naar de Waddenzee en circa 40 miljoen m3 aangevoerd vanuit het IJsselmeer. Het noordelijk deel ontvangt water via het Winschoterdiep, het zuidelijk deel via het Oranjekanaal en de Hoogeveense Vaart. Het A.G. Wildervanckkanaal is de centrale waterverdeelas voor de Veenkoloniën. Door dit kunstmatige watersysteem is de natuurlijke afvoer van de beken veel minder geworden.

Om in de toekomst problemen met wateroverlast en watertekort te voorkomen, is een herinrichting van het watersysteem nodig, waarbij meer rekening wordt gehouden met natuurlijke processen. De Commissie Waterbeheer voor de 21e eeuw heeft hiervoor aanbevelingen gedaan. Deze zijn voor de regio uitgewerkt in de Stroomgebiedsvisie Groningen/ Noord- en Oost-Drenthe. Momenteel wordt gewerkt aan watersysteemplannen voor de verschillende deelstroomgebieden, waarin de wateropgaven voor de toekomst concreet zullen worden uitgewerkt. Het Waterschap Hunze en Aa's is begonnen met het watersysteemplan voor Westerwolde.

In de Stroomgebiedsvisie wordt voor de korte termijn ingezet op lokale grootschalige waterberging, overwegend benedenstrooms aan de boezem. Hiervoor zijn onder meer in de Ulsderpolder en langs het Winschoterdiep, de Pekel Aa en de Westerwoldsche Aa gebieden aangewezen die in extreme gevallen onder water mogen lopen. Langs de Hunze zijn al verschillende bergingsgebieden ingericht, alsook gebieden waar de beek buiten zijn oevers kan treden zodat water langer in het systeem wordt vastgehouden. Ook de Blauwe Stad krijgt een functie voor waterberging. Voor de langere termijn wordt gekeken naar aanvullende mogelijkheden voor het langer vasthouden van water binnen de deelstroomgebieden, waar mogelijk in combinatie met natuurontwikkeling. Hiervoor lijken met name de beekdalen en de komvormige laagten in de Veenkoloniën kansrijk.

Uit het oogpunt van duurzaam waterbeheer heeft het bovenstrooms vasthouden van water de voorkeur boven het benedenstrooms bergen of het versneld afvoeren. Niet alleen de wateroverlast benedenstrooms maar ook de enorme waterinlaat in het zomerhalfjaar kan daardoor verminderd worden. In de Stroomgebiedsvisie wordt gepleit voor een aangepast peilbeheer in de bovenstroomse gebieden van de Veenkoloniën. Vooralsnog wordt gedacht aan technische maatregelen zoals extra stuwen en verbreding van watergangen.

Natuur

Binnen het plangebied zijn heel verschillende milieutypen aanwezig met eigen natuurwaarden. Juist de overgangszones ofwel gradiënten tussen droog en nat, hoog en laag, voedselrijk en voedselarm, zout en zoet zijn ecologisch bijzonder waardevol en herbergen veel verschillende soorten. Binnen het plangebied zijn de oost-westovergangen tussen zand en veen en de noord-zuidgradiënt van voedselarm naar voedselrijk en van zoet naar zout kenmerkend.

Grote delen van de Hondsrug, het Hunzedal en de Blauwe Stad, het hele dal van de Ruiten Aa en het hoogveenrestant van het Bargerveen maken deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland. Deze bestaat zowel uit bestaande natuurgebieden als uit natuurontwikkelingsgebieden. Voor alle gebieden zijn natuurdoeltypen bepaald en op diverse plaatsen zijn natuurontwikkelingsproject en in uitvoering. Ook wordt gewerkt aan de aanleg van ecologische verbindingszones. De beken en beekdalen vormen belangrijke ecologische dragers in het landschap en hier zijn veel natuurontwikelings-projecten in uitvoering. Voor de Hunze en voor de Runde/Ruiten Aa/Westerwoldsche Aa zijn integrale beekdalsysteemvisies opgesteld. Voor het Hunzedal is door de Provincie Drenthe een integraal ontwikkelingsproject opgezet, gericht op robuuste natuurontwikkeling. Voor het Ruiten Aa-gebied heeft de Vereniging Natuurmonumenten een visie opgesteld, waarin ook de aangrenzende hogere gronden van het Ellersinghuizerveld bij het beekdal worden betrokken. In het kader van het Interregproject TEN 2000 zijn plannen ontwikkeld voor de aanleg van een grensoverschrijdende natte verbinding tussen het Fries-Groningse merengebied en het Eems-Dollardgebied. Dit is ook een robuuste ecologische verbinding in het Rijksnatuurbeleid. De otter is een streefsoort. In de Ems komen al otters voor. Op diverse plaatsen in deze robuuste verbindingen zijn natuurvriendelijke oevers en faunapassages voorzien. Aan de Duitse zijde vormen het Eemsdal en de aangrenzende hogere gronden van de Hümmling als het ware de tegenhanger van het Hunzedal en de Hondsrug. Ook hier zijn veel natuurgebieden aangewezen. Verder zijn in het zuiden, waar nog hoogveen wordt afgegraven, gebieden aangewezen als 'renaturieringsgebied'. Dat betekent dat deze gebieden, na het afgraven van het veen, weer een natuurfunctie krijgen.

Met de uitvoering van natuurontwikkelingsprojecten en de aanleg van ecologische verbindingszones kan de landschappelijke structuur en de cultuurhistorische identiteit van het plangebied worden versterkt. De openheid en de schaal van het landschap stellen daarbij duidelijke randvoorwaarden. Soms zullen een verbreding van de ecologische doelstellingen of extra landschappelijke inpassingsmaatregelen gewenst zijn.

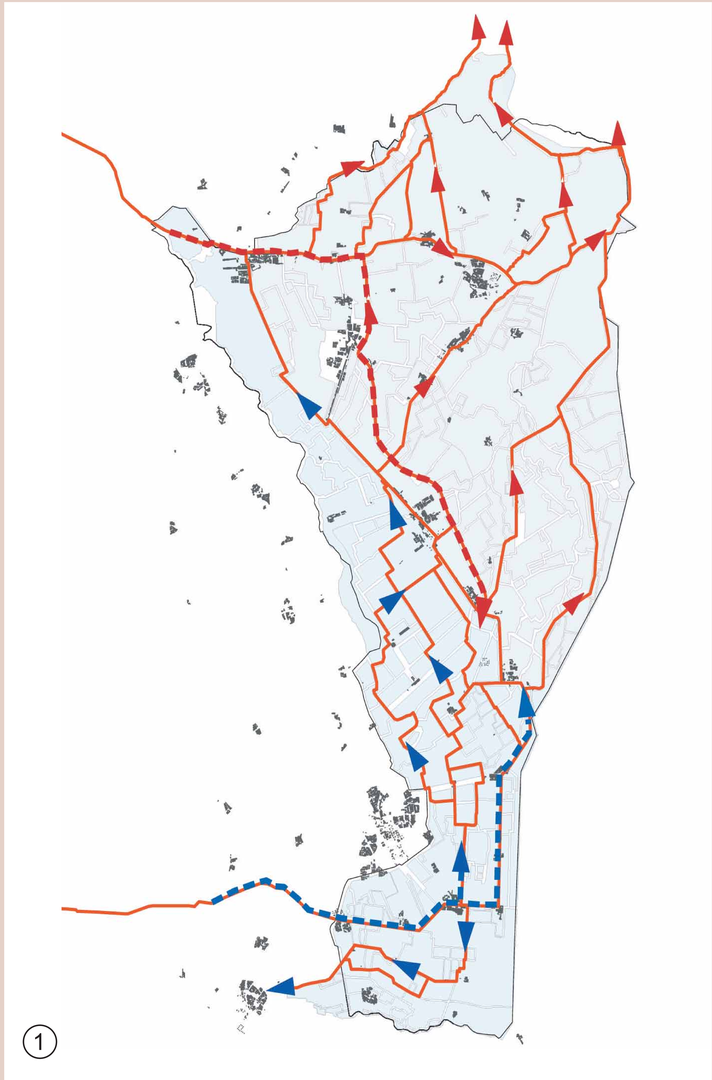

1

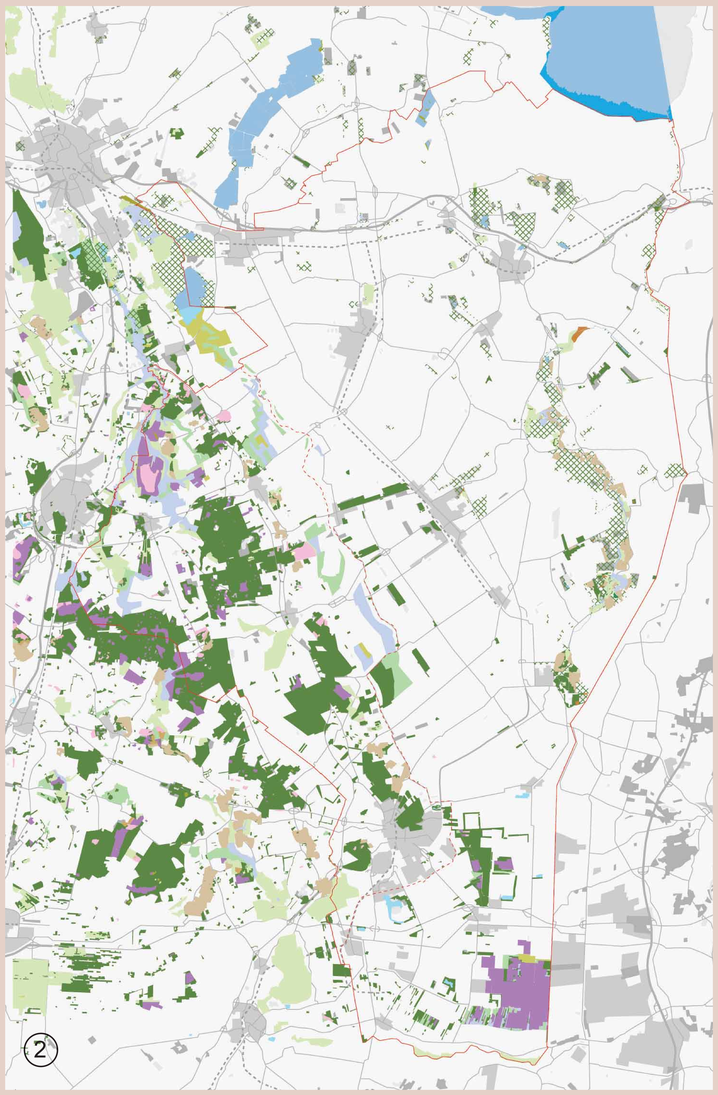

2

Landbouw

Ondanks de onzekere toekomst van de landbouw, is het niet waarschijnlijk dat op korte termijn grote oppervlakten landbouwgrond zullen vrijkomen. De regio behoort tot de sterkere akkerbouwgebieden van Nederland. Verwacht wordt dat schaalvergroting voorlopig nog de dominante trend is, al dan niet in combinatie met specialisatie of de ontwikkeling van neventakken. Dit uit zich met name in de vorm van nieuwe en grotere bedrijfsgebouwen. Meestal gaat het om bijbouw op het bestaande erf, maar soms ook om verplaatsing of nieuwvestiging van bedrijven. In het kader van de Agenda voor de Veenkoloniën en het Regioprogramma Oost lopen diverse projecten voor de landbouwontwikkeling. In de Veenkoloniën is de inplaatsing van nieuwe melkveehouderijbedrijven een belangrijk thema. Daarnaast lopen er onderzoeken naar de mogelijkheden voor diversificatie en biologische landbouw.

Groningen is door zijn aardgas vanouds een energieleverancier. In de toekomst zou de landbouw hierin ook een rol kunnen gaan spelen door het telen van energiegewassen. Dit zou in combinatie met de fabrieksaardappelteelt een nieuw perspectief voor de landbouw in de Veenkoloniën kunnen zijn.

Sommige landbouwkundige ontwikkelingen zullen beter in het ene landschapstype passen dan in het andere. De grootschalige landschappelijke structuur van de jongere Veenkoloniën en het Oldambt biedt een uitstekende basis voor verdere schaalvergroting van de grondgebonden landbouw. De zandgronden van de Veenkoloniën zijn gevoeliger voor verdroging en uitspoeling dan de kleigronden van het Oldambt. Het Oldambt is zonder meer het beste landbouwgebied van de regio. Deze gebieden hebben in de POP's dan ook overwegend een primair agrarische functie gekregen. De provincie Groningen streeft er naar de tijdelijke houtteeltbossen buiten de bosontwikkelingszones van het POP op termijn te laten verdwijnen.

In de kleinschalige en cultuurhistorisch waardevolle gebieden (Belvederegebieden Westerwolde, Oude Veenkoloniën, Schoonebeek-Bargerveen) zijn er minder mogelijkheden voor schaalvergroting en ligt een ontwikkeling in de richting van specialisatie, diversificatie of verbreding meer voor de hand.

Wonen en werken

Het plangebied wordt aan drie zijden ingekaderd door bovenregionale infrastructuur. In Duitsland loopt de A31 en wordt gewerkt aan de voltooiing van de 'Küstenautobahn' Wilhelmshaven-Bremen-Hamburg. Aan de zuidzijde zal de bestaande N37 worden omgebouwd tot autosnelweg. De N33 vanaf Assen naar de aansluiting op de A7 bij Zuidbroek zal in de toekomst worden opgewaardeerd. Door deze maatregelen wordt de aansluiting van het Nederlandse op het Duitse wegennet verbeterd. Dit zal een impuls kunnen betekenen voor de economie van de regio. De A7 zone in het noorden en de A37 zone in het zuiden zijn economische kerngebieden. Hier worden grote nieuwe bedrijventerreinen ontwikkeld. Ook de woningbouw concentreert zich hier: Hoogezand-Sappemeer, Veendam, Blauwe Stad, Winschoten-Zuid en Emmen Delftlanden. Daarbuiten vormen de uitbreidingen van Stadskanaal en het voorgenomen nieuwe dorp op de Duits-Nederlandse grens de grotere bouwopgaven.

Voor de leefbaarheid in de kleine kernen en voor de vitaliteit van het platteland is het van belang dat er economische activiteiten blijven en dat voor alle leeftijdsgroepen voldoende en betaalbare woningen beschikbaar zijn. Met name voor starters en senioren zijn er in sommige kernen nog te weinig woningen beschikbaar. De POP's en de gemeentelijke woonplannen bieden in incidentele gevallen ruimte voor bedrijven en woningbouw in de verschillende kleine kernen, maar deze ruimte wordt nog niet overal optimaal benut. In het POP van de Provincie Drenthe is bovendien beleid ingezet om de vraag naar woningen op de Hondsrug af te leiden naar de randveenontginningen en delen van de Veenkoloniën. Daartoe dient woningbouw in deze gebieden zo weinig mogelijk beperkt te worden door regelgeving.

Zowel de grotere uitbreidingslocaties als de ontwikkeling van de kleine kernen zijn een opgave voor het LOP: niet alleen in de zin van het aangeven van de landschappelijke randvoorwaarden, maar vooral in het benoemen van kansen voor een meer integrale en ontwikkelingsgerichte aanpak, volgens de principes van rood-voor-groen. Juist daar waar grotere verstedelijkingsopgaven aan de orde zijn, zal fors geïnvesteerd moeten worden in het landschap. Daarnaast zijn ruimte-voor-ruimte, landelijk wonen en nieuwe landgoederen thema's voor het LOP, dit alles binnen de beleidskaders van de huidige POP's.

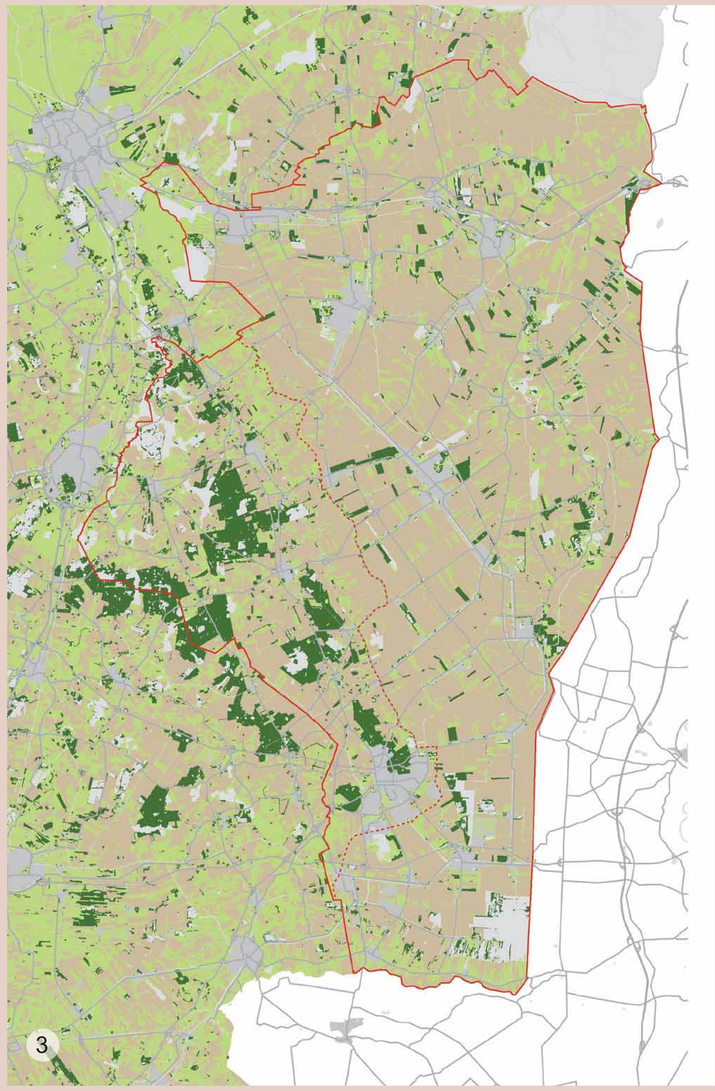

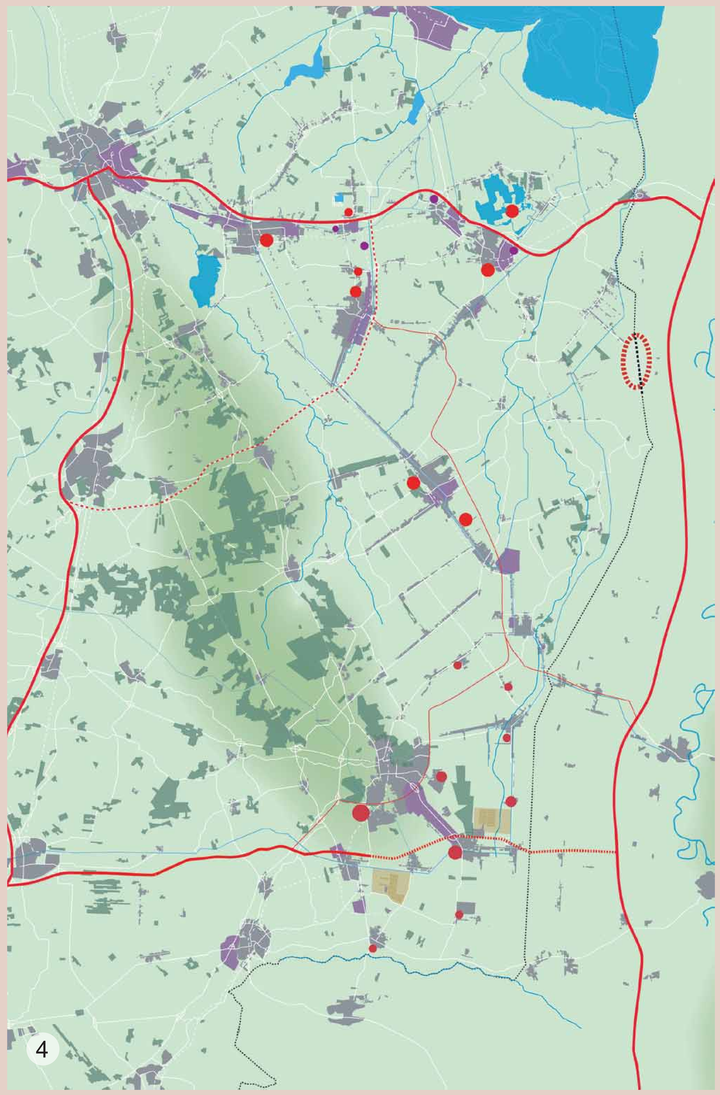

1. Watersysteem
   Blauwe pijlen Drents systeem, rode pijlen Gronings systeem

2. Ecologische Hoofdstructuur
   Begrensde natuur- en natuurontwikkelingsgebieden

3. Agrarisch grondgebruik
   Akkerbouw (bruin) en grasland (lichtgroen)

4. Infrastructuurplannen en stedelijke uitbreidingen
   (voor legenda zie kaart bestaand beleid pagina 33)

Recreatie

De Hondsrug en Westerwolde in Nederland en het Eemsdal en de Hümmling in Duitsland trekken jaarlijks grote aantallen toeristen. Het golvende kleinschalige landschap met slingerende beken vormt het ideale decor voor een veelheid aan recreatieve activiteiten. De Veenkoloniën zijn over het algemeen minder in trek, maar er wordt hard aan gewerkt om hier verandering in aan te brengen.

In het hele plangebied lopen projecten voor versterking van de recreatief-toeristische structuur. Onder meer wordt gewerkt aan het creëren van nieuwe vaarverbindingen, door aanpassing van bruggen en stuwen en het uitgraven van gedempte kanalen. Op den duur moet een samenhangend, grensoverschrijdend toervaartnet ontstaan, zodat men vanuit de Eems naar de Blauwe Stad en de Fries-Groningse meren kan varen. Daarnaast zijn er diverse plannen en projecten voor de ontwikkeling van aanvullende recreatieve routestructuren en knooppunten. Het nagestreefde grensoverschrijdende natuurpark rond het Bargerveen zal een functie moeten krijgen voor recreatie en toerisme. Bij Emmen ligt het ‘Nationaal Veenpark’ en op het Landgoed Scholtenszathe wordt gedacht aan de bouw van een nieuw hotel. Ook aan de Duitse zijde liggen veel toeristische voorzieningen. Door Landkreis Emsland, Landkreis Grafschaft Bentheim en de Provincie Drenthe wordt momenteel een ideeënschets ontwikkeld voor de toeristisch-recreatieve profilering van het Veenland/Naturpark Moor. Verder wordt gewerkt aan de toeristische ontwikkeling en profilering van de grensstreek: Grensland Schansenland. Dit is een lopend grensoverschrijdend project in het kader van het Regioprogramma Oost. De vesting Bourtange vervult hierin een spilfunctie, maar ook de andere schansdorpen en restanten van de historische Eemslinie worden erbij betrokken. Andere belangrijke projecten zijn het Hunzeproject en de inbedding van de Blauwe Stad (‘In de ban van de ring’).

Voor het LOP ligt er een duidelijke opgaven: het landschap is immers een belangrijk toeristisch-recreatief product. Een fraai landschap met een eigen identiteit is een voorwaarde voor de toeristische ontwikkeling. Daarnaast kan de aanleg van nieuwe toeristische voorzieningen of routestructuren gecombineerd worden met gerichte investeringen in het landschap. Een voorbeeld hiervan is het lopende Hunzeproject. Een aparte vraag is in hoeverre de grootschalige veenkoloniale gebieden aantrekkelijker gemaakt kunnen en moeten worden voor recreatief medegebruik.

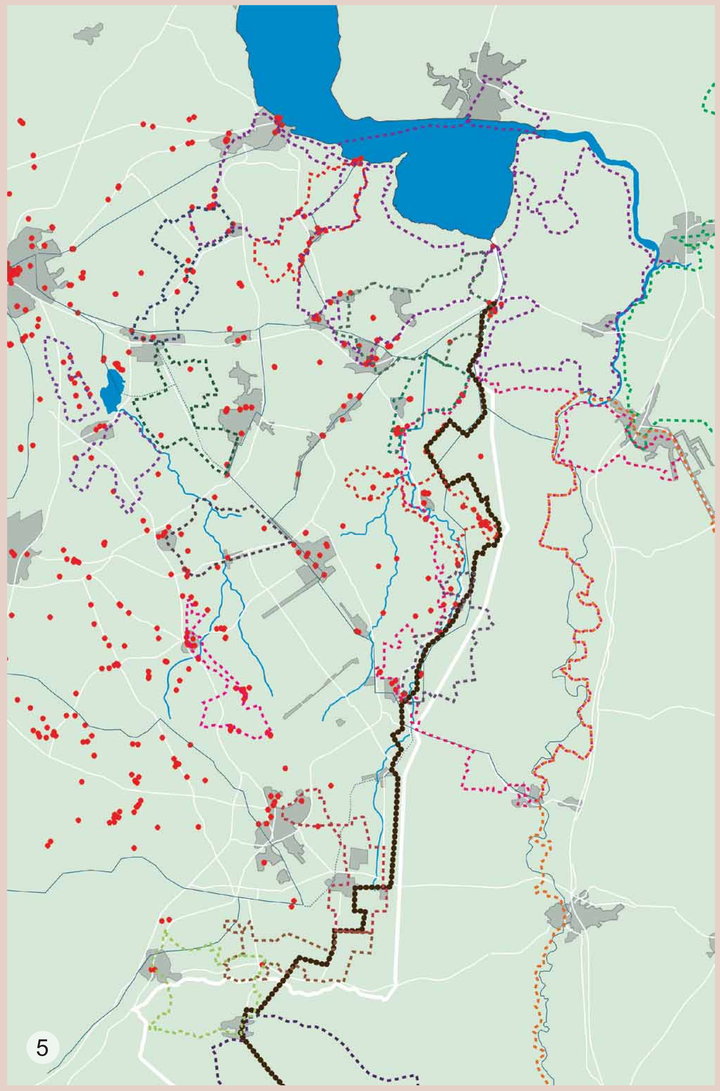

5. Recreatieve voorzieningen
   Recreatieve fietsroutes (gestippeld), LAW Noaberpad (donkerbruin gestippeld) en specifieke voorzieningen (rode stippen)

Overzichtskaart bestaand beleid en lange termijn ontwikkelingen ►

De bijgaande kaart geeft een overzicht van bestaand beleid en geeft daarnaast een doorkijk naar langere termijn ontwikkelingen. Het kaartbeeld bevat een selectie van de voor het LOP relevante ruimtelijke ontwikkelingen en is niet bedoeld als een volledig overzicht van alle beleidsplannen. Aangegeven locaties zijn indicatief.

Overzichtskaart bestaand beleid en lange termijn ontwikkeling

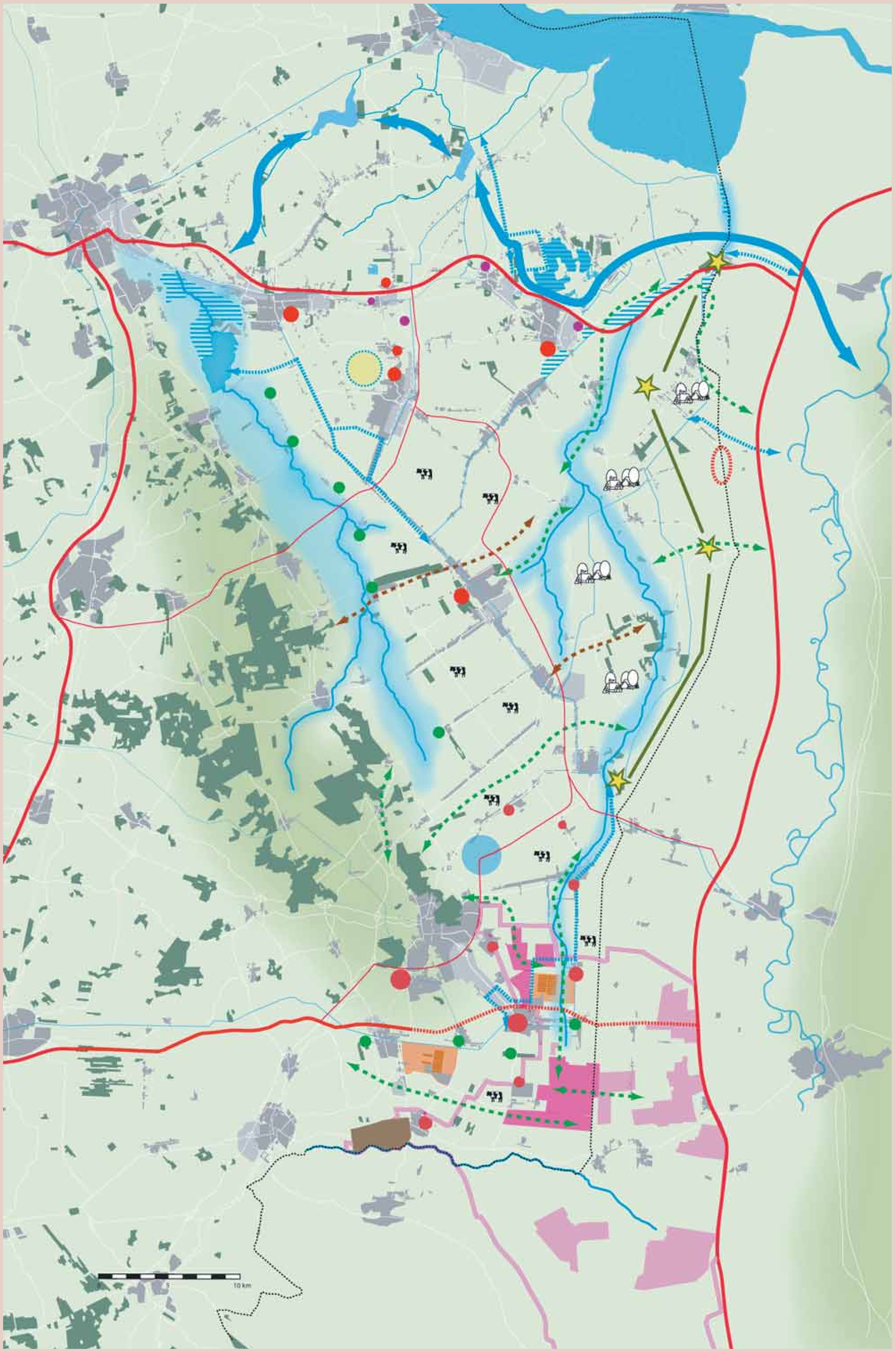

- Beekdalontwikkeling
- Waterberging
- Blauwe Stad
- Zoekgebied waterwinning
- Bodemdaling
- Robuuste ecologische verbinding
- Ecologische verbindingszone
- Grens Internationaal Naturpark Moor
- Natuurkern Internationaal Naturpark Moor
- Renaturierungsgebied Naturpark Moor
- Inplaatsing melkveehouderij
- Verbreding landbouw
- Uitbreiding en herstructurering kassen
- Verbreding tot autosnelweg
- Opwaardering regionale wegen
- Stads- en dorpsuitbreiding
- Versterken woonfunctie en groen
- Zoekgebied grensoverschrijdende functies
- Nieuw bedrijventerrein
- Oliewinning
- Grensland Schansenland
- Recreatieve ontwikkelingszone
- Vaarverbinding

4. Kansen per deelgebied

Binnen het plangebied van het LOP zijn op basis van landschapskenmerken en ontwerpopgaven vijf deelgebieden onderscheiden. Voor elk van deze gebieden is een aparte uitwerking gemaakt. Elke uitwerking begint met een streefbeeld voor de lange termijn. Dit streefbeeld schets een mogelijk toekomstperspectief, dat richting kan geven aan de vele ontwikkelingen die op het landschap afkomen. Vervolgens wordt aangegeven welke kansen er liggen om het streefbeeld te realiseren. Bij elke kans gaat het om een gebiedsgerichte uitwerking van de ontwerpopgaven zoals beschreven in hoofdstuk 3, op basis van de kernkwaliteiten zoals beschreven in hoofdstuk 2. Voorwaarde voor de uitvoering is steeds dat nieuwe ontwikkelingen gecombineerd worden met actieve investeringen in het landschap, dat ze de bedrijfsvoering van de aanwezige landbouwbedrijven niet hinderen en dat ze passen binnen de vigerende beleidskaders. Sommige kansen passen al binnen de bestaande beleidskaders van POP en bestemmingsplannen en kunnen op korte termijn opgepakt worden. Andere kansen vragen om een hernieuwde beleidsafweging en zijn pas op de langere termijn aan de orde. Waar dit laatste het geval is, wordt dat expliciet aangegeven in de tekst.

De kansen vormen de bouwstenen voor het landschappelijk raamwerk, zoals uitgewerkt in hoofdstuk 5. Op basis hiervan zullen projecten worden toegevoegd aan de lopende uitvoeringsprogramma's van het Regioprogramma Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën. Maar de kansen zijn ook een uitnodiging aan andere partijen om mee te werken aan de uitvoering en zelf projectideeën aan te dragen. Het LOP wil initiatieven uit de streek, die passen binnen het streefbeeld, stimuleren en ondersteunen.

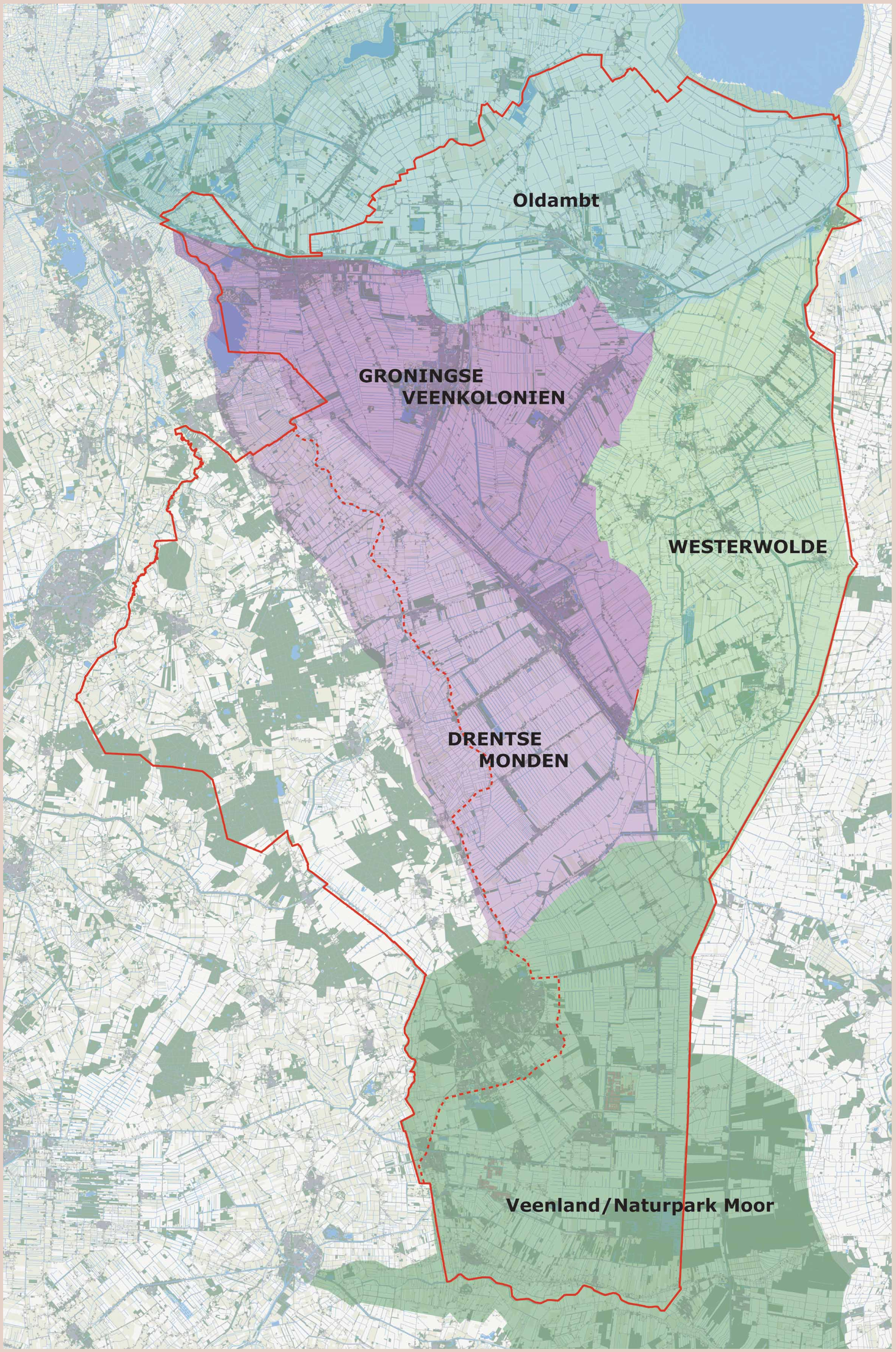

Gebiedsindeling

Op grond van de kernkwaliteiten en ontwerpopgaven zijn vijf deelgebieden onderscheiden:
1. Oldambt
2. Westerwolde.
3. Groningse Veenkoloniën
4. Drentse Monden
5. Veenland/Naturpark Moor

Voor elke deelgebied wordt gestreefd naar versterking van de landschappelijke kernkwaliteiten en de ontwikkeling van een herkenbaar eigen imago. Op de kaart is dat schetsmatig verbeeld. Vanwege de landschappelijke diversiteit en de verschillen in ruimtelijke problematiek zijn de Veenkoloniën onderverdeeld in drie deelgebieden. Het Hunzedal is opgenomen in het deelgebied Drentse Monden. De Hondsrug vormt de westelijke grens van de Drentse Monden.

Op de volgende bladzijden worden per deelgebied streefbeelden geformuleerd en kansrijke ontwikkelingsrichtingen aangegeven. Achterliggende gedachte is dat versterking van de kernkwaliteiten van de deelgebieden bij kan dragen aan het imago en de diversiteit van de regio als geheel. Dit betekent ook dat er op de schaal van de regio keuzen gemaakt moeten worden: als alles overal een beetje gebeurt, dreigt verdere vervlakking. De deelgebieden moeten zich profileren op hun sterke punten en onderscheidende kwaliteiten en daar ook krachtig in investeren. Er moet een goede onderlinge afstemming zijn tussen de deelgebieden, bijvoorbeeld als het gaat om de spreiding van voorzieningen, de inzet van uitvoeringsinstrumenten en de aansluiting van verbindende structuren zoals het ecologische en recreatieve netwerk.

De streefbeelden en de kansen zijn nog niet tot op het lokale schaalniveau uitgewerkt. Het is nadrukkelijk de bedoeling om voldoende ruimte te laten voor nadere uitwerkingen en specifieke invullingen door de direct verantwoordelijke overheden en maatschappelijke organisaties. Wel geven de streefbeelden en de kansen de kaders aan voor een zodanige uitwerking dat de grotere landschappelijke structuur wordt versterkt en de regio als geheel er voordeel bij heeft. Veel van de beschreven kansen kunnen als integrale gebiedsgerichte uitvoeringsprojecten opgepakt worden of plaatsen reeds lopende projecten in een breder regionaal perspectief.

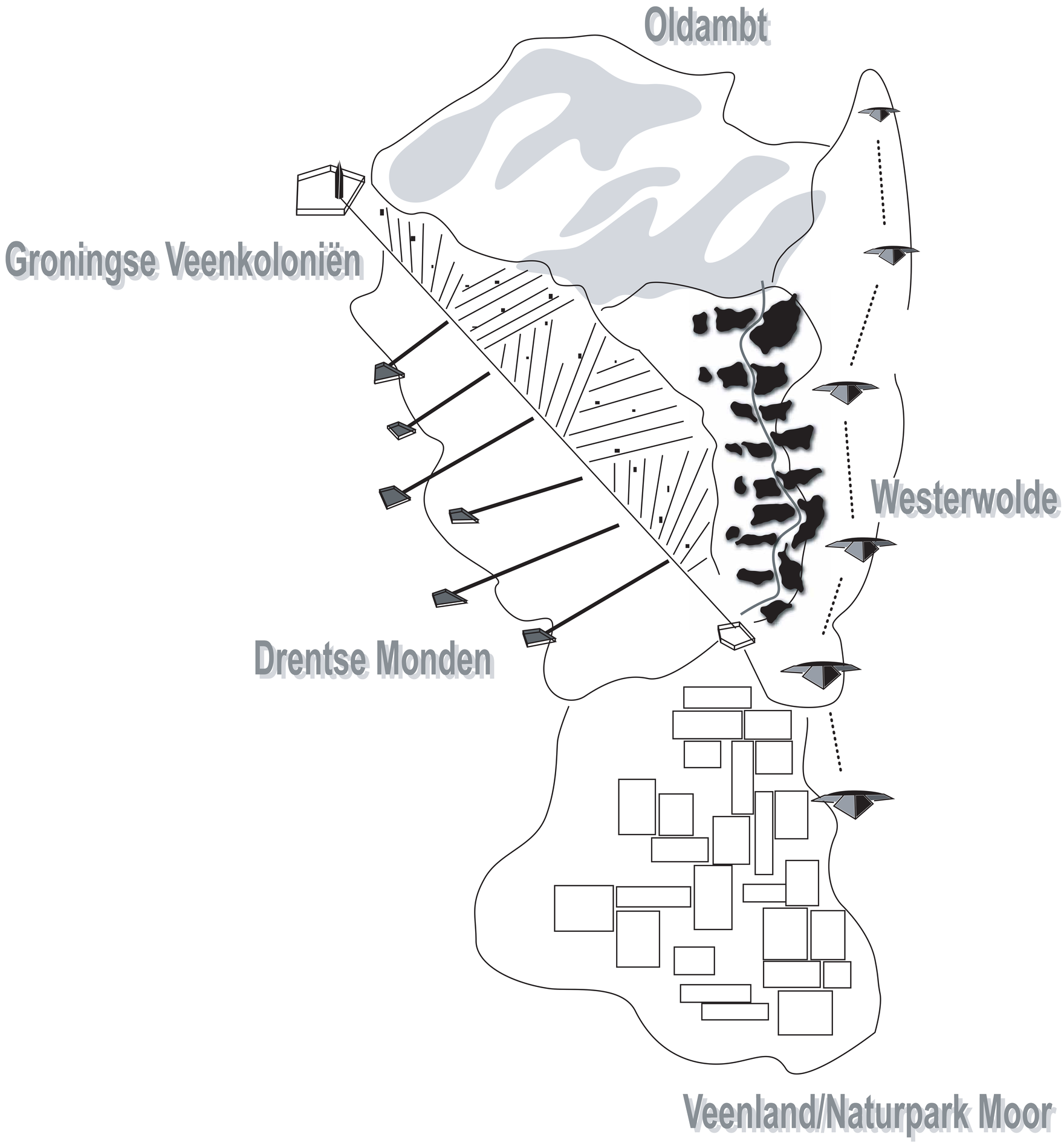
Oldambt
Groningse Veenkoloniën
Westerwolde
Drentse Monden
Veenland/Naturpark Moor

Streefbeeld

Als tegenhanger van het laagdynamische en voedselarme hoogveengebied in het zuiden vormen de kleigebieden in het noorden de meer dynamische en voedselrijke component van het ecologisch spectrum. De benedenlopen van de Hunze en de Westerwoldsche Aa en de inbraken van de Waddenzee vormden oorspronkelijk een waterrijke wereld op de gradiënt van zoet naar zout. In dit gebied lopen nu allerlei watergerelateerde projecten. Gestreefd wordt naar de ontwikkeling van een robuuste natte as die een structuurdrager in het landschap zal vormen en die de specifieke kwaliteiten van het landschap beter beleefbaar maakt. Bestaande waterlopen en meren in de oude inbraakgeulen worden uitgebouwd tot doorgaande ecologische zones in het open agrarische gebied. De aanleg van nieuwe bedrijventerreinen en woongebieden wordt gecombineerd met natte natuur en waterberging. De robuuste natte as fungeert als een landschappelijke contramal voor de stedelijke ontwikkelingen in de A7-zone. De aanliggende vruchtbare kleigronden bieden een uitstekende basis voor verdere schaalvergroting en innovatie van de grondgebonden landbouw. De dorpslinten vormen verdichte zones in het landschap, met veel groen en een diversiteit aan functies.

Streefbeeld

- Open polderlandschap met grootschalige grondgebonden landbouw
- Groene linten met ruimte voor nieuwe functies
- Open beekdalen en inbraakgeulen met natte natuur en waterfuncties
- Liniepad Grensland Schansenland

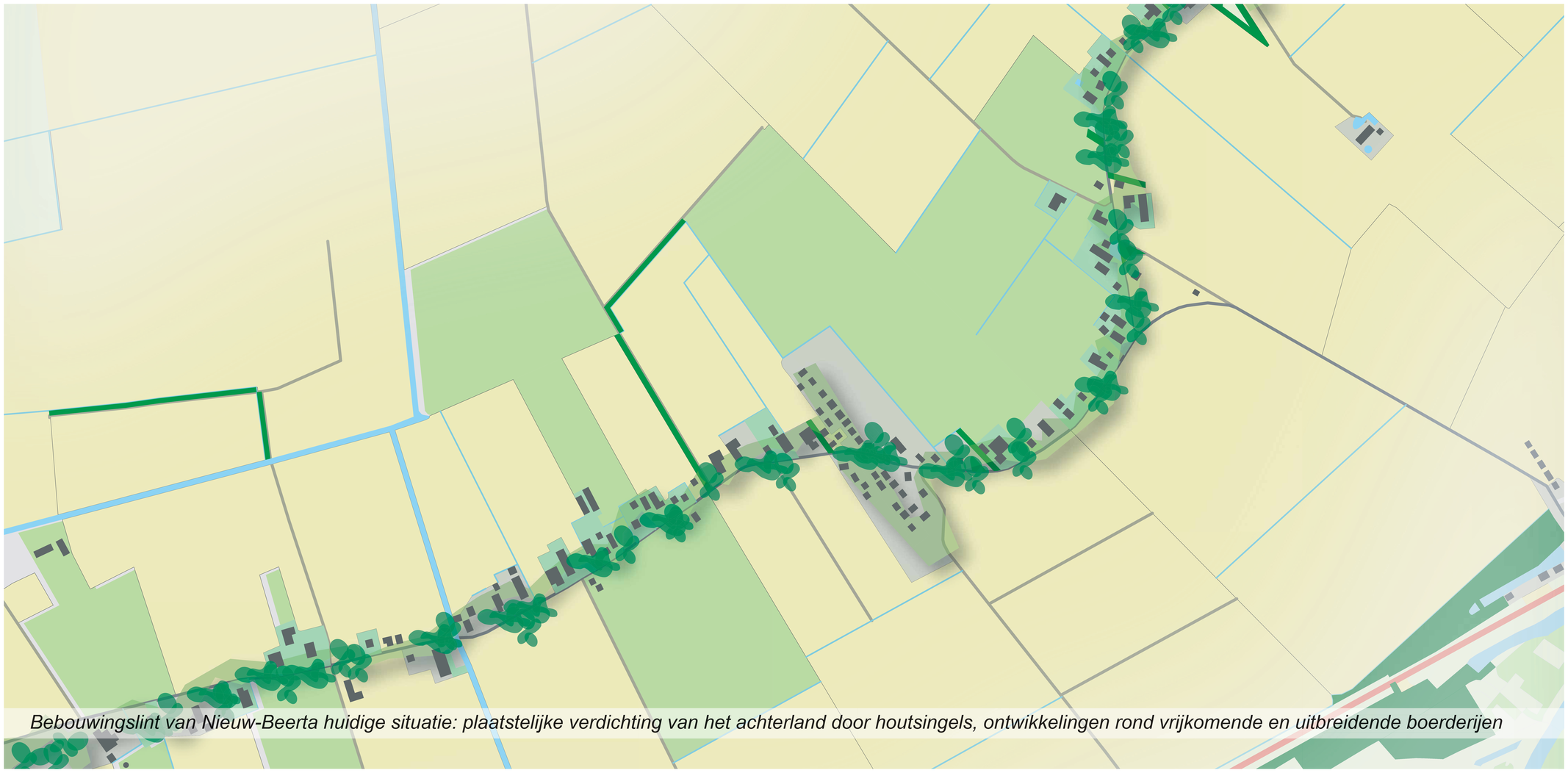

Bebouwingslint van Nieuw-Beerta huidige situatie: plaatstelijke verdichting van het achterland door houtsingels, ontwikkelingen rond vrijkomende en uitbreidende boerderijen

Impressie van mogelijke ontwikkeling: vergroening van het lint, inpassing melkveebedrijven en ruimte-voor-ruimte

Kansen

1. Linten en kreken

Hoewel de kwaliteit van het open polderlandschap door iedereen wordt onderkend, lijkt er toch sprake van een geleidelijke verdichting, doordat verspreid in de open ruimte nieuwe boselementen, laanbeplantingen, windmolens, boerderijen en andere gebouwen worden aangelegd. Mede omdat grote open ruimten op nationale schaal steeds zeldzamer worden en de ruimteverschillen in heel Nederland nivelleren, is actief beleid nodig om verdere verdichting tegen te gaan. Het landschap mag echter niet op slot gezet worden, er moet ruimte blijven voor nieuwe ontwikkelingen om het gebied vitaal te houden. Voorgesteld wordt om een duidelijke ruimtelijke zonering aan te brengen.

Binnen de bestaande dorpslinten in het plangebied wordt extra ruimte geboden aan nieuwe functies op het gebied van landbouw, toerisme en recreatie. Voorwaarde is dat nieuwe toevoegingen goed worden ingepast in de stedenbouwkundige structuur van het lint en dat er doorzichten blijven naar het open achterland. Bijzondere aandacht is nodig voor de beeldkwaliteit en de landschappelijke inpassing. Incidenteel kan woningbouw worden ingezet om de beeldkwaliteit van het lint te versterken. Verplaatsing of nieuwvestiging van agrarische bedrijven vindt bij voorkeur plaats binnen de linten. De linten houden zo een agrarisch en levendig karakter.

Buiten de linten wordt de openheid behouden of actief versterkt. De omvorming van tijdelijk bos in permanent bos of nieuwvestiging van boerderijen is hier ongewenst, tenzij aangetoond kan worden dat de landschappelijke effecten beperkt zijn, bijvoorbeeld door clustering, aansluiting bij bestaande verdichtingen of door een combinatie met sanering.

Het Hondhalstermeer ligt in een oude inbraakgeul van de Dollard. De inbraakgeul loopt vanaf Termunterzijl tot aan Sappemeer en is een belangrijke structuurdrager van het landschap. Juist in deze lagergelegen zone is verdere verdichting ongewenst en liggen kansen voor natte natuurontwikkeling. Door verbreding en aanleg van rietoevers langs de aanwezige waterlopen kan de geul beter zichtbaar worden gemaakt in het landschap. Het Hondhalstermeer kan worden uitgebouwd tot een grotere natuur- en recreatiekern. In combinatie met de geplande nieuwe vaarverbinding met de Blauwe Stad kan dit een economische stimulans betekenen voor de ontwikkeling van de dorpen Wagenborgen en Nieuwolda. Deze ontwikkelingen vragen orn beleidswijziging.

2. Panorama's op het landschap

Veel mensen beleven het landschap vanaf de snelweg. De A7 biedt fraaie vergezichten op het poldergebied. Met name de noordzijde is nog relatief open. Deze openheid moet behouden blijven. De ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen moet, conform de bestaande plannen, geconcentreerd blijven aan de zuidzijde van de A7, bij Hoogezand-Sappemeer, Zuidbroek, Scheemda, Winschoten en Nieuweschans.

Van west naar oost is er langs de A7 sprake van een duidelijke geleding tussen meer stedelijke en meer landelijke trajecten. Voorbij Zuidbroek ontvouwt zich een indrukwekkend uitzicht op de open Dollardpolders. Bij de doorsnijding van het 'schiereiland van Winschoten' is het landschap minder open en zijn er meer stedelijke invloeden zichtbaar. Voorbij Winschoten begint het mondingsgebied van de Westerwoldsche Aa en de invloedssfeer van de Dollard.

Tussen Zuidbroek en Scheemda en tussen Winschoten en Nieuwschans moet het landschap vanaf de A7 optimaal beleefbaar blijven, als een visitekaartje van het noorden. Diffuse verstedelijking en verdichting zal hier tegen worden gegaan. Hiervoor zijn een goede begrenzing en vormgeving van de stedelijke randzones nodig. Bij de uitwerking van plannen voor de voorgenomen bedrijventerreinen zal dit meegenomen worden. Door gerichte inrichtingsmaatregelen kunnen de panorama's op het landschap nog gedramatiseerd worden. Tussen Zuidbroek en Scheemda kan het agrarische productielandschap van het Oldambt zich optimaal presenteren, tussen Winschoten en Nieuweschans zal het waterrijke natuurlandschap van het Eems-Dollardgebied het wegbeeld bepalen.

3. Benedenloop van de Westerwoldsche Aa

De benedenloop van de Westerwoldsche Aa is geheel gekanaliseerd. Door de geschutte waterafvoer zijn de oorspronkelijke zoet-zoutgradiënten verdwenen. In de grotere ecologische gradiënt tussen het veen en de zee is dit echter een cruciale schakel. Ook in de robuuste ecologische verbinding tussen de Fries-Groningse meren en het Eems-Dollardgebied is de benedenloop van de Westerwoldse Aa een potentieel kerngebied. Er zijn al diverse plannen gemaakt om hier invulling aan te geven, zoals het grensoverschrijdende Raamplan Binnen Aa. Ook zijn hier waterbergingsgebieden aangewezen.

Vanaf Blijham tot aan de monding in de Dollard kan de benedenloop van de Westerwoldsche Aa worden uitgebouwd tot een gevarieerde natuurlijke beek, die een impuls voor het landschap betekent. Dit kan door een gecombineerde aanpak van maatregelen voor waterbeheer, natuurontwikkeling, toerisme en recreatie. De uitwerking komt in het gebied zelf en

in het uitvoeringsprogramma van Regio Oost aan de orde. Rond Nieuweschans dragen de aangewezen waterbergingsgebieden bij aan de inrichting van de ‘natte horizon’ en aan de versterking van de mogelijkheden voor de watersport. Essentieel is een goede recreatieve routing die de samenhang van de benedenloop ervaarbaar maakt.

4. Een groene lijst voor de Westerlanden

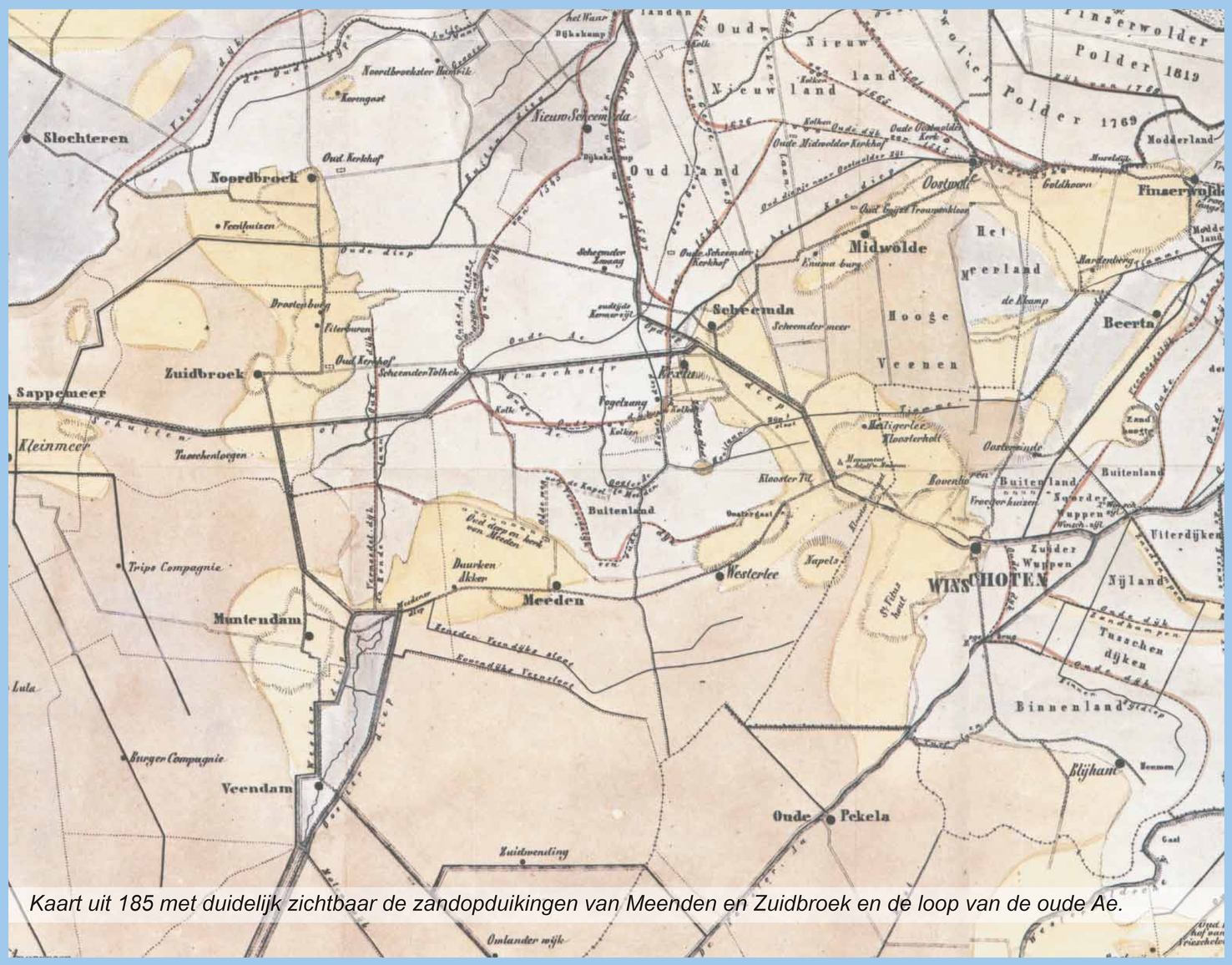

Kaart uit 185 met duidelijk zichtbaar de zandopduikingen van Meenden en Zuidbroek en de loop van de oude Ae.

De Westerlanden is een open en laaggelegen Dollardpolder. Langs de randen ligt een dunne laag klei op veen. Door inklinking van het veen zijn dit de laagste delen. De polder wordt begrensd door de ontginningslinten van Zuidbroek, Meeden en Westerlee. Deze markeren de landschappelijke overgang tussen het Oldambt en de Veenkoloniën. Hoewel de polder door de A7, het Winschoterdiep en de spoorlijn is afgesneden van de rest van het Oldambt, is het landschappelijke verschil met de Veenkoloniën nog goed zichtbaar. Dit verschil kan verder versterkt worden door verdichting van de linten met beplanting en/of groene functies en versterking van de openheid in de Westerlanden. De open ruimte van de Westerlanden krijgt zo een fraaie groene lijst.

Een belangrijke ruimtelijke ontwikkeling is de aanleg van een groot regionaal bedrijventerreinen langs de A7 en de N33: de Gouden Driehoek. Dit wordt verder behandeld bij de Groene Ster van de Groningse Veenkoloniën op pagina 59.

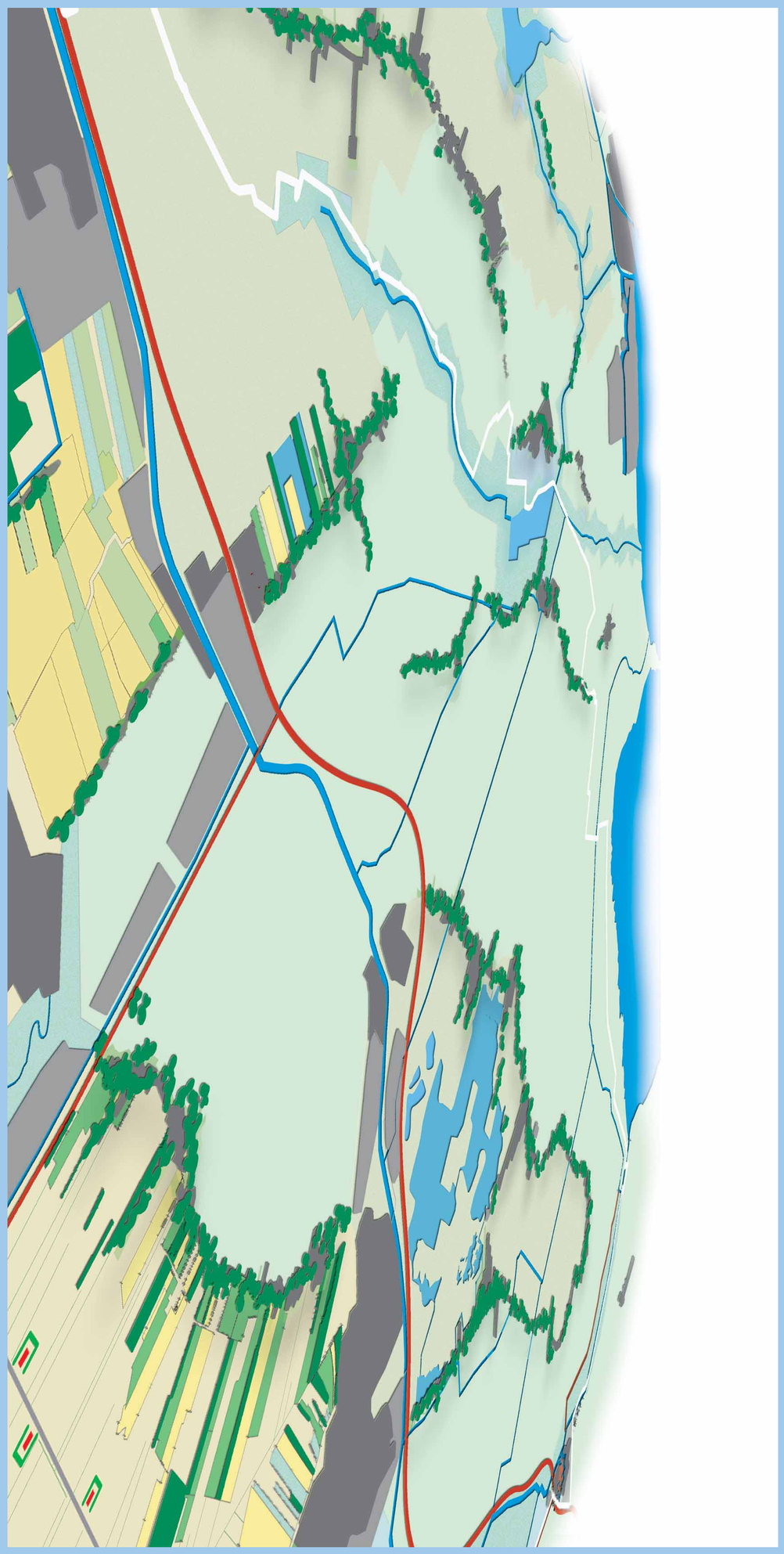

Streefbeeld

Westerwolde als bosrijk parklandschap en toeristisch hart van de regio: dat is de koers die in dit LOP wordt voorgesteld. Waar de recreatieve opvangcapaciteit van de Hondsrug zijn grenzen lijkt te hebben bereikt, bieden de zandgronden van Westerwolde nog volop mogelijkheden.
Met de uitbouw van de beekdalen tot een samenhangende ecologische structuur en de aanleg van nieuwe bossen en houtwallen op de aangrenzende hogere gronden wordt een robuust landschappelijk raamwerk gecreëerd dat ruimte biedt voor nieuwe toeristische voorzieningen en bijzondere vormen van landelijk wonen.

Dit zal een nieuwe economische drager voor het landschapsbeheer worden. Voor de landbouw ontstaan extra kansen voor verbreding of zelfs omvorming in multifunctionele recreatiebedrijven. De ontwikkeling van duurzame grondgebonden landbouw, bijvoorbeeld biologische landbouw of nieuwe vormen van gemengde bedrijven, past uitstekend binnen dit profiel van Westerwolde.

Het kleinschalige agrarische cultuurlandschap krijgt een fijnmazige dooradering met fiets- en wandelpaden en ondersteunende voorzieningen. Naast de beken zal de Eemslinie een krachtig beeldmerk en een toeristische trekker voor de regio worden, met een vergelijkbare allure als de Nieuwe Hollandse Waterlinie: Grensland Schansenland.

De diverse schansen, steenhuizen, leidijken en andere verdedigingswerken worden hiervoor uitgebouwd en aaneengesmeed tot een herkenbare landschappelijke structuur.

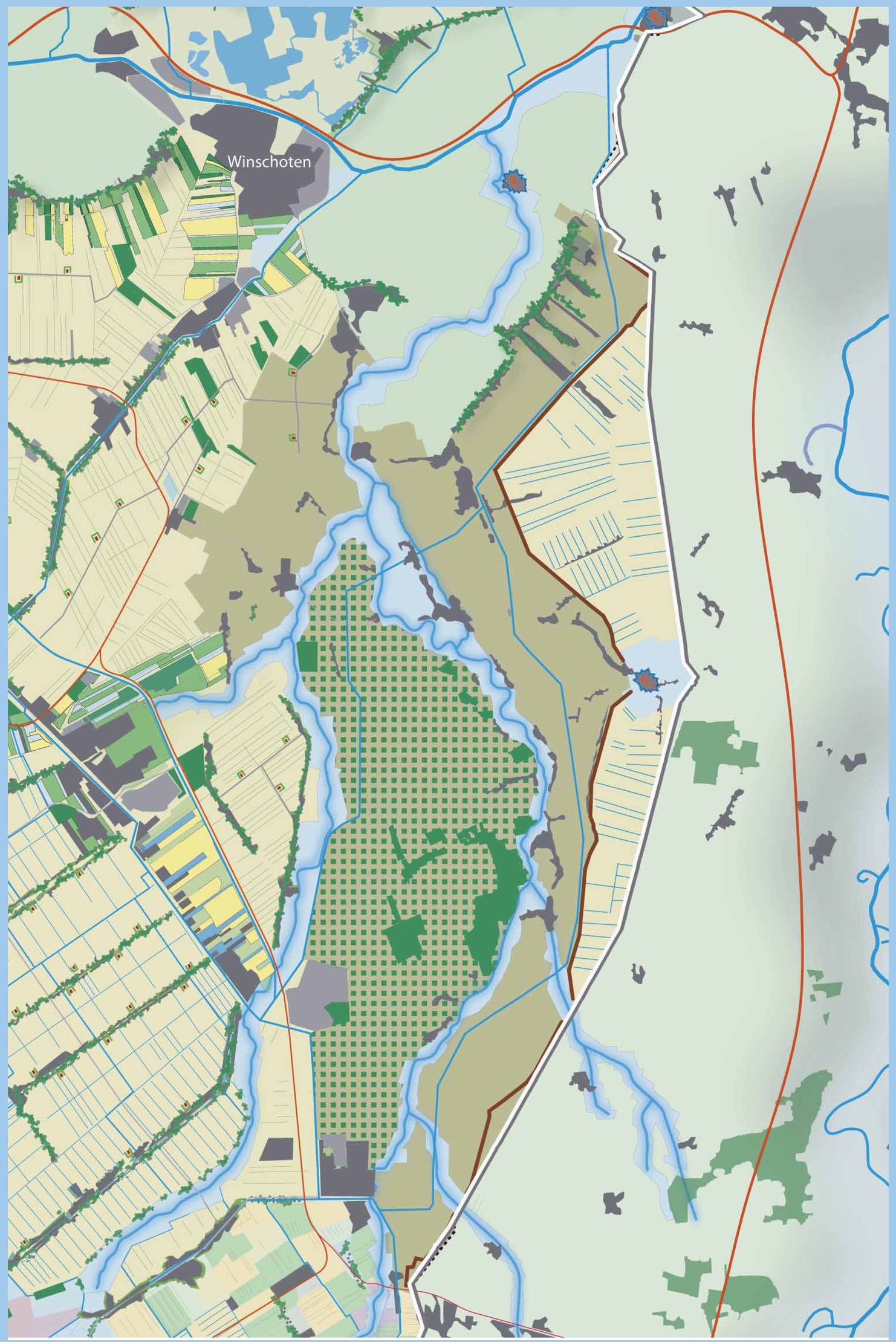

Streefbeeld

- Open polderlandschap met grootschalige grondgebonden landbouw
- Open beekdalen en inbraakgeulen met natte natuur en waterfuncties
- Kleinschalig zandlandschap met verbrede landbouw en landelijk wonen
- Veldontginning met ruimte voor bosaanleg en toeristische functies
- Liniepad Grensland Schansenland

Beekdal van de Ruiten Aa in de huidige situatie

Impressie van natuurlijke beekdalontwikkeling in het dal van de Ruiten Aa

Kansen

1. Natuurlijk bekensysteem

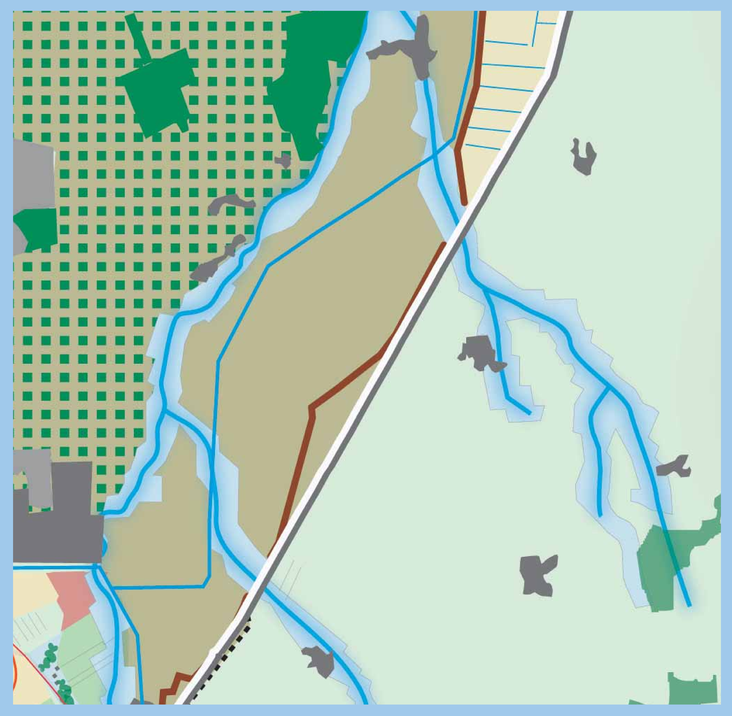

De beken en beekdalen vormen belangrijke landschappelijke en ecologische dragers. Vanaf de brongebieden bij het Bargerveen (Runde) en langs de Hondsrug (Valterdiep) tot aan de monding van de Westerwoldsche Aa in de Dollard moeten de beken zo veel mogelijk als doorgaande natuurlijke zones met een eigen landschappelijke identiteit te ervaren zijn. De breedte hiervan zal variëren, maar minimaal is aan beide zijden van de beek een natuurlijke oeverzone aanwezig met ruimte voor meandering. Verder wordt voorgesteld aan één zijde van de beek of het beekdal een doorgaand wandelpad aan te leggen, zodat een aantrekkelijke meerdaagse natuurwandeling mogelijk wordt, van ‘bron tot monding’.

De toevoer van voldoende en schoon water is essentieel voor het ecologisch functioneren van de beken. In de huidige plannen wordt gestreefd naar vergroting van de watertoevoer door aantakking van de Runde op de Ruiten Aa. Eventueel zouden ook de Brualer Schloot, de Alter Schloot en het stroomgebied van Wessingtange in Duitsland aangetakt kunnen worden. Toch blijven de beken vooralsnog afhankelijk van kunstmatige inlaat van IJsselmeerwater uit de kanalen. Dit water is over het algemeen voedselrijk en ‘gebiedsvreemd’. Om de waterkwaliteit te verbeteren wordt gedacht aan de aanleg van helofytenfilters voor de voorzuivering van het inlaatwater. Om echt een natuurlijk beeksysteem te krijgen moet de inlaat van kanaalwater verder teruggedrongen worden en moeten de oorspronkelijke voedingsgebieden weer aangetakt worden op het bekensysteem. Voor zover deze voedingsgebieden een bos- of natuurfunctie hebben, is dit op korte termijn mogelijk. De voedingsgebieden die een agrarische functie hebben, zijn echter niet zonder meer los te koppelen van de kanalen en aan te takken op de beken, omdat voor het agrarisch peilbeheer inlaat nodig is en de waterkwaliteit uit deze gebieden niet voldoet aan de ecologische normen. Aantakking van deze landbouwgebieden is alleen mogelijk na aanpassing van het waterbeheer en het grondgebruik. Het huidig beleid voorziet hier niet in, maar wellicht dat op langere termijn mogelijkheden ontstaan, bijvoorbeeld als gevolg van de Kaderrichtlijn Water. Bij een gestuurde ontwikkeling in de richting van bosaanleg en verbrede of biologische landbouw zal herstel van het natuurlijk beeksysteem versneld worden. Hier zijn interessante win-winsituaties mogelijk.

Voor een integrale benadering van het waterbeheer is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen het gereguleerde kanalensysteem, dat wordt gevoed door gebiedsvreemd inlaatwater, en het vrij afwaterende bekensysteem, met alleen natuurlijke voeding door regen- en kwelwater. Voor de korte termijn moet negatieve beïnvloeding tussen beide systemen geminimaliseerd worden, bijvoorbeeld door de aanleg van hydrologische bufferzones rond natuurgebieden. Voor de lange termijn wordt gestreefd naar een geleidelijke vergroting van het beeksysteem, in combinatie met de transformatie van het agrarisch grondgebruik en een geleidelijke inkrimping van het kanalensysteem. Daarmee wordt niet alleen het natuurlijk beeksysteem hersteld, maar ook de hoeveelheid waterinlaat substantieel teruggedrongen. Op den duur zijn alleen de intensievere primaire landbouwgebieden ten oosten van de leidijk en in de westelijke veenkoloniale delen nog aangetakt op het kanalenstelsel. Dit vraagt wel om een aanpassing van het huidig beleid.

2. Grensland Schansenland

Grensland Schansenland is niet alleen een toeristisch en cultuurhistorisch project, maar ook een landschappelijke ontwerpopgave. Het beleefbaar maken van de verschillende relicten van de Eemslinie als een samenhangend ensemble vraagt om een integrale aanpak. Met beperkte inrichtingsmaatregelen kunnen oude leidijken, schansen en andere verdedigingswerken worden hersteld en beter zichtbaar worden gemaakt.
In het kader van het lopende project Grensland Schansenland zijn al plannen gemaakt voor herstel van de ‘natte horizon’ van Bourtange en van verschillende leidijken. In het kader van dit grensoverschrijdende project worden maatregelen uitgewerkt op het gebied van educatie en promotie, landschapsherstel, marketing en routestructuur. Ook de relaties met de aangrenzende Duitse en Drentse gebieden en verdedigingswerken worden meegenomen. In zuidelijke richting loopt de linie vanaf Ter Apel door naar Valtherschans, Emmerschans, Bergerschans, Den Hool, Katshaar, Hulsvoorde en Coevorden.

Vanuit het LOP wordt voorgesteld een doorgaand liniepad aan te leggen van Ter Apel naar Nieuweschans, dat zoveel mogelijk langs elementen van de linie loopt. Aansluiting is mogelijk met het bestaande Noaberpad. Sommige leidijken kunnen als wandelpad worden opengesteld. De leidijken liggen veelal op de overgang tussen het zandlandschap en de veenontginningen. De voorgestelde versterking van het bosrijke karakter van het zandlandschap en van de openheid van de veenontginningen zal bijdragen aan herkenbaarheid van landschappelijke structuur. Weidse uitzichten vanaf de leidijk op de open veenontginningen zullen herinneren aan het oorspronkelijke veenmoeras.
In het algemeen is het uit landschappelijk oogpunt van belang dat de samenhang tussen allerlei lokale projecten wordt gewaarborgd: paden moeten goed op elkaar aansluiten en er moet een zekere eenheid zijn in vormgeving en materiaalgebruik van bebording, meubilair, verharding, bruggetjes etc. Het linielandschap moet als het ware een eigen ‘huisstijl’ krijgen.

Kleinschalig zandlandschap in de huidige situatie

Impressie van zandlandschap bij verbrede landbouwontwikkeling

3. Oudeschans weer aan het water

Ter hoogte van Blijham en Oudeschans wordt de continuïteit van het beeksysteem onderbroken: de oorspronkelijke loop van de Westerwoldsche Aa is hier verlegd en de beek is geheel gekanaliseerd. Dit vormt een ontbrekende schakel in de grotere ecologische en landschappelijke structuur. Er liggen kansen om een aantal beleidsopgaven met elkaar te combineren: de realisering van een ecologische verbindingszone, verbetering van mogelijkheden voor recreatief medegebruik en de toeristische ontwikkeling van Oudeschans. Dit vergt wel een beleidsaanpassing in het kader van het nieuwe POP en is dus pas op langere termijn te realiseren.

Voorgesteld wordt om op termijn de oude loop van de Westerwoldsche Aa in ere te herstellen. Ten oosten van het huidige kanaal wordt een nieuwe bedding gegraven. Het gekanaliseerde deel kan een functie behouden voor de waterhuishouding van de aangrenzende landbouwgronden. Door een goede dimensionering van de nieuwe bedding worden natuurlijke meanderprocessen en oeverontwikkeling bevorderd. Langs de beek wordt een fiets- en wandelpad aangelegd. Oudeschans komt door de beekomlegging weer aan het water te liggen. Oude vestingelementen zoals het ravelijn en het oostelijk bastion worden waar mogelijk hersteld. Dit zal een impuls betekenen voor de toeristische ontwikkeling van Oudeschans en voor de herkenbaarheid van het vestingdorp als onderdeel van Grensland Schansenland. Denkbaar is om als extra attractie een kleine plezierhaven aan te leggen.

Door het herstel van de oude beekloop en de aantakking van Oudeschans in combinatie met de vestingen langs de Westerwoldsche Aa wordt de Westerwoldsche Aa weer een identiteitsdrager van het landschap. Met een gebiedsgerichte aanpak lijkt dit perspectief kansrijk en kan een grote meerwaarde voor het landschap worden bereikt.

4. Bosrijk Sellingen

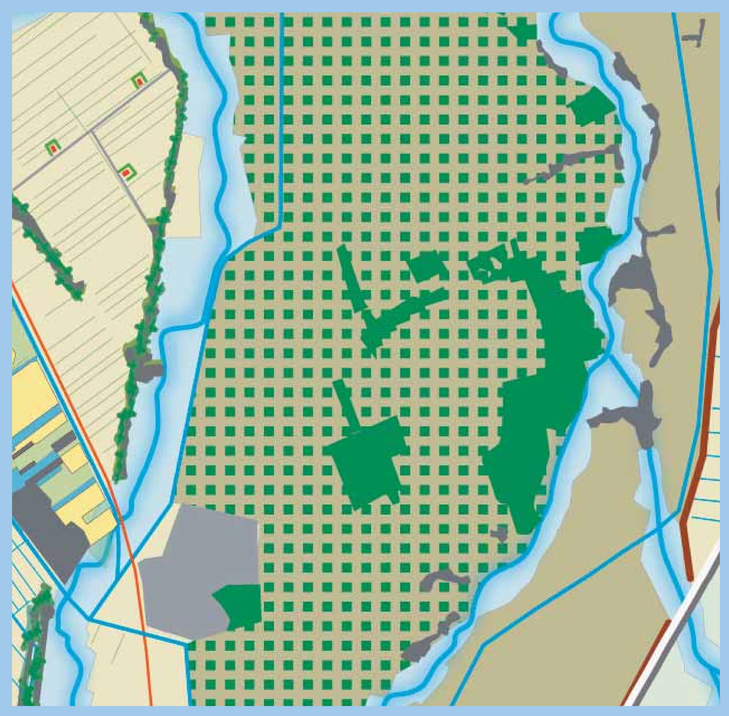

De Sellingerbossen en het aangrenzende dal van de Ruiten Aa hebben een grote recreatieve aantrekkingskracht. Voor het dal van de Ruiten Aa is natuur de hoofdfunctie. De bossen zijn meer ingericht op de recreatie. Bij Sellingerbeetse ligt ook een recreatieplas, die uitgebreid zal worden. In het POP Groningen is een groot deel van de veldontginningen tussen Ter Apel, Sellingen, Vlagtwedde en Musselkanaal aangewezen als bosontwikkelingszone. Dit biedt perspectief voor de aanleg van een robuuste bos- en heidestructuur die naadloos aansluit op de bestaande bossen en heiderestanten. Grenzend aan het beekdal van de Ruiten Aa worden zo aantrekkelijke landschappelijke en ecologische gradiënten ontwikkeld. De voorgestelde bos- en heidestructuur biedt een landschappelijk kader voor de inpassing van nieuwe toeristisch-recreatieve voorzieningen en voor de ontwikkeling van duurzame landbouw. Daardoor kunnen de meer kwetsbare beekdalen en het kleinschalige kampenlandschap worden ontzien en toch de noodzakelijke ontwikkelingsruimte worden geboden aan de aanwezige gebiedsfuncties.

Voorzieningen als een kampeer- en bungalowterrein, hotel, manege, golfbaan, uitbreiding van de recreatieplas en landgoederen kunnen incidenteel worden ingezet als een economische motor voor de voorgestelde gebiedsontwikkeling, mits ze de bedrijfsvoering van de aanwezige landbouwbedrijven niet hinderen. Dit vraagt wel om een aanpassing van het POP en de huidige bestemmingsplannen, hetgeen bij de eerstkomende herzieningen zal worden bekeken. Het hele gebied zal op termijn een krachtige nieuwe identiteit kunnen krijgen als bosrijk vrijetijdslandschap.

5. Kleinschalig zandlandschap

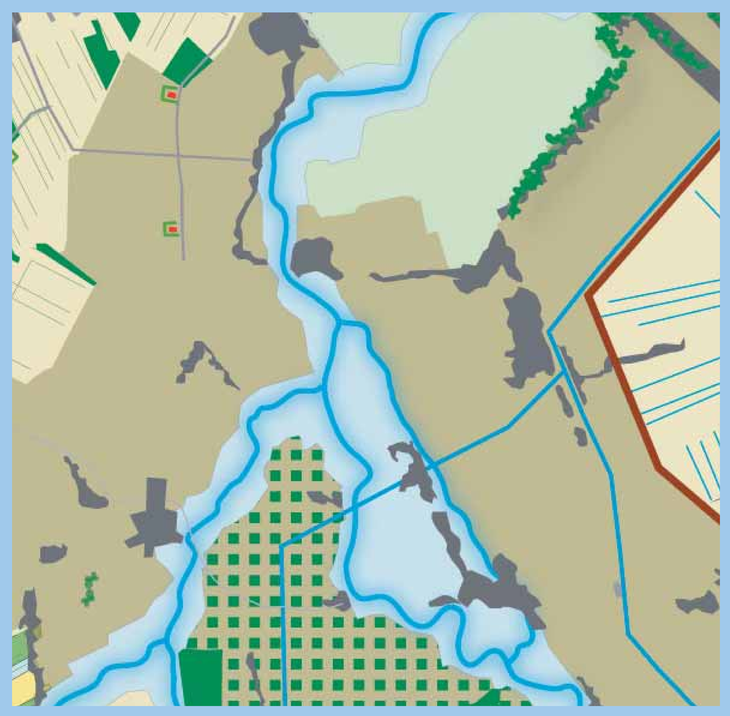

Voor het kleinschalige zandlandschap langs de beekdalen en rond de esdorpen is een behoedzame aanpak nodig. Gestreefd wordt naar versterking van de historische landschapsstructuur, door herstel en aanleg van erfbeplantingen, kleine landschapselementen en wandelpaden en een passend grondgebruik op de esgronden. Verbreding van de landbouw wordt gestimuleerd. Gedacht wordt aan nevenfuncties op het gebied van zorg, educatie of agrotoerisme, eigen verwerking en verkoop van boerderijproducten aan huis, omschakeling naar biologische teelten of het opzetten van nieuwe samenwerkingsverbanden. Hier lopen al diverse initiatieven voor. Het kleinschalige landschap rond de dorpen leent zich ook goed voor diverse vormen van landschapswonen, variërend van herbestemming van vrijkomende agrarische bebouwing voor seniorenhuisvesting tot de aanleg van nieuwe buitenplaatsen. Hier zijn al plannen voor in ontwikkeling. Voorwaarde is steeds dat nieuwe toeristische en woonfuncties gepaard gaan met actief landschapsherstel en verbetering van de recreatieve ontsluiting van het landelijk gebied en dat ze passen binnen de beleidskaders van het POP.

De veenontginningen langs de Duitse grens hebben een grootschalig en modern karakter. Het verschil met het historische kampenlandschap wordt versterkt door in de veenontginningen meer ruimte te bieden voor grootschalige, moderne landbouw en eigentijdse toevoegingen, zoals het voorgestelde nieuwe dorp op de Duitse grens. De rationele verkavelingsstructuur en de rechte ontginningswegen vormen een helder landschappelijk raamwerk. De openheid moet zo weinig mogelijk verstoord worden. Omdat dit gebied aangetakt blijft op het kanalensysteem kan de waterhuishouding optimaal worden afgestemd op de landbouwkundige functie en gelden er minder beperkingen uit het oogpunt van waterkwaliteit.

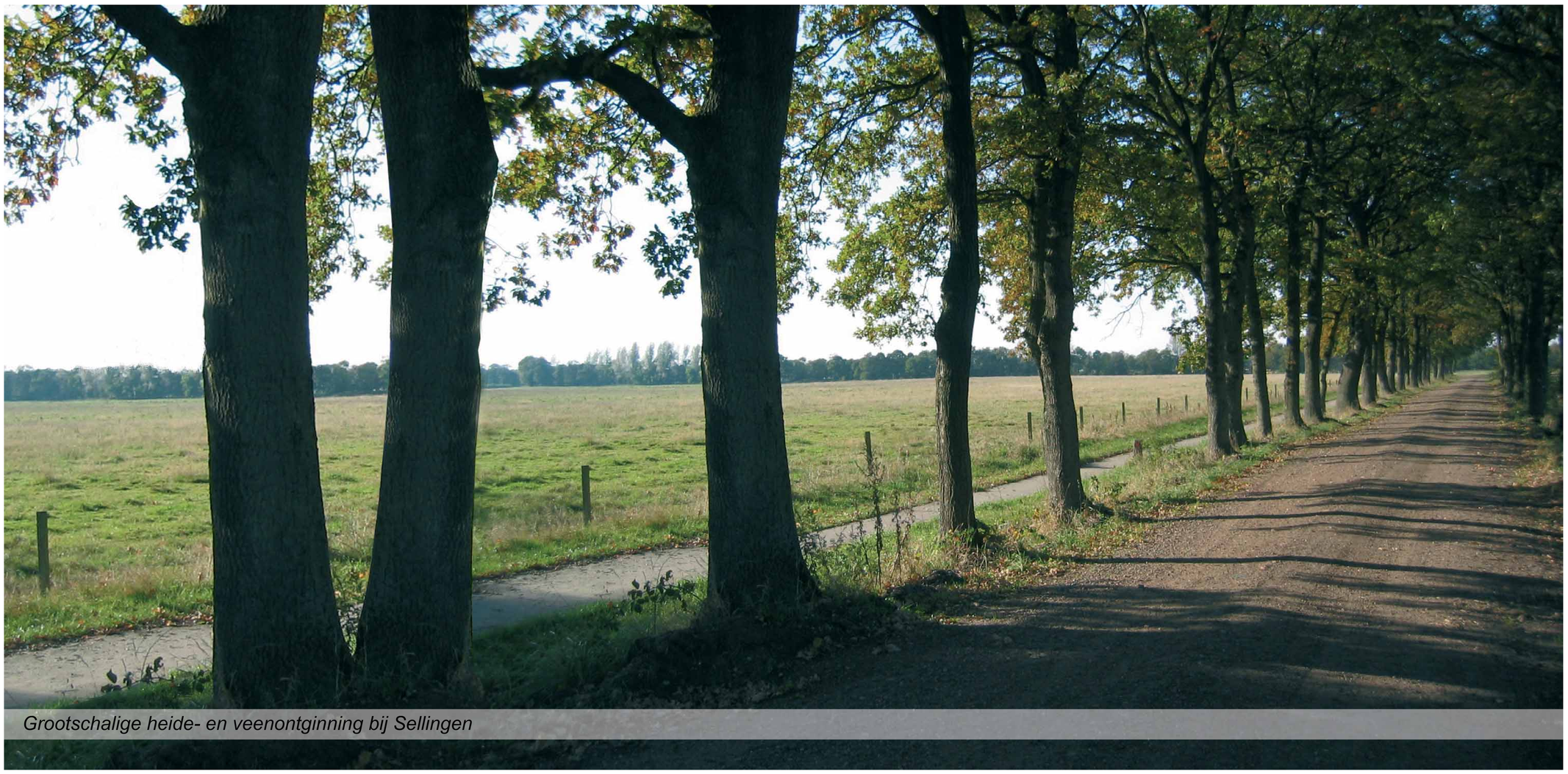

Grootschalige heide- en veenontginning bij Sellingen

Impressie van toekomstig bosrijk vrijetijdslandschap

Streefbeeld

De bakermat van de veenontginningen ligt in Groningen. De Groningse Veenkoloniën herbergen alle oertypen van het veenkoloniale ontginningsschema en deze zijn hier wonderwel bewaard gebleven. Het gebied ademt geschiedenis en kent een mate van detail die de latere ontginningen ontberen. Tegelijkertijd is de stedelijke dynamiek groot en dreigt de traditionele agrarische basis onder het landschap weg te vallen. Ondanks de problemen die deze dynamiek onvermijdelijk met zich mee brengt, opent het een uitdagend perspectief voor de landschapsontwikkeling. De waardevolle historische structuur van bebouwingslinten, kanalen en wijken is krachtig genoeg om nieuwe functies op te vangen. Dit is een kwaliteit die veel meer benut kan worden. Door in de toekomst extra beleidsruimte te creëren voor particuliere initiatieven en vernieuwende plannen kan worden gestimuleerd dat de Groningse Veenkoloniën uitgroeien tot een uniek landschap met waterplassen, veenkoloniale woonwijken, natuurgebieden, toeristische attracties, parken en allerlei vormen van gespecialiseerde en verbrede landbouw. Het is de kunst om die nieuwe functies zodanig te laten landen dat ze de onderliggende landschapsstructuur niet uitwissen, maar actief versterken en er als het ware een nieuwe tijdslaag aan toevoegen. In de stedelijke invloedssfeer van Hoogezand-Sappemeer, Veendam, Winschoten en Stadskanaal en in de kleinschalige overgangszone naar de kleigebieden van het Oldambt bij Meeden, Oude Pekela en Blijham is een dergelijke ontwikkeling kansrijk. Hier zijn al plannen in voorbereiding die bij stap-voor-stap bij kunnen dragen aan de ontwikkeling van een eigentijds veenkoloniaal landschap met een meer kleinschalig en multifunctioneel karakter. Daarbuiten liggen goede kansen voor de ontwikkeling van grootschalige grondgebonden landbouw en behoud van de open ruimten.

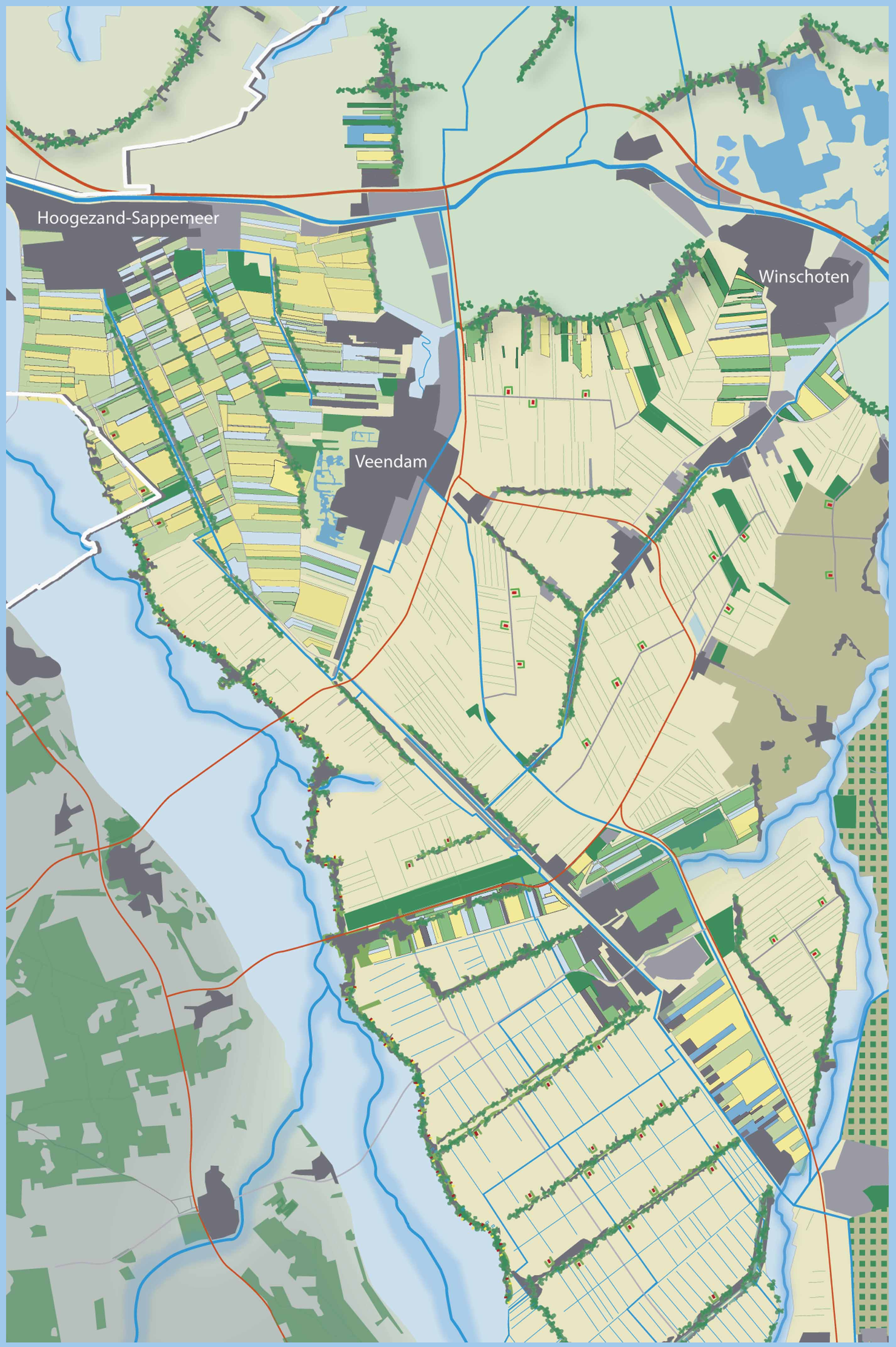

Streefbeeld

Open veenontginningen met grootschalige grondgebonden landbouw

Nieuw boerderijlint en groen woonlint

Kleinschalig mozaïeklandschap binnen oude veenkoloniale verkaveling

Kanaallint in oude Veenkoloniën

Impressie van ontwikkeling van het kanaallint in het mozaïeklandschap

Kansen

1. De Groene Ster

Voor de driehoek Veendam/Zuidbroek/Hoogezand-Sappemeer is een integrale gebiedsvisie in voorbereiding. Er spelen verschillende ruimtelijke ontwikkelingen en plannen: diverse woningbouwlocaties, een nieuwe vaarverbinding via Kiel-Windeweer, uitbreiding van de golfbaan en de ontwikkeling van recreatieve uitloopgebieden. Vanwege de lage ligging en de voortgaande bodemdaling rond de zoutwinning wordt de afwatering bemoeilijkt. Tegelijkertijd liggen er grote landschappelijke waarden. De Oude Veenkoloniën rond Borgercompagnie zijn aangewezen als Belvederegebied. Kiel-Windeweer is voorgedragen als een beschermd dorpsgezicht.

De ontwikkeling van het gebied wordt beschouwd als een landschappelijke ontwerpopgave, waarbij de diverse stedelijke uitbreidingen langs de randen in samenhang worden beschouwd met de ontwikkeling van een aantrekkelijke overgangen naar het landelijk gebied. Dat betekent allereerst een betere recreatieve ontsluiting en een vergroting van de landschappelijke diversiteit. Verbreding van de bestaande landbouw met nieuwe functies op het gebied van recreatie, groene en blauwe diensten, zorg, educatie en eigen verwerking en vermarkting van boerderijproducten wordt gestimuleerd. Door nieuwe toevoegingen in te passen in de rechtlijnige verkaveling en tegelijkertijd de linten op te knappen, wordt de historische landschapsstructuur van de Oude Veenkoloniën een nieuw leven ingeblazen. Om de ontwikkeling van het monumentale bebouwingslint van Kiel-Windeweer en andere linten tot groene woonlinten en robuuste landschappelijke dragers te bevorderen, worden agrarische knelpuntbedrijven uitgeplaatst naar de bestaande achterweg ten westen van Kiel-Windeweer. Dit draagt tevens bij aan versterking van de landbouwkundige structuur.

De uitbreidingen van Veendam, Muntendam en Hoogezand-Sappemeer moeten goed worden ingepast in de historische landschapsstructuur: de wijken- en lintenstructuur kan worden geïntegreerd in het stedelijk weefsel en worden uitgebouwd tot een drager van de water- en groenstructuur. Het stedelijk gebied zal zo een hechte verankering krijgen in het onderliggende landschap en er kunnen gevarieerde en geleidelijke overgangen ontstaan tussen stad en buitengebied. Ook de voorgenomen ontwikkeling van een regionaal bedrijventerrein langs de A7 en de N33 tussen Veendam en Zuidbroek, de Oostboog, vraagt om een zorgvuldige landschappelijke inpassing. Voor dit bedrijventerrein wordt momenteel een beeldkwaliteitsplan opgesteld. Uit landschappelijk oogpunt is het belangrijk dat het gebied tussen Veendam en de A7 niet helemaal dichtgroeit en dat de visuele uitstraling van het bedrijventerrein op het open landschap wordt beperkt. In het kader van de toekomstige opwaardering van de N33 kan wellicht een ecologische en recreatieve verbinding worden gemaakt tussen het bestaande natuurgebied van de Oude Aa bij Muntendam ten westen van de N33 en de Westerlanden ten oosten van de N33.

2. Nieuwe boerderijlinten

In vergelijking met de Drentse Monden en de omgeving van Emmen hebben in de Groningse Veenkoloniën de linten een relatief kleinschalige karakter met veel woningen. Daarom zijn de ontwik kelingsmogelijkheden van de bestaande agrarische bedrijven in de linten hier beperkt en is er ook weinig ruimte voor inplaatsing van nieuwe melkveebedrijven. Plaatselijk, zoals langs de N33, zijn al nieuwe boerderijlinten ontstaan. Ook elders lijkt ruimte voor nieuwe boerderijlinten langs bestaande achterwegen. Omdat in vergelijking met het Oldambt en de Drentse Monden het landschap hier minder open is, zijn nieuwe boederijen eenvoudiger inpasbaar. Uitplaatsing van knelpuntbedrijven uit bestaande linten kan bijdragen aan de ontwikkeling van groene woonlinten en versterking van de landbouwkundige structuur. De gemeenten Stadskanaal en Pekela hebben hier al gericht beleid voor.

Voorgesteld wordt om enkele bestaande achterwegen aan te wijzen als nieuwe boerderijlinten. Voor de architectuur en de landschappelijke inpassing van de boerderijen aan deze wegen kunnen de gemeenten nadere beeldkwaliteitsrichtlijnen formuleren. De boerderijen moeten een herkenbare ‘veenkoloniale’ architectuur krijgen en worden gebouwd in clusters of op een regelmatige onderlinge afstand, zodat ze als een eigentijdse landschapsstructuur zichtbaar zijn. De keuze om te verplaatsen blijft een individuele beslissing van de betreffende boer, maar de verplaatsing van knelpuntbedrijven kan wel gestimuleerd worden door de overheid. Op grond van het POP is het mogelijk om binnen het bestaande bouwvolume extra wooneenheden toe te voegen, als onderdeel van de sanering. Dit kan bijdragen aan de financiering en aan de ontwikkeling van de bestaande linten tot aantrekkelijke groene woonlinten. Met name in de kleinschalige overgangszone naar de kleigebieden van het Oldambt bij Meeden, Oude Pekela en Blijham ontstaat zo ook extra ruimte voor kleinschalige bosaanleg en recreatieve voorzieningen.

3. Groene verbinding Stadskanaal-Westerwolde

De gemeente Stadskanaal streeft naar een verbetering van de recreatieve uitloopmogelijkheden voor de bewoners van Stadskanaal en naar de ontwikkeling van aantrekkelijke groene verbindingen met enerzijds De Hondsrug en anderzijds Westerwolde. Op regionale schaal ontstaat zo een

recreatief en ecologisch interessante verbinding tussen de Hondsrug en Westerwolde. Voor de verbinding met Westerwolde wordt gedacht aan een noordelijke route via De Veenhuizerstukken en een zuidelijke route via Musselkanaal en Mussel.

De gewenste verbinding wordt vormgegeven door een opeenvolging van boselementen, rietvelden, kleinschalige akkers en weilanden, met een netwerk van fiets- en wandelpaden. De eventuele zuidelijke uitbreiding van Stadskanaal is goed in dit landschap in te passen en kan bijdragen aan de versterking van het bestaande landschap. Bijzondere aanknopingspunten voor een eventuele toekomstige extra verbinding bieden de oude veenstroompjes van het Pagediep en de Mussel Aa. De veenstroompjes maken deel uit van het stroomgebied van de Ruiten Aa en zijn van belang voor de ontwikkeling van een meer natuurlijk bekensysteem (zie par. 4.6). Het Pagediep is in het provinciaal beleid aangewezen als ecologische verbindingszone, maar nog niet opgenomen in het gemeentelijke structuurplan. Ontwikkeling van het Pagediep vraagt dus om een beleidswijziging. Het bovenstroomse deel van de Mussel Aa wordt in het kader van de herinrichting al ingericht als natuurzone.

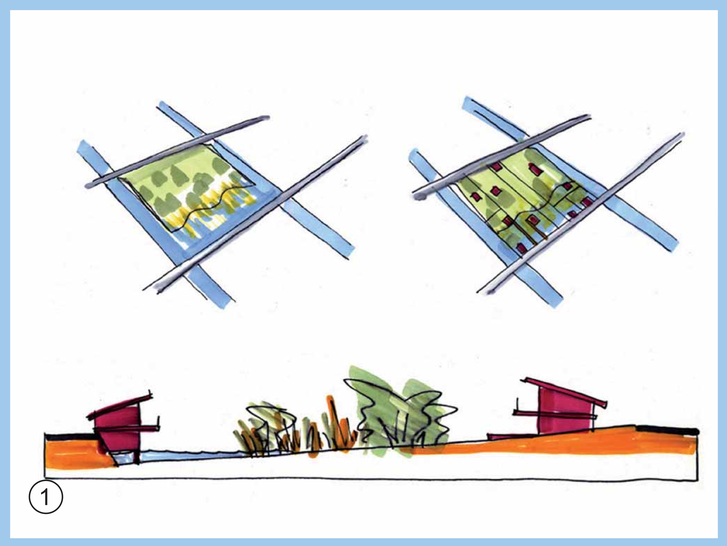

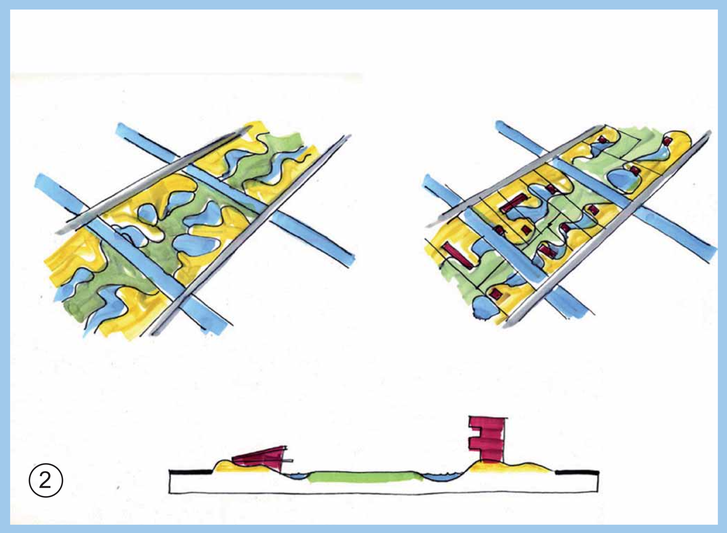

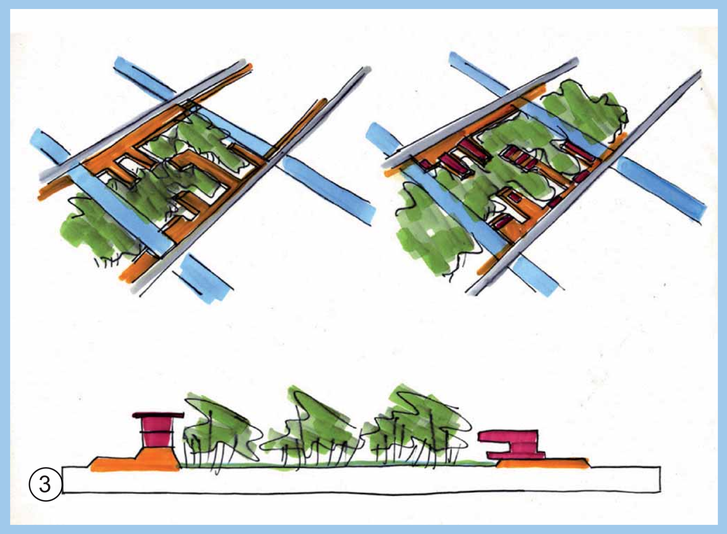

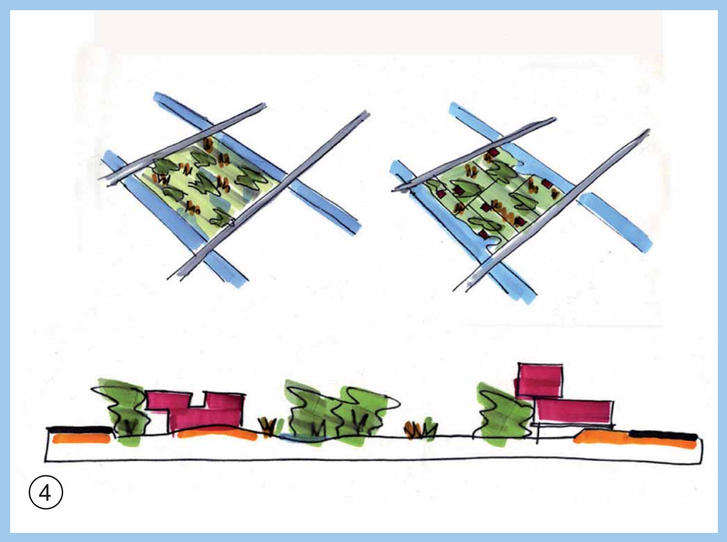

Voorbeelden van veenkoloniaal bouwen in mozaïeklandschap: flexibele invullingen binnen het bestaande verkavelingsraster, uitgaande van een gesloten grondbalans.

1. Bouwen in combinatie met natuurontwikkeling door afgraven en verhogen percelen
2. Bouwen op nieuwe zandruggen langs open valleien
3. Bouwen in compacte linten in broekbos
4. Bouwen op terpen in parklandschap

Streefbeeld

De Drentse Monden vormen het meest monumentale deel van de Veenkoloniën, met de grootste open ruimten. De bijzondere ontginningsgeschiedenis waarbij vanuit de marken op het zand lange kanalen werden gegraven naar de monden op het Stadskanaal heeft een unieke landschapsstructuur opgeleverd, die nog zeer dominant aanwezig is. Deze landschapsstructuur biedt een helder raamwerk voor een verdere schaalvergroting van de grondgebonden landbouw en de inpassing van nieuwe ontwikkelingen. Gestreefd wordt naar versterking van de linten en behoud van de grote open ruimten tussen de linten. Een sterke, moderne landbouw is de dragende functie. De landbouw moet voldoende ruimte krijgen zich te vernieuwen. De bouw van nieuwe boerderijen in de open ruimten kan echter de gaafheid van deze ruimten teniet doen. Nieuwe boerderijen worden daarom bij voorkeur gekoppeld aan de bestaande linten.

Bijzondere aandacht is nodig voor een duurzame inrichting van de randen van het gebied: aan de westrand kan het lint van de oude randveenontginning langs het Hunzedal worden uitgebouwd tot een aantrekkelijke groene route met nieuwe buitenplaatsen en recreatieve knooppunten, aan de oostrand vragen de stedelijke ontwikkelingen van Stadskanaal om een zorgvuldige inpassing, aan de zuidrand vormen de Valtherdijk en het Valtherdiep een potentiële recreatieve en ecologische verbinding tussen de Hondsrug en Westerwolde. Het zicht vanuit de Drentse Monden op de Hondsrug is van een unieke schoonheid. Het is daarom van groot belang dat open zichtlijnen gehandhaafd blijven.

Streefbeeld

- Open veenontginningen met grootschalige grondgebonden landbouw
- Multifunctionele linten met ruimte voor boerderijbouw
- Recreatief-ecologische verbindingen langs oude veenstromen
- Groen recreatielint langs Hunzedal
- Kleinschalig mozaïeklandschap binnen oude veenkoloniale verkaveling

Bestaande situatie: bebouwingslint met nieuwe boerderij buiten het lint

Impressie boerderijnieuwbouw in het lint en behoud open ruimte

Kansen

1. Beekdalontwikkeling Hunze

Voor het Hunzedal loopt al een integraal gebiedsproject. Gestreefd wordt naar de ontwikkeling van het Hunzedal tot een aaneengesloten natuurgebied. De Hunze maakt deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur. De aansluiting op de Hondsrug levert ecologisch waardevolle gradiënten op en maakt integraal natuurbeheer van droge en natte gronden mogelijk. Tegelijkertijd biedt deze ligging potenties voor de recreatieve ontwikkeling. Omdat de overgang tussen Hondsrug en Hunzedal het meest waardevol en kwetsbaar is, worden nieuwe toeristische voorzieningen aan de oostrand van het beekdal gesitueerd. Daar moet dan wel het landschap aantrekkelijker gemaakt worden. In de randveenontginning langs het beekdal is ruimte voor de aanleg van kleinere boselementen, recreatieve knooppunten bij de dorpen, kampeer- of hotelboerderijen met erfbeplanting en nieuwe buitenplaatsen. Belangrijk is dat het bebouwingslint geen gesloten lint wordt en dat er voldoende doorkijkjes blijven tussen het Hunzedal en de veenkoloniale delen. De fraaie zichtlijnen op de steilrand van de Hondsrug behoren tot de bijzondere attracties van het gebied.

Het beekdal van de Hunze is op sommige plaatsen enkele kilometers breed en kan uitgroeien tot een natuurgebied van formaat. Het gebied moet een open karakter behouden, maar zal een gevarieerdere begroeiïng krijgen. De beek zelf krijgt een natuurlijker inrichting en langs de beek worden inundatiegebieden aangelegd. Hierdoor wordt het landschappelijk verschil met de veenkoloniale landbouwgronden versterkt. Het beekdal wordt zo beter herkenbaar. Een aangepaste waterhuishouding en een afgewogen recreatieve ontsluiting, met bijvoorbeeld een doorgaand natuurpad, horen daarbij. Binnen de begrensde EHS zijn in principe middelen voor natuurontwikkeling beschikbaar. Voor aanvullende natuurontwikkeling buiten de EHS en voor de ontwikkeling van een groen lint aan de oostrand zullen aanvullende middelen gevonden moeten worden. Hier liggen kansen voor de toepassing van rood-voor-groen of ruimte-voor-ruimte. De aanleg van recreatieve knooppunten bij de dorpen kan gecombineerd worden met kleinschalige woningbouw. Van belang daarbij is om duidelijke richtlijnen te formuleren voor de situering van de woningen, de beeldkwaliteit en de landschappelijke inrichting. De continuïteit van het lint moet gehandhaafd of versterkt worden en een goede aansluiting op de stedenbouwkundige structuur van het lint is essentieel. Verder mogen nieuwe boselementen niet te ver het aangrenzende landschap insteken, omdat dit doorzichten kan wegnemen. Vooral aan de zijde van het Hunzedal moet de openheid zo veel mogelijk gehandhaafd blijven. In het kader van het Hunzeproject is reeds een apart project opgestart voor landschappelijk wonen in het Hunzegebied.

2. Valtherdijk en Valtherdiep

De Valtherdijk vormt de achtergrens van de veenontginning van Valthermond. Ten westen daarvan stroomde het Valtherdiep, een meanderend beekje dat ontsprong bij Weerdingen en via de Mussel Aa uitmondde in de Ruiten Aa. In het kader van de herinrichting loopt er een project voor herstel van het Valtherdiep als ecologische verbinding. Langs de Valtherdijk is al plaatselijk beplanting aangelegd, om deze aantrekkelijker te maken als recreatieve route.

De combinatie van Valtherdijk en Valterdiep vormt een belangrijke schakel tussen de Hondsrug en Westerwolde. Ontwikkeling van de dijk als recreatieve verbinding en herstel van het Valtherdiep als ecologische verbinding dragen bij aan versterking van de landschapsstructuur. De verbinding kan op termijn robuuster worden gemaakt door extra beplanting aan te brengen langs de dijk en het hele beekdal een functie te geven voor natuur of beheerslandbouw.

3. Groene verbinding Hondsrug-Stadskanaal

Naast het Valtherdiep vormt ook het gebied rond het lint van Gasselternijveen een potentiële groene verbinding tussen de Hondsrug en Westerwolde. Stadskanaal krijgt hierdoor een betere inbedding in de regionale groenstructuur. Door de betrokken gemeenten en de Provincie Drenthe wordt hiervoor een aparte visie ontwikkeld voor Gasselternijveen. Langs de N378 zijn in het verleden al bossen aangelegd en ook ten oosten van Stadskanaal zijn plannen in voorbereiding.

In het kader van het LOP zijn verschillende inrichtingsopties onderzocht voor de invulling van de gewenste groene verbinding en de overgang tussen de nieuwe woonwijk Drentse Horn en het aangrenzende landschap.

Eerste optie is om op termijn het gehele gebied tussen de N374 in het zuiden (Buinen-Stadskanaal) en de N378 in het noorden (Gasselternijveen-Stadskanaal) te ontwikkelen tot een multifunctioneel uitloopgebied met ontspannen wonen op grote kavels, waterberging in laaggelegen kommen, landgoedontwikkeling, bosaanleg, verbrede landbouw en toeristische functies. Het lint van Drouwenermond vormt hierin een centrale recreatieve as. De overgang tussen de stedelijke uitbreiding van Drentse Horn en het landschap wordt heel geleidelijk: het landschap dringt door in de stad, de stad waaiert uit over het landschap. Omdat de uitbreiding grenst

aan een laaggelegen kom worden combinaties met waterberging gemaakt. Door de toepassing van compacte en flexibele bouwvormen in de ruime landschappelijke setting van het veenkoloniale verkavelingsraster worden aantrekkelijke, onderscheidende woonmilieus gecreëerd. In het aangrenzende landschap zullen zich nieuwe landgoederen à la Scholtenszathe vestigen. Dit is een economisch interessant perspectief voor sommige landbouwbedrijven. Stadskanaal krijgt door een dergelijke ontwikkeling een nieuwe oriëntatie op haar veenkoloniale omgeving.

In de tweede optie wordt, conform de bestaande plannen, ingezet op behoud van de open ruimte en van de primaire landbouwkundige functie van het gebied: de Drentse Monden worden beschouwd als de buitenkamers van Stadskanaal. De groene verbinding beperkt zich tot de stroken aan weerszijden van het lint van Gasselternijveen. Hier wordt al een gezamenlijke visie voor gemaakt door de gemeenten en de provincie Drenthe. Naast de bestaande bossen aan de noordzijde komt aan de zuidzijde een buitenplaatsenzone. De Drentse Horn krijgt volgens de huidige structuurvisie een duidelijke begrenzing met een waterrijke groenzone. Vanuit de wijk worden zichtlijnen op het aangrenzende landbouwgebied gecreëerd.

Voor de korte termijn wordt aangesloten bij de bestaande plannen en gekozen voor de tweede optie. Op termijn is wellicht een doorgroei naar de eerste optie mogelijk. Indien zich op al op kortere termijn initiatieven voor bijvoorbeeld landgoedontwikkeling aandienen, zal worden bezien of deze passen binnen het streefbeeld voor de lange termijn en of deze de bestaande landbouwbedrijven niet hinderen.

4. Boerderijbouw in de linten

De inplaatsing van nieuwe melkveebedrijven en de schaalvergroting of uitplaatsing van bestaande akkerbouwbedrijven is een belangrijk thema voor de Drentse Monden. Voor de afweging van mogelijke boerderijbouwlocaties binnen dit gebied (dat een duidelijk ander karakter heeft dan de Groningse Veenkoloniën) zijn verschiilende opties onderzocht.

Eerste optie is om langs de bestaande achterwegen, die op enige afstand parallel aan de linten lopen, boerderijbouw toe te staan, voor uitplaatsers of nieuwe melkveebedrijven. Door uitplaatsing van bedrijven uit de bestaande linten kunnen knelpunten op het gebied van milieuhinder, lawaai en verkeersoverlast worden opgelost. Melkveebedrijven zijn over het algemeen moeilijk inpasbaar in bestaande linten, vanwege de aan te houden afstand tot woonbebouwing (stankcirkels). Nieuwbouw in de open ruimte heeft echter een grote visuele uitstraling en verstoort de beleving van de grootsheid van het gebied. Het gebied wordt minder bijzonder.

Als tweede optie is onderzocht wat de mogelijkheden zijn voor boerderijbouw of -uitbreiding in de bestaande linten. Niet alle linten zijn even dicht bebouwd en in sommige linten zijn relatief weinig woongebouwen aanwezig. Hier is nog uitbreidings- of inplaatsingsruimte aanwezig. Daar komt bij dat als gevolg van de doorgaande schaalvergroting een deel van de bestaande bedrijven zal verdwijnen. Door deze bedrijven actief te saneren en de woonfunctie te verplaatsen naar een andere locatie wordt extra ruimte gecreëerd voor uitbreiding of nieuwvestiging. Met een gericht locatiebeleid kan voorkomen worden dat nieuwe boerderijen in de open ruimte worden gebouwd. Behoud van de boerderijen in de linten draagt ook bij aan behoud van de levendigheid, de sociale structuur en het agrarische karakter van de linten. Landbouw hoort gewoon bij de linten.

Uit landschappelijk oogpunt gaat de voorkeur uit naar de tweede optie. Nieuwe boerderijen worden in principe ingepast in de bestaande linten. Hierbij geldt dat hoe minder ver de bedrijfsgebouwen de open ruimte ‘inkruipen’ hoe beter. De huidige achtergrens van nieuwe bouwkavels ligt veelal tot op 300 m uit het lint. Dit is eigenlijk te veel omdat het ruimtelijk verband met het lint verloren gaat en er een diffuse tussenruimte ontstaat. Zichtlijnen vanuit het lint op het achterland stuiten vaak op de nieuwe bebouwing. In combinatie met actieve sanering van vrijkomende bedrijven zijn oplossingen mogelijk waarbij nieuwe bedrijfsgebouwen dichter bij het lint blijven. Toch heeft nieuwbouw direct achter het lint, dus binnen de zone van 300 m, de voorkeur boven nieuwbouw langs de achterwegen.

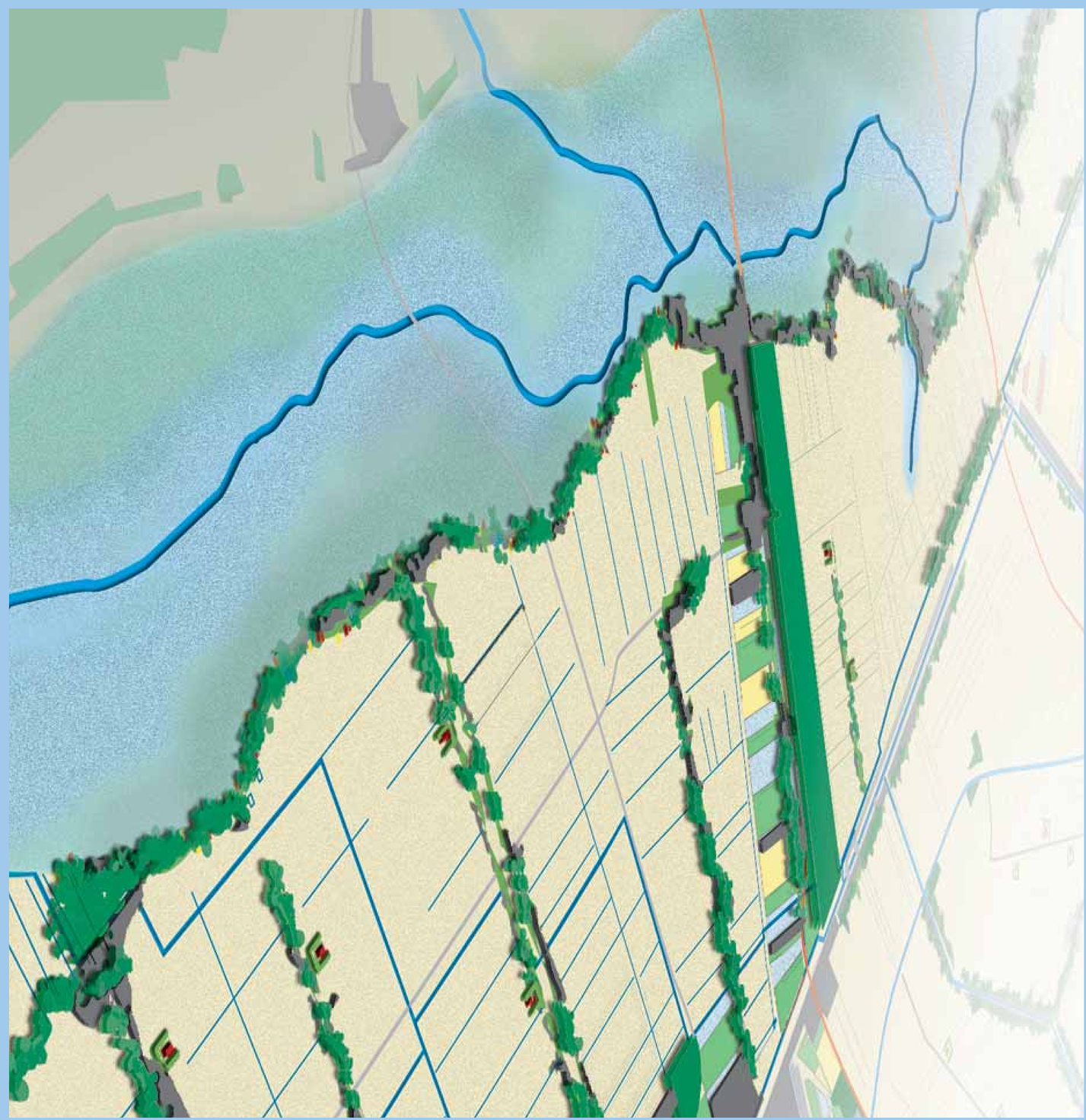

Streefbeeld

Het Bargerveen is een restant van het vroegere Bourtangermoor en een internationaal erkend wetland. Het woeste en lege karakter van het hoogveen en de bijzondere ontginningsgeschiedenis van het omliggende landschap bieden aanknopingspunten voor de ontwikkeling van een (inter)nationaal landschapspark. Rondom de centrale hoogveenkern van het Bargerveen kan binnen de veenkoloniale blokverkaveling een veelkleurig mozaïek ontstaan met een breed scala aan functies op het gebied van recreatie, toerisme, natuur, waterberging, maar ook landelijk wonen en duurzame landbouw. Naast de Hondsrug zal het landschapspark een aantrekkelijk uitloopgebied worden voor Emmen en de omliggende kernen. Als groot groengebied is het feitelijk een onderdeel van het Stedelijk Netwerk Zuid-Drenthe. In ecologisch opzicht vormt het een schakel tussen de bestaande wetlands in het Eemsdal en in het Hunzedal. Als natuurlijke waterbuffer en oorspronggebied van de beeksystemen van het Schoonebeekerdiep en de Runde/Ruiten Aa krijgt het ook een belangrijke rol voor een meer duurzaam waterbeheer. Grensoverschrijdend is reeds een studie verricht naar de ecologische en toeristische ontwikkelingsmogelijkheden onder de titel ‘Veenland-Internationaler Naturpark Moor’. Uitwerking met aandacht voor de versterking van de cultuurhistorische identiteit vindt plaats in het Belvedereproject ‘Tussen Hondsrug en Hümmling’. Het LOP sluit hierbij aan met een globaal landschappelijk kader.

De positie van Emmen op de overgang van de beboste Hondsug naar het open veenkoloniale gebied biedt kansen voor de ontwikkeling van bijzondere gradiëntlandschappen. Tussen Emmen en Klazienaveen kan de zuidelijke uitloper van de Hondsrug worden uitgebouwd tot een groene zoom van Emmen. Door het toevoegen van extra beplantingselementen in een parkachtige setting wordt hier de onderliggende landschapsstructuur versterkt en ontstaat een aantrekkelijke recreatieve route naar het Veenland/Naturpark Moor. Bij Weerdinge kan het kwelgebied aan de voet van de Hondsrug worden omgevormd in een nat gebied voor waterwinning, natuur en recreatie. Zo kan op lange termijn worden voorzien in de toenemende watervraag van Emmen en tegelijkertijd een krachtige identiteitsdrager aan het veenkoloniale landschap worden toegevoegd.

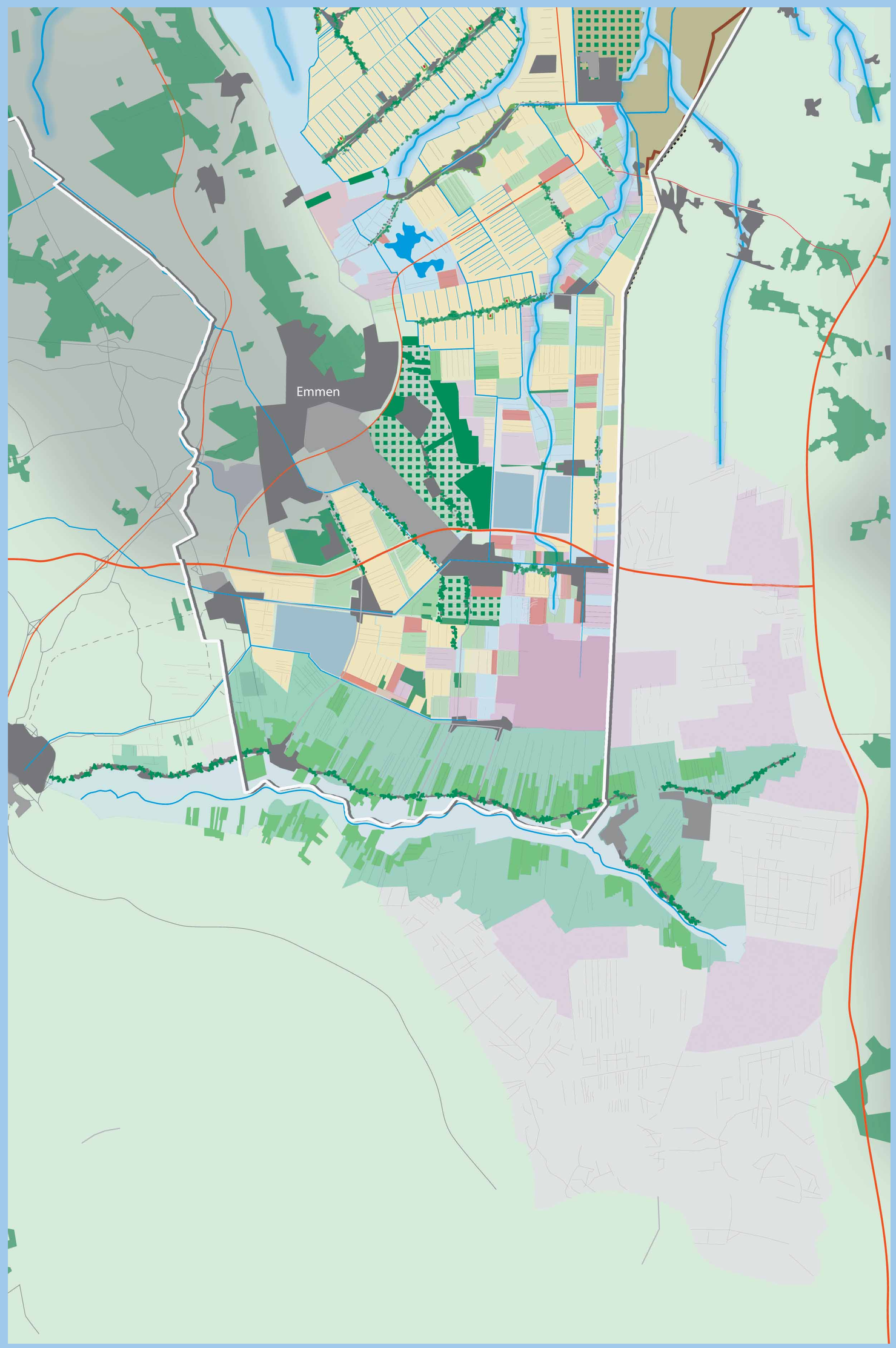

Streeftbeeld

- Open veenontginningen met grootschalige grondgebonden landbouw
- Multifunctionele linten met ruimte voor boerderijbouw
- Recreatief-ecologische verbindingen langs oude veenstromen
- Grootschalig mozaïeklandschap met blokontginningen
- Mogelijk waterwingebied met natuur- en recreatiefunctie
- Groene zoom met extra beplanting
- Bestaande hoogveenkern
- Beekdallandschap Schoonebeekerdiep

Bestaande situatie blokontginning

Impressie blokontginning met nieuwe vormen van landschapswonen in combinatie met natte natuurontwikkeling

Kansen

1. Groeimodel voor het veenlandschap

De veenkoloniale blokverkaveling rondom het Bargerveen biedt een flexibel kader voor een geleidelijke uitbouw van het centrale veengebied. De ontginningsblokken kunnen landschappelijk ingezet worden als de elementaire bouwstenen voor de gebiedsontwikkeling. De historische ontginningslinten langs de kanalen kunnen versterkt worden tot recreatieve assen. Daarbinnen worden ook nieuwe woonfuncties overwogen. Tussen Erica en Ter Apel wordt een doorgaande toervaartverbinding ontwikkeld. Binnen de ontginningsblokken is de waterhuishouding eenvoudig te regelen en aan te passen aan nieuwe functies. Rondom het bestaande natuurgebied zijn al bufferzones gepland. Hier kan het waterpeil verhoogd worden en gebiedseigen water opgespaard. Zo kan een natte ring om het veen ontstaan. Op termijn zouden aangrenzende ontginningsblokken hieraan toegevoegd kunnen worden. In principe kan elk blok een eigen functie en inrichting krijgen: allerlei combinaties van recreatie, toerisme, natuur, wonen en landbouw zijn denkbaar. Met name langs de Runde liggen goede mogelijkheden. Voorwaarde is dat het waterbeheer duurzaam geregeld wordt: vasthouden van gebiedseigen water is uitgangspunt, zodat de aanvoer van gebiedsvreemd water kan worden teruggedrongen en de natuurlijke voeding van de Runde kan worden vergroot. De uitvoering hiervan is voor een deel al meegenomen in lopende plannen voor herontwikkeling van de Runde. Daarnaast kan een deel worden ingevuld door particuliere initiatieven. De overheid moet vooral zorgen dat er voldoende planologische ruimte komt om bijvoorbeeld rood-voor-groenprojecten of nieuwe landgoederen mogelijk te maken en dat er een goede coördinatie is tussen verschillende plannen. Verder zouden bestaande subsidiesregelingen gericht ingezet kunnen worden om particuliere initiatieven te stimuleren. Naar verwachting zijn er zeker grondeigenaren die hiervan gebruik zouden willen maken. Het Landgoed Scholtenszathe is hiervan een voorbeeld en ook Griendtsveen BV heeft plannen in deze richting.

2. Een groene zoom voor Emmen

De Hondsrug loopt in zuidelijke richting door tot voorbij Klazienaveen. Extra beplanting tussen Emmen en Klazienaveen geeft meer structuur aan dit gebied en vergroot de samenhang met het noordelijk deel van de Hondsrug. Tegelijkertijd wordt zo een aantrekkelijk woonmilieu gecreëerd voor nieuwe buitens. Emmen heeft een grote behoefte aan dergelijke woonmilieus en in de bestaande bosgebieden op de Hondsrug zijn de mogelijkheden vanwege de natuurwaarde beperkt. Voorgesteld wordt om via een rood-voor-groenaanpak de rand van de Hondsrug tussen Emmen en Klazienaveen uit te bouwen tot een lommerrijk gebied met een afwisseling van open en gesloten stukken, vergezichten op de Veenkoloniën en plaatselijk kleinschalig wonen in groene setting en lage dichtheid. Ook de zandgronden ten zuiden van Klazienaveen lenen zich voor een dergelijke aanpak. De voorgestelde groene zoom geeft een fraaie en recreatief aantrekkelijke overgang naar het aangrenzende veenpark.

Nader bepaald zal worden hoeveel woningen inpasbaar zijn en voor welke woonsegmenten gekozen wordt. Een goede afstemming met andere locaties voor groen wonen, zoals Scholtenszathe, is nodig. Dit gebeurt in het kader van het Structuurplan dat momenteel door de gemeente Emmen wordt opgesteld.

3. Integrale ontwikkeling Schoonebeekerdiep en randveenontginning

Het hele dal van het Schoonebeekerdiep is aangewezen als Belvederegebied. Bijzonder is de combinatie van open beekdal, het slingerend bebouwingslint met boerderijen en kleine buitenplaatsen en de kleinschalige randveenontginning met een strokenverkaveling haaks op het bebouwingslint. Het beekdal vormt een recreatief aantrekkelijke route naar het hart van het Veenland/Internationaler Naturpark Moor.

Binnen het gebied spelen diverse ontwikkelingen die actief bij kunnen dragen aan versterking van de beschreven structuur van open beekdal, dicht bebouwingslint en kleinschalige randveenontginning: waterberging en natuurontwikkeling in het beekdal, herstructurering van de landbouw in het kader van de herinrichting, dorpsuitbreiding van Schoonebeek, de aanleg van een ecologische verbindingszone langs het beekdal en de voorgenomen vestiging van een nieuwe oliewinning ten westen van Schoonebeek. Dit zijn bouwstenen om het hele gebied uit te bouwen tot een samenhangend, grensoverschrijdend beekdallandschap, met het dorp Schoonebeek als centrale kern en toegangspoort. Dit vraagt wel om een gecoördineerde aanpak. De oliewinning zou als een economisch motor kunnen fungeren voor een integrale herinrichting van het betreffende gebied. Dat zal voor het landschap meerwaarde op kunnen leveren. Oliewinning is ook een functie die hoort bij het landschap. Daarnaast wordt het wonen als een economische motor ingezet voor de ontwikkeling van nieuwe buitenplaatsen of landgoederen in het bebouwingslint, onder andere in combinatie met herstructurering van de landbouw. Door extra mogelijkheden te creëren voor nieuwe woonfuncties in het lint en dit te koppelen aan extra investeringen in het landschap wordt het voor landbouwbedrijven

economisch interessant om gronden af te staan of zelf te ontwikkelen voor waterberging en natuurontwikkeling in het beekdal of aanleg van houtsingels in de randveenontginning. Voorwaarde is dat het open karakter van het beekdal en de strokenverkaveling van de randveenontginningen worden gerespecteerd of versterkt. Beleidsmatig wordt verbreding van de landbouw met recreatieve functies of toeristische voorzieningen gestimuleerd.

4. Waterwinning aan de voet van de Hondsrug

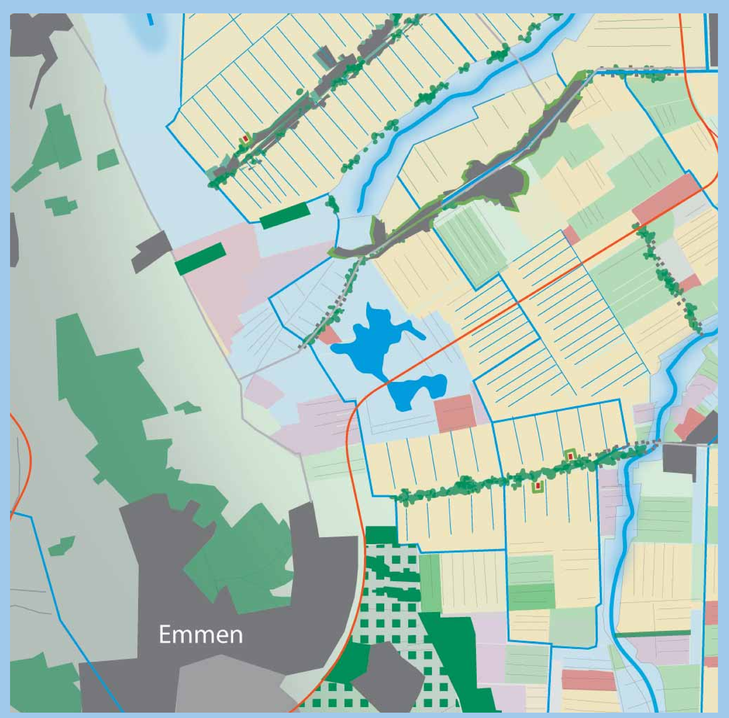

In het POP Drenthe is een limiet gesteld aan de grondwateronttrekkingen op de Hondsrug. Verwacht wordt dat door de stedelijke groei van Emmen de watervraag op lange termijn boven deze limiet zal uitstijgen. Voor de korte termijn wordt primair ingezet op vermindering van de industriële winningen. Als dit onvoldoende oplevert, zal water van elders betrokken moeten worden. In het POP zijn zoekgebieden aangewezen voor mogelijke nieuwe waterwingebieden. Een van deze gebieden is het kwelgebied ten noordoosten van Weerdinge. Door de aanwezige kwel is dit gebied geschikt voor ondiepe grondwaterwinning of oppervlaktewaterwinning.

Een eventuele oppervlakkige waterwinning in het kwelgebied zou gecombineerd kunnen worden met de ontwikkeling van een waterrijk natuur- en recreatiegebied, vergelijkbaar met het waterwingebied bij Annerveen. Op de flank van de Hondsrug kan een ecologische gradiëntreeks worden ontwikkeld van droog naar nat en van zand naar veen. Het gebied grenst aan het Valtherdiep, een oude bovenloop van het systeem van de Ruiten Aa, die is aangewezen als ecologische verbinding. Tevens kan het gebied een natte stapsteen zijn tussen het Veenland/Naturpark Moor en het Hunzedal. Voor Emmen levert dit een aantrekkelijk nieuw uitloopgebied op langs de weg naar Stadskanaal.

Of en op welke termijn de ontwikkeling van een nieuw waterwingebied nodig is, is op dit moment nog onduidelijk. Ook is nog niet doorgerekend hoeveel water gewonnen kan worden in het kwelgebied en of er daadwerkelijk voldoende water overblijft voor de gewenste vernatting. Wel is duidelijk dat tijdig naar alternatieven voor de huidige grondwateronttrekkingen gezocht zal moeten worden. Het voorgestelde waterwingebied is een mogelijke oplossing die meerwaarde voor het landschap op kan leveren.

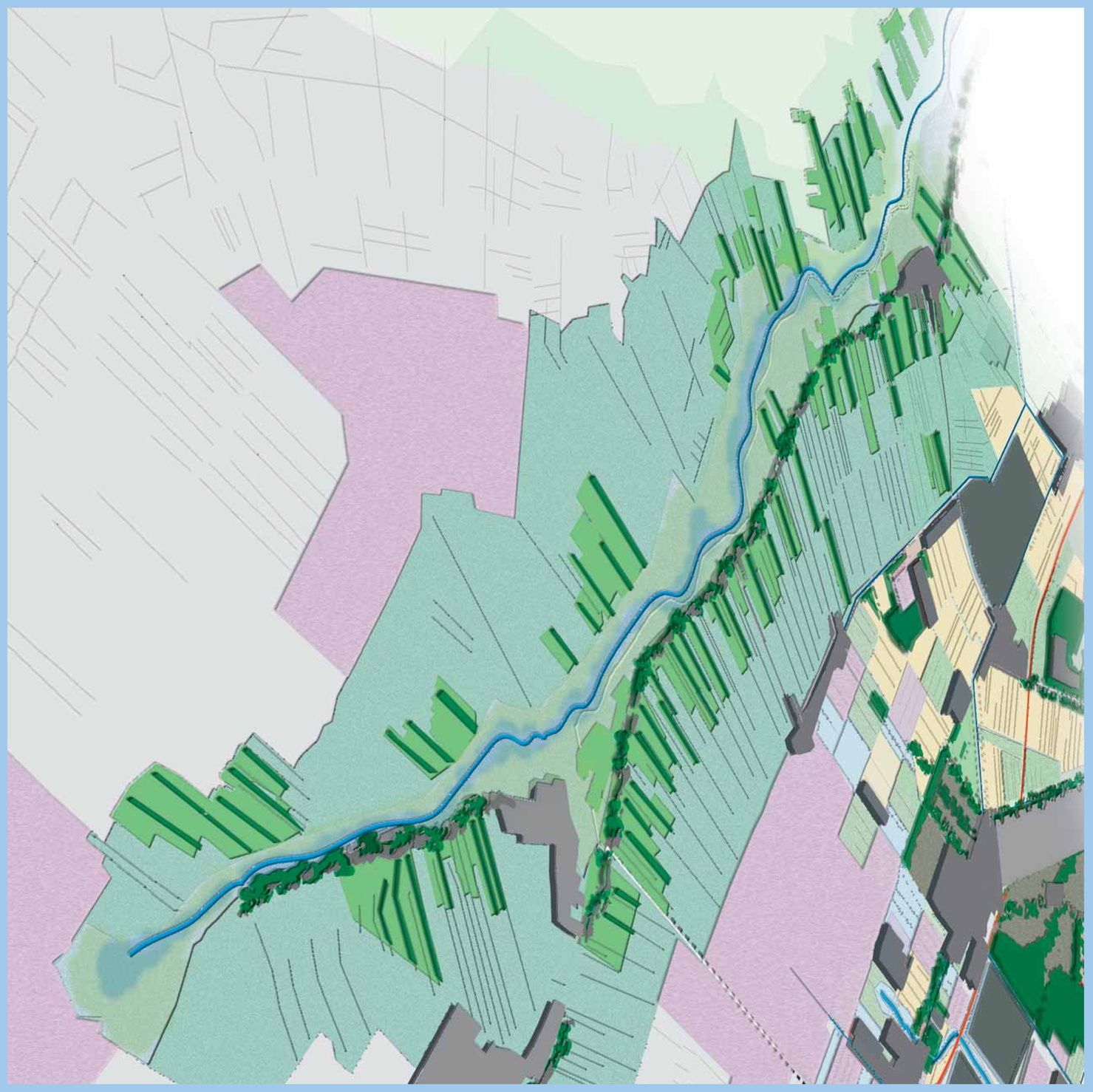

5. Landschappelijk raamwerk

De verschillende kansen per deelgebied zijn geïntegreerd tot een integrale ‘landschaps-ontwikkelingskaart’. Daarin zijn voor het hele plangebied zes verschillende landschapsstrategieën onderscheiden. De landschapsstrategieën gaan uit van het principe ‘behoud door ontwikkeling’. Ze geven in hoofdlijnen aan hoe de ruimtelijke ontwikkelingen die op lange termijn in het gebied spelen bij kunnen dragen aan versterking van de kernkwaliteiten van het landschap. Ze vormen een stimulerend kader en geven richting aan mogelijke nieuwe functies en landschapselementen op korte termijn.

Vervolgens wordt uitgewerkt wat de globale landschapsstrategieën betekenen voor de reorganisatie van het watersysteem, de wegbeplantingen, de dorpsuitbreidingen, het hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing en het recreatienetwerk. Deze uitwerkingen vormen de basis voor het formuleren van concrete projecten die op korte termijn uitgevoerd kunnen worden. Deze projecten zijn opgenomen in een aparte uitvoeringsparagraaf.

Strategieën

Landschap is overal. De plankaart van het LOP is dan ook gebiedsdekkend. Samenvoeging van de deelgebiedsuitwerkingen levert een integrale landschapsontwikkelingskaart voor de regio op.
De legenda van deze kaart bestaat feitelijk uit een aantal verschillende landschapsstrategieën die op een flexibele wijze sturing geven aan de ruimtelijke ontwikkeling en de onderlegger vormen voor specifieke voorzieningen en landschapselementen. De landschapsontwikkelingskaart schets een beeld voor de lange termijn en geeft richting aan concrete projecten die op korte termijn uitgevoerd kunnen worden.

Open landbouwgebied

De kleipolders van het Oldambt en de grootschalige delen van de Veenkoloniën blijven primair landbouwgebied. Open landschap en moderne bedrijfsgebouwen horen daarbij. In het Oldambt en de Drentse Monden liggen de grootste en meest gave open ruimten. Verdichting van deze open ruimten is ongewenst en uitbreiding of nieuwbouw van boerderijen vindt bij voorkeur plaats in bestaande linten of reeds verdichte zones. In delen van de Groningse Veenkoloniën en Veenland/Naturpark Moor is de openheid minder bepalend en kunnen bijvoorbeeld nieuwe boerderijen langs achterwegen worden gebouwd.

Open beekdalen en kreken

Langs de beken in het zand- en veengebied en langs het Termunterzijldiep in het kleigebied wordt ingezet op versterking van de openheid en het natte karakter van het landschap. Dit wordt gecombineerd met natuurontwikkeling, waterfuncties en extensieve (water)recreatie. Ook liggen hier kansen voor moderne, grootschalige veeteelt of beheerslandbouw.

Kleinschalig mozaïeklandschap

De randveenontginningen en oude Veenkoloniën bij Hoogezand-Sappemeer, Veendam, Oude Pekela en Winschoten zijn benoemd als kleinschalig mozaïeklandschap. Ook de randveenontginning langs het Schoonebeekerdiep krijgt een dergelijke landschapsstrategie. Hier is ruimte voor nieuwe functies, mits deze passen binnen de kenmerkende strokenverkaveling en bijdragen aan het groene karakter van de linten. Verbreding van de landbouw, verbetering van de recreatieve ontsluiting en aanleg van extra bos- en waterelementen worden hier gestimuleerd. Bijzondere aandacht is nodig voor de inpassing van voorgenomen stedelijke uitbreidingen: gestreefd wordt naar geleidelijke overgangen naar het aangrenzende landelijke gebied en behoud van de veenkoloniale verkavelingsstructuur.

Grootschalig mozaïeklandschap

In de blokveenontginningen van Veenland/Naturpark Moor blijft ruimte voor grootschalige landbouw, maar zijn ook grootschaliger functiewijzigingen mogelijk in de richting van recreatie, natuur, toerisme en nieuwe woonvormen. Het landschap is hier niet minder waardevol, maar wel minder kwetsbaar dan in de Groningse Veenkoloniën of in de Drentse Monden. Er is meer ruimte voor experimenten en landschapsvernieuwing. Het Landgoed Scholtenszathe is daar een voorbeeld van, maar ook de aanleg van hydrologische bufferzones rond het Bargerveen en het initiatief voor de ontwikkeling van een ‘wildlife resort’ bij Erica passen goed in deze landschapsstrategie. Investeringen in het landschap kunnen in combinatie met stedenbouwkundige herstructurering actief bijdragen aan de verbetering van de leefbaarheid van de dorpen en de economische vitaliteit van het landelijk gebied.

Kleinschalig zandlandschap

Voor het kampenlandschap en de oude heide- en veenontginningen van Westerwolde staat versterking van het kleinschalige cultuurlandschap voorop. Verbreding en diversificatie van de landbouw in combinatie met kleinschalige vormen van landelijk wonen, verblijfsrecreatie en toerisme worden gestimuleerd. De ontwikkeling van Grensland Schansenland tot een samenhangende landschappelijke structuur maakt hier deel van uit.

Bosrijk zandlandschap

Voor de jongere heide- en veenontginningen bij Sellingen en voor de Hondsrug tussen Emmen en Klazienaveen wordt ingezet op een geleidelijke transformatie in de richting van een bosrijk vrijetijdlandschap respectievelijk een groene zoom voor Emmen. In vergelijking met het kleinschalige zandlandschap rond de beken vormen de jongere heide- en veenontginningen bij Sellingen een grootschaliger landschap met minder beperkingen vanuit cultuurhistorie en natuur. Daarom is hier binnen de POP kaders meer ruimte voor bosaanleg, nieuwe toeristische voorzieningen, landgoederen en grootschalige landbouw. De groene zoom van Emmen ligt op een uitloper van de Hondsrug en kan door de aanleg van extra beplanting meer aansluiting krijgen op de landschappelijke kwaliteit van de Hondsrug.

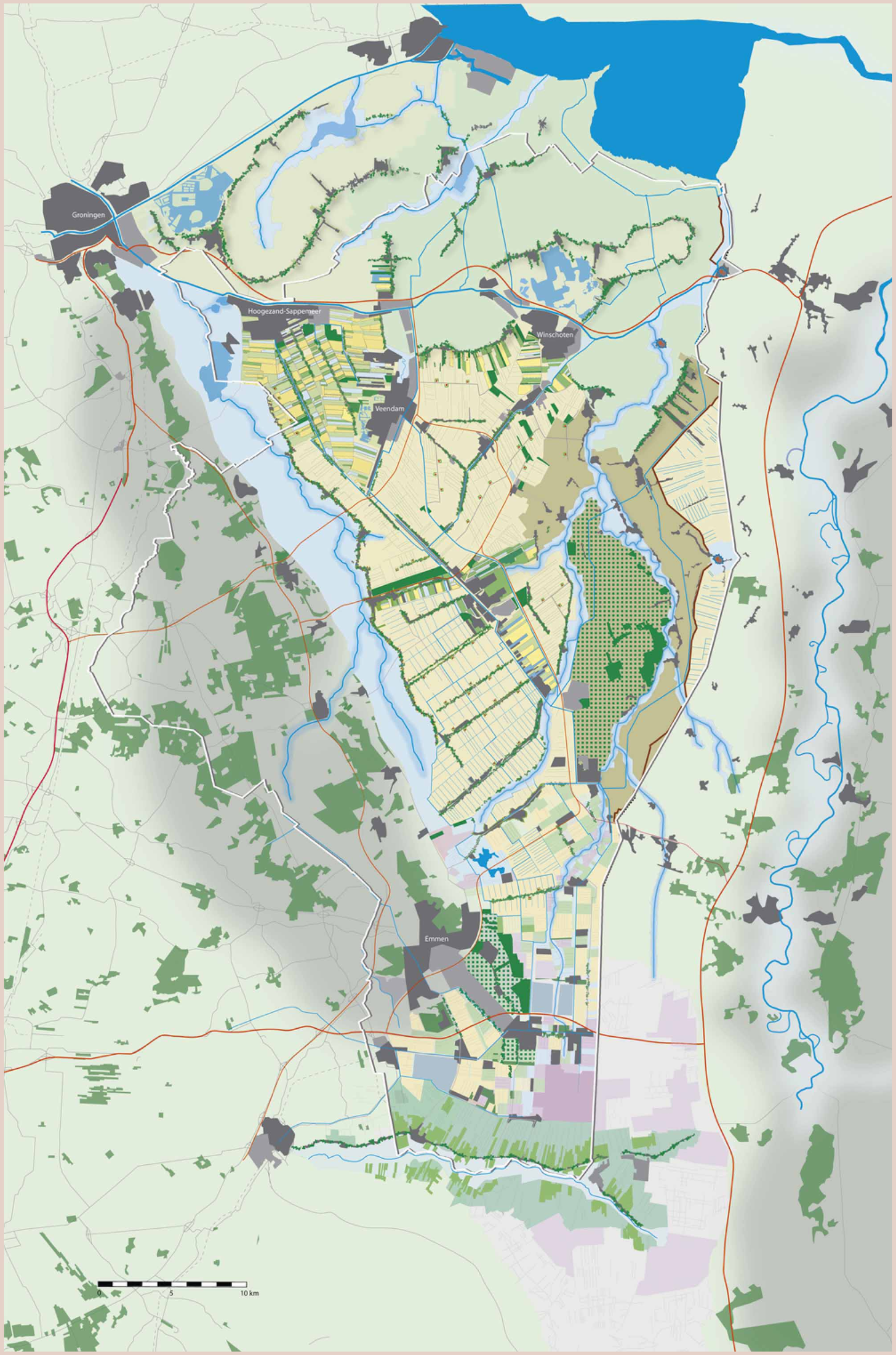

Landschaps-ontwikkelingskaart

Veenkoloniën

- Open veenontginningen met grootschalige grondgebonden landbouw
- Nieuw boerderijlint en groen woonlint
- Multifunctionele linten met ruimte voor boerderijbouw
- Recreatief-ecologische verbindingen langs oude veenstromen
- Groen recreatielint langs Hunzedal
- Kleinschalig mozaïeklandschap binnen oude veenkoloniale verkaveling
- Grootschalig mozaïeklandschap met blokontginningen
- Mogelijk waterwingebied met natuur- en recreatiefunctie
- Groene zoom met extra beplanting
- Bestaand hoogveengebied
- Beekdallandschap Schoonebeekerdiep

Oldambt en Westerwolde

- Open polderlandschap met grootschalige grondgebonden landbouw
- Groene linten met ruimte voor nieuwe functies binnen verdichtingszone
- Open beekdalen en inbraakgeulen met natte natuur en waterfuncties
- Groen lint op overgang Veenkoloniën en Oldambt
- Kleinschalig zandlandschap met verbrede landbouw en landelijk wonen
- Veldontginning met ruimte voor bosaanleg en toeristische functies
- Liniepad Grensland Schansenland

Deze kaart geeft een indicatieve uitwerking van het toekomstige landschapsbeeld volgens de visie van het LOP, voor de lange termijn. Aan de kaart kunnen geen rechten worden ontleend.

Watersysteem

In verschillende deelgebieden is aangegeven hoe het nieuwe waterbeleid kan bijdragen aan versterking van landschappelijke kwaliteiten. Hier liggen grote kansen voor een gecombineerde aanpak. Daarbij is het belangrijk om ook de grotere hydrologische samenhangen in beeld te hebben. Er is een duidelijke wisselwerking tussen de verschillende landschapsstrategieën en de ontwikkeling van twee duurzame waterhuishoudkundige hoofdsystemen: het blauwe systeem en het rode systeem.

Het blauwe systeem

In blauw is aangegeven welke gebieden op termijn een zo natuurlijk mogelijke waterhuishouding krijgen en deel uitmaken van het vrij afwaterende bekensysteem: het stroomgebied van Runde/Ruiten Aa/Westerwoldsche Aa, Schoonebeekerdiep en Hunze. In deze gebieden wordt met prioriteit ingezet op het vasthouden van gebiedseigen water en verbetering van de waterkwaliteit. Het afvoerregime en de waterkwaliteit moeten voldoen aan ecologische doelstellingen. Inlaat van gebiedsvreemd water wordt teruggedrongen. Het blauwe systeem bestaat uit verschillende componenten.

Bovenstrooms gebied

Het Veenland/Naturpark Moor ligt op de waterscheiding van de stroomgebieden van de Runde/Ruiten Aa/Westerwoldsche Aa en het Schoonebeekerdiep. Het voorgestelde ‘groeimodel voor het veenlandschap’ biedt mogelijkheden om de verdroging van het Bargerveen tegen te gaan en de functie van het gebied als brongebied van schoon water te verbeteren. Het geeft invulling aan bij de aanbevelingen van de Commissie Waterbeheer voor de 21e eeuw: vasthouden van water bij de bron. Met lopende projecten voor de aanleg van hydrologische bufferzones en spaarbekkens wordt hier al aan gewerkt. Essentieel is dat het waterbeheer wordt aangepast: ’s winters, wanneer sprake is van een wateroverschot, wordt zo veel mogelijk water vastgehouden, ’s zomers, wanneer sprake is van een watertekort, wordt zo weinig mogelijk water aangevoerd. Dit is te realiseren door meer natuurlijke peilfluctuaties toe te staan: een hoger waterpeil in de winter, een lager waterpeil in de zomer. Een dergelijk waterbeheer is goed te combineren met nieuwe functies op het gebied van recreatie, natuur, wonen maar ook met nieuwe vormen van landbouw. Het is gefaseerd uit te voeren. Nieuwe functies die invulling kunnen geven aan het gewenste waterbeheer zouden actief gestimuleerd moeten worden.

Infiltratiegebieden

De veldontginningen en het kampenlandschap van Westerwolde behoren tot de oorspronkelijke voedingsgebieden van de Ruiten Aa, maar wateren nu voor een groot deel af op de kanalen. Bovendien ontvangen ze gebiedsvreemd inlaatwater uit deze kanalen. Een deel van het inlaatwater komt in de beken terecht. Voor de voeding van het bekensysteem met voldoende en schoon water is het gewenst de oorspronkelijke voedingsgebieden af te koppelen van het kanalensysteem en weer aan te takken op de beken. De inlaat van kanaalwater wordt stopgezet. Om verdroging te voorkomen wordt het winterwater opgespaard en de afvoercapaciteit verminderd, door bijvoorbeeld opstuwen of versmallen van afwateringssloten. Tot slot moet ook de belasting van het oppervlakte- en grondwater met vervuilende stoffen teruggedrongen worden, om te voldoen aan de ecologische doelstellingen voor de beken. Nieuwe toeristische voorzieningen, bosaanleg en verbreding van de landbouw kunnen actief bijdragen aan een meer duurzaam waterbeheer. Dit moet een toetsingscriterium zijn bij de afweging van nieuwe ontwikkelingen.

Beekdalen

Bij een toename van de voeding met schoon water uit Veenland/Naturpark Moor en uit de aangrenzende infiltratiegebieden zullen de Ruiten Aa en Westerwoldsche Aa weer een meer natuurlijk afvoerregime krijgen en minder afhankelijk worden van kunstmatige inlaat uit de kanalen. Om te voorkomen dat het beekwater te snel wordt afgevoerd en benedenstrooms tot wateroverlast leidt, zal het profiel van de beken aangepast moeten worden. Door versmalling van het profiel en herstel van natuurlijke inundatiegebieden in de beekdalen wordt de waterafvoer vertraagd en worden tijdelijke pieken in de beekdalen geborgen. Dit is ook belangrijk voor het ecologisch herstel van de beekdalen. Langs de Ruiten Aa zijn al beekherstelmaatregelen uitgevoerd, maar uiteindelijk zal de gehele beekloop vanaf de bron bij Veenland/Naturpark Moor tot aan de monding in de Dollard een meer natuurlijk profiel krijgen. Ook de Hunze behoort tot het ‘blauwe systeem’ en krijgt een meer natuurlijk profiel. Landbouwwater uit het ‘rode’ kanalensysteem mag niet in de Hunze terechtkomen. Hiervoor zullen enkele bestaande watergangen moeten worden omgeleid. Indien lozing van landbouwwater op de Hunze onvermijdelijk is, zal dit water via helofytenfilters voorgezuiverd moeten worden.

Waterwinning

Naast de waterwingebied bij Annerveen en De Groeve in het Hunzedal liggen er bij Emmen kansen om de ontwikkeling van oppervlaktewater- of ondiepe grondwaterwinning te combineren met de ontwikkeling van nieuwe natuur- en recreatiegebieden. Zo worden de diepere grondwatervoorraden gespaard en kan de verdroging worden teruggedrongen. In het gebied bij Emmen kwelt veel schoon grondwater op, dat benut kan worden voor waterwinning en natuurontwikkeling. Als er nog kwelwater overblijft dat niet nodig is voor de waterwinning, kan dit wellicht gebruikt worden voor de voeding van het Valtherdiep met schoon water.

Het rode systeem

In rood is op de kaart het kunstmatige waterstelsel van kanalen en wijken weergegeven. Met de bijbehorende peilvakken vormt dit een zelfstandig watersysteem, dat gescheiden moet worden van het meer natuurlijke bekensysteem. Onderlinge wateruitwisseling moet worden geminimaliseerd. Uitbouw van het bekensysteem gaat gepaard met inkrimping van het kanalensysteem. Aan het rode systeem zijn de functies gekoppeld die afhankelijk zijn van waterinlaat uit de kanalen en minder hoge eisen stellen aan de waterkwaliteit. Dit betreft in ieder geval alle primaire landbouwgebieden in de Veenkoloniën, het Oldambt en Westerwolde, maar ook stedelijke gebieden en de Blauwe Stad. Veel meer dan het blauwe systeem blijft het rode systeem afhankelijk van aanvoer van zoet water van buitenaf en van bemaling voor de waterafvoer. Dat neemt niet weg dat ook binnen het rode systeem gestreefd wordt naar een meer duurzaam waterbeheer. Voor vergroting van de interne bergingscapaciteit zijn verschillende typen voorzieningen nodig, die goed gecombineerd kunnen worden met verschillende landschapsstrategieën.

Benedenstroomse noodberging

In het kader van de uitwerking van de Stroomgebieds-visie zijn gebieden aangewezen voor noodberging, onder meer delen van het Hunzedal, Winschoten-Zuid, Binnen Aa, Ulsderpolder, Bovenlanden en Blauwe Stad. Bij extreem hoge waterstanden in de kanalen kan in deze gebieden tijdelijk extra water worden geborgen. De gebieden zijn direct gekopppeld aan de kanalen en hebben een bergingsfunctie voor het hele kanalensysteem. Hiermee kan voor de korte termijn voldaan worden aan het gewenste beschermingsniveau tegen wateroverlast. Rond 2015 zal bekeken worden of aanvullende maatregelen voor de langere termijn nodig zijn. Bij de keuze van de waterbergingsgebieden is rekening gehouden met de bestaande en geplande functies. De inrichting van de Blauwe Stad is al afgestemd op de functie voor waterberging. De Ulsderpolder blijft in landbouwkundig gebruik en hier worden aanvullende maatregelen getroffen voor verbetering van de agrarische productieomstandigheden. De waterbergingsgebieden in het Hunzendal worden ingezet voor waterberging van het ‘blauwe systeem’.

Lokale bergingsvoorzieningen

Om de interne waterberging binnen het rode systeem te vergroten worden kleinschalige, lokale waterberg ingsvoorzieningen voorgesteld. Hierbij kan gedacht worden aan verbreding van wijken, aanleg van regelbare stuwen voor een aangepast peilbeheer of de ontwikkeling van nieuwe ‘vloeivelden’ of ‘waterboeren’. In principe kan dit binnen het hele gebied, maar met name laaggelegen kommen zijn geschikt. Er liggen combinatiemogelijkheden met voorgenomen plannen voor woningbouw en nieuwe recreatievoorzieningen bij Stadskanaal, Winschoten en in de Groene Driehoek.

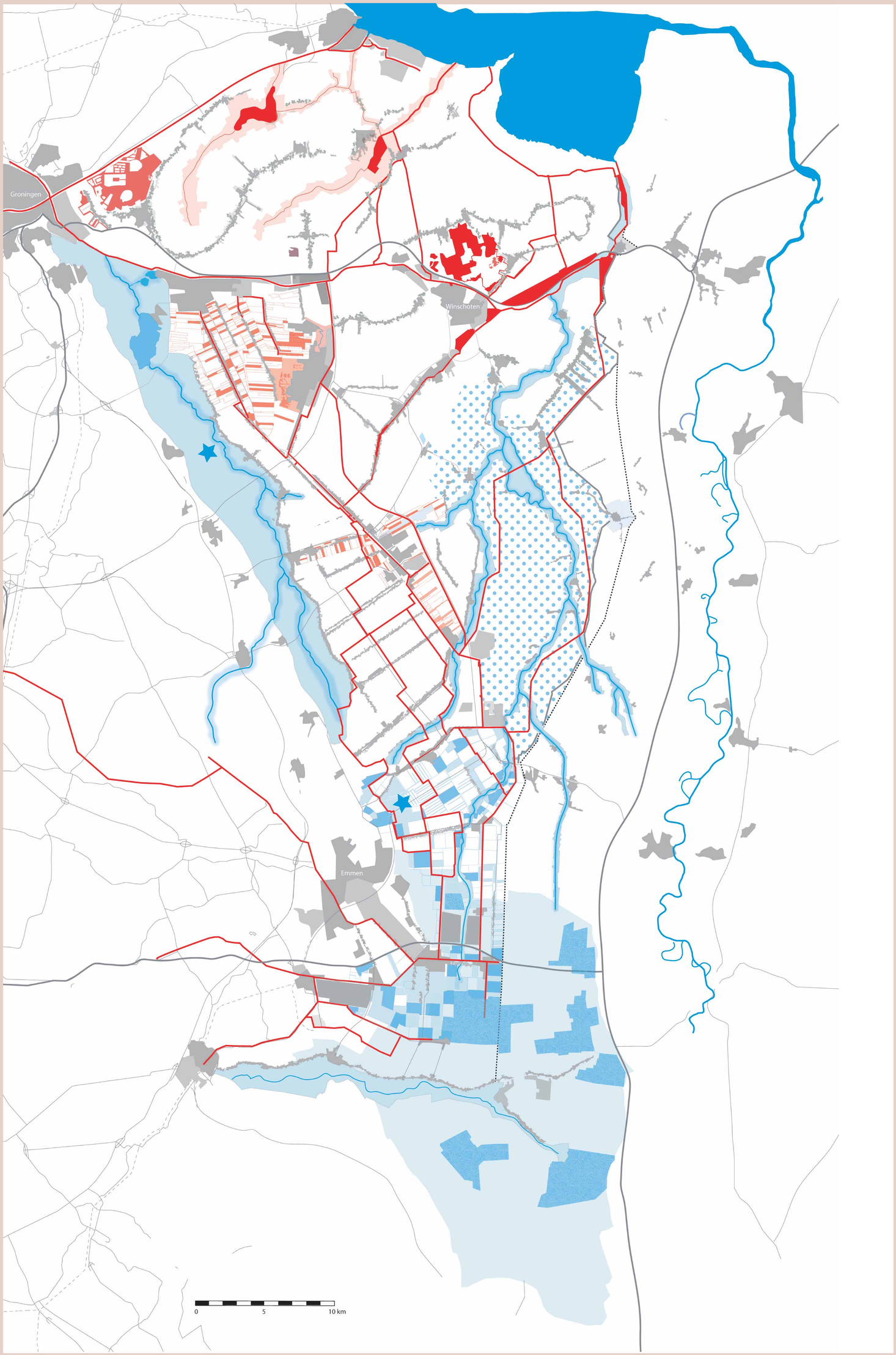

Waterstrategie

Het blauwe systeem

- Bovenstroom gebied: water vasthouden bij de bron
- Infiltratiegebieden langs de middenloop: herstel voeding van de beken
- Beekdalen: vertragen afvoer en toestaan inundaties
- Waterwinning als motor voor landschapsontwikkeling

Het rode systeem

- Benedenstroomse noodberginga
- Lokale bergingsvoorzieningen

Wegbeplantingen

Beplantingen kunnen verborgen structuren, zoals verschillen in de bodem of verschillen in ontginningsgeschiedenis, zichtbaar maken. Zij kunnen landschappen een eigen sfeer en ‘couleur locale’ verschaffen en daarmee belangrijk bijdragen aan de ruimtelijke identiteit. Maar verkeerd toegepast kunnen zij evenzeer afbreuk doen aan de landschap pelijke kwaliteit. Veel ruilverkavelings- en dorpsbosjes in de open landschappen zijn daar een voorbeeld van. Uitgangspunt van het LOP is dat de wegbeplanting de onderliggende landschapsstructuur versterkt en dat daarbij gestreefd wordt naar meer eenduidigheid en samenhang in de aard van de beplanting. Dit is van belang omdat we kunnen constateren dat de kwaliteit van de beplantingen onder druk staat. Wegverbredingen maken dat er steeds minder ruimte overblijft voor een vitale wegbeplanting. Het resultaat is een fragmentatie van de groenstructuur. Ook de boerenerfbeplantingen staan onder druk en verliezen hun kwaliteit, deels door achterblijvend onderhoud. In de drang om de recreatieve uitloopmogelijkheden te vergroten of nieuwe bebouwing aan het oog te onttrekken ontstaan beplantingen die de zo gewaardeerde openheid aantasten, niet passen bij de maat en schaal van de ruimte of afbreuk doen aan de leesbaarheid van het landschap.

Aangezien de wegbeplanting of de afwezigheid daarvan erg belangrijk is in de beleving van het landschap, worden hiervoor per deelgebied aanbevelingen gegaan.

Oldambt

Er wordt alleen monumentale beplanting voorgesteld langs wegen die vaak in combinatie met bewoningsconcentraties over de belangrijkste opgestuwde wallen of drumlins voeren: Midwolda, Oostwold, Finsterwolde en Beerta, Nieuw Beerta, Drieborg.

Westerwolde

Aangezien de monumentale laanbeplanting langs de hoofdwegen sterk het beeld bepaalt, is het gewenst dat deze beplanting goed in stand wordt gehouden. Door het overheersend groene beeld van Westerwolde, kan langs de overige hoger gelegen wegen ook worden gekozen voor lagere struweelbeplanting. De beekdalen dienen open te blijven.

Oude Veenkoloniën

Er wordt alleen monumentale beplanting voorgesteld langs de oude provinciale wegen en langs de wegen in de bewoningslinten. De verharde en de halfverharde wegen buiten deze groenstructuur dienen onbeplant te blijven.

Drentse Monden

Er wordt handhaving en waar nodig versterking van de beplanting voorgesteld in de bewoningslinten. De overige wegen, zoals de halfverharde zogenaamde één-derdewegen, dienen vrij te blijven van beplanting.

Veenland/Naturpark Moor

Er wordt alleen monumentale beplanting voorgesteld langs de wegen in de bewoningslinten. De verharde en de halfverharde wegen buiten deze groenstructuur dienen onbeplant te blijven.

Hunzedal

Er wordt alleen laanbeplanting voorgesteld in de bewoningslinten. De open zichtlijnen moeten zoveel mogelijk vrij blijven van laagopgaande beplanting en bebouwing.
De overige wegen door het open landschap worden niet van beplanting voorzien.

Hondsrug

Door het overheersende groene karakter van de Hondsrug, kan hier bij wegbeplanting gewerkt worden met monumentale laanbeplanting, maar ook met laagopgaand struweel. De overgangen naar de beekdalen moeten in principe open worden gehouden.

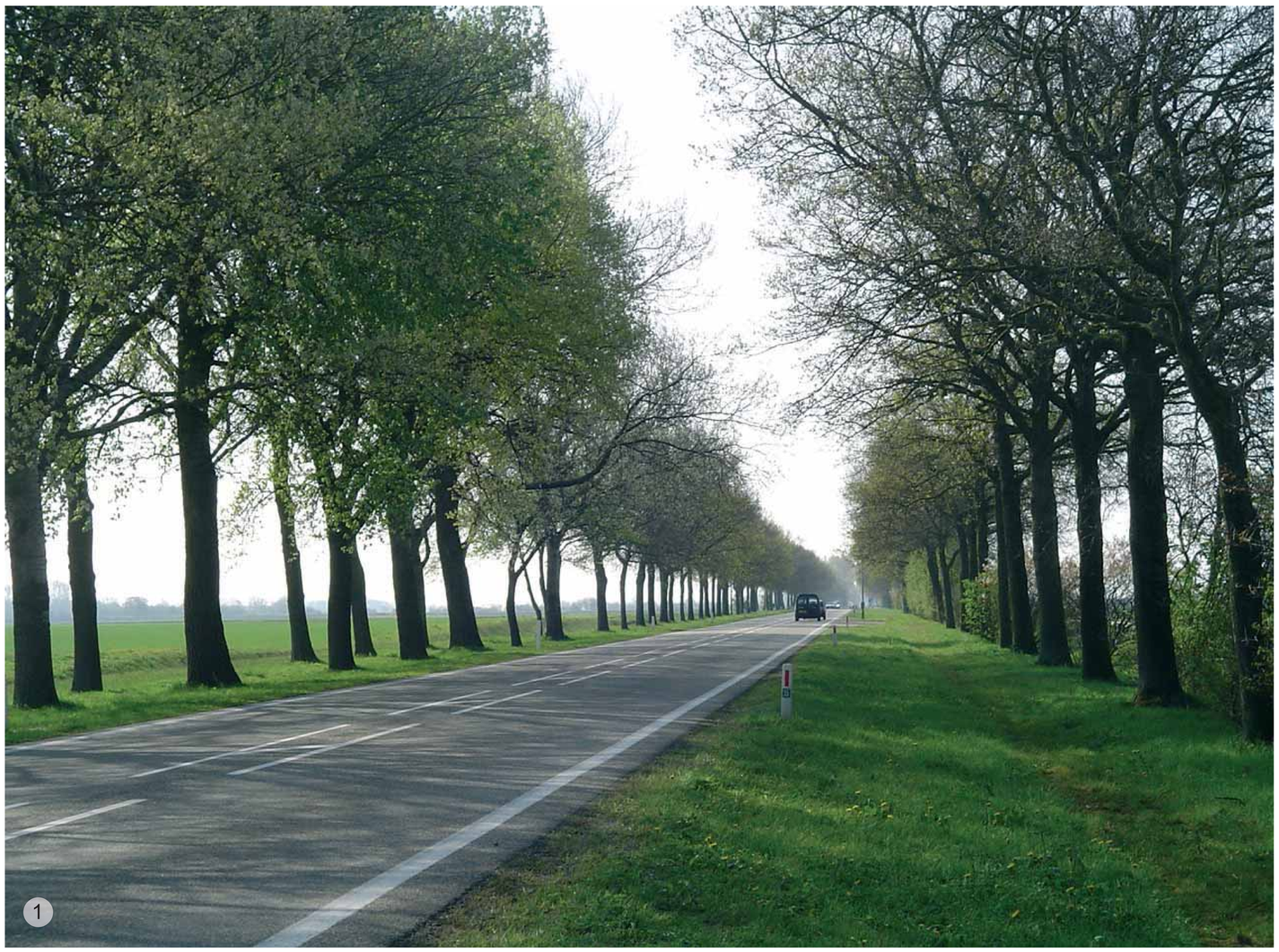

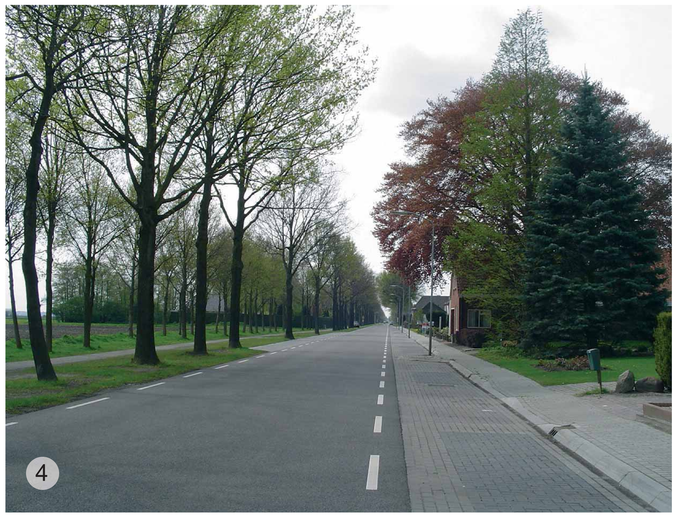

1. Laanbeplanting macadamweg
2. Kanaalbeplanting Veenkoloniën
3. Laanbeplanting Westerwolde
4. Laanbeplanting gedempt kanaal
5. Oude klinkerweg Hondsrug
6. Laan randveenontginning Bargeroostveld

Dorpenlandschap

Hoewel de woningbouwopgave voor de regio voor een groot deel wordt opgevangen in de grotere centrumdorpen is er ook in de kleine kernen behoefte aan woningen. Dorpse woonmilieus mogen zich verheugen in een toenemende populariteit, ook bij mensen van buiten. Dorpen vormen hechte gemeenschappen. Niet alle jongeren willen hun dorp verlaten als ze op zichzelf gaan wonen, niet alle ouderen willen verhuizen naar een bejaardentehuis in de stad. Om een dorp vitaal te houden moeten er voldoende woningen voor starters en senioren zijn. Daarnaast moeten er doorstroommogelijkheden zijn voor mensen die ruimer willen gaan wonen. In gemeentelijke woonplannen zijn analyses gemaakt van vraag en aanbod en taakstellingen opgenomen voor nieuwbouw. Voor de kleine kernen gaat het niet om grote aantallen, maar om bescheiden ruimte voor groei. De POP's bieden slechts ruimte voor incidentele gevallen die de beeldkwaliteit versterken. De groei vraagt om een zorgvuldige landschappelijke en stedenbouwkundige inpassing. Het LOP geeft daarvoor de landschappelijke kaders aan. Daarbij gaat het niet om het opleggen van extra beperkingen, maar om het aangeven van kansen voor een meer integrale benadering van dorpsuitbreiding en landschapsontwikkeling. In plaats van de uniforme nieuwbouwwijkjes die klakkeloos tegen het oude dorp worden aangeplakt, moeten nieuwe streekeigen groeimodellen ontworpen worden, die aansluiten bij de organische ontstaanswijze van de verschillende dorpstypen en kwaliteit toevoegen aan het landschap. De verschillende landschapsstrategieën per deelgebied leveren daarvoor aanknopingspunten, die verder uitgewerkt moeten worden in concrete dorpsplannen. Hier wordt volstaan met het aangeven van algemene richtlijnen en een vijftal indicatieve voorbeelduitwerkingen voor verschillende dorpstypen.

Streekdorpen in randveenontginningen

De streekdorpen in de randveenontginningen langs de Hunze en het Schoonebeekerdiep liggen op een bijzondere landschappelijke gradiënt en lenen zich bij uitstek voor de vestiging van nieuwe buitenplaatsen en de omvorming van vrijkomende agrarische bedrijven in woonboerderijen. Ook combinaties met verbrede landbouw en toeristisch-recreatieve functies dragen bij aan de ontwikkeling van aantrekkelijke groene routes. Voorwaarden zijn onder meer dat fors geïnvest-eerd wordt in erf- en laanbeplanting en dat er voldoende doorkijkjes blijven naar het open achterland.

Kanaaldorpen in mozaïeklandschap

In het mozaïeklandschap van de Groene Driehoek liggen de oudste en meest gave kanaaldorpen (Kiel-Windeweer, Borgercompagnie, Wildervanck). Omdat de bestaande linten vrij dicht bebouwd zijn en een kleinschalig karakter hebben, is hier gekozen voor een aparte ontsluitingsstructuur die ruimte biedt aan nieuwe functies en ontwikkelingen. Bestaande achterwegen worden hiervoor gebruikt, maar ook worden nieuwe wegen aangelegd dwars op de linten. Tussen de wijken kunnen langs de dwarswegen nieuwe moderne woonvormen ontstaan. Ook waterpartijen, recreatieve voorzieningen of nieuwe boerderijen kunnen zo worden ingepast in de bestaande landschapsstructuur zonder de bestaande linten aan te tasten. Juist het contrast tussen de kleinschalige historische linten en de meer grootschalige eigentijdse toevoegingen kan nieuwe kwaliteiten opleveren. De kruisingen tussen de dwarswegen en de kanaalwegen vormen de schakelpunten tussen de oude en de nieuwe structuur. Deze schakelpunten worden met lange doorzichten of bijzondere architectuur aangezet.

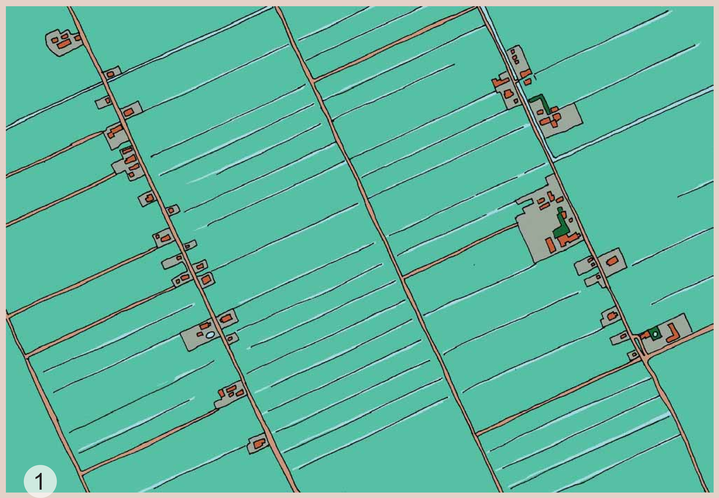

1. Huidige situatie kanaaldorp
2. Mogelijke uitbreidingsrichting in mozaiëklandschap

Kanaaldorpen in open agrarisch landschap

In het open agrarisch landschap ligt de nadruk op de herstructurering van de kanaaldorpen, met behoud van het open achterland. Daarbij zijn twee typen te onderscheiden:

- kanaaldorpen met versterking van de woonfunctie en uitplaatsing van agrarische bedrijven, in de Groningse Veenkoloniën (o.a. Oude en Nieuwe Pekela, Boven Pekela, Zuidwending, Vledderveen)
- kanaaldorpen met een multifunctioneel karakter en inpassing van nieuwe agrarische bebouwing, in de Drentse Monden en het noordelijk deel van Veenland/Naturpark Moor (o.a. Nieuw-Buinen, Eerste en Tweede Exloërmond, Valthermond, Emmer-Erfscheidenveen).

In het eerste geval gaat het om enkelkanaaldorpen met een smal profiel en een kleinschalige bebouwingsstructuur. Grote boerderijen zijn hier moeilijk inpasbaar. Uitplaatsing van knelpuntbedrijven volgens de criteria van het POP moet gepaard gaan met het behoud van karakteristieke boerderijpanden, sanering van storende bebouwing en herinrichting van het erf. Door extra woningbouw toe te staan op de vrijkomende bouwkavel kunnen investeringen in de erfinrichting worden gefinancierd en kunnen ook goedkopere woningen of grotere woon-zorgcomplexen worden gerealiseerd. Hier zijn vooral een goed plan en een goede beeldkwaliteitstoets van belang. Het POP Drenthe biedt overigens meer mogelijkheden dan het POP Groningen. In Groningen zijn extra wooneenheden alleen mogelijk binnen het bouwvolume van karakteristieke te handhaven panden.

In het tweede geval gaat het om ruimer opgezette linten met vaak een dubbel kanaal. De agrarische bedrijven liggen aan de buitenzijde van de kanalen, de woonfuncties zijn geconcentreerd tussen de kanalen. Hier is meer ruimte voor handhaving van agrarische bedrijven. Door gericht locatiebeleid wordt ervoor gezorgd dat bestaande agrarische bedrijven voldoende uitbreidingsmogelijkheden houden en dat er ruimte in het lint wordt gecreëerd voor inplaatsing van nieuwe melkveebedrijven. Omdat op termijn naar verwachting per lint maar een beperkt aantal grotere bedrijven zal overblijven, moet hiervoor in principe voldoende ruimte in de linten vrij te maken zijn. Dit vraagt om een nadere analyse van de precieze mogelijkheden per lint en op een duidelijke visie op de ontwikkeling van de linten.

1. Huidige situatie kanaaldorp
2. Inpassing boerderijnieuwbouw in lint

Blokveenontginningen in mozaïeklandschap

In de blokveenontginningen rond het Bargerveen zijn de dorpen compacter van opzet en is de bebouwing daarbuiten meer verspreid. Door de slechte kwaliteit van de woningvoorraad en het teruglopende voorzieningenniveau zijn hier problemen met de leefbaarheid. Extra investeringen zijn nodig in herstructurering en vernieuwing van de dorpen. Dit is alleen kansrijk als tegelijkertijd wordt gewerkt aan de vorming van een aantrekkelijk landschap met een herkenbare eigen identiteit. De voorgestelde landschapsstrategie voor het Veenland/Naturpark Moor voorziet hierin. Het pleit voor de ontwikkeling van nieuwe natuur- en recreatiegebieden in combinatie met extra ruimte voor dorpsuitbreidingen en bijzondere vormen van landschapswonen. Verdichting van bestaande kanaaldorpen is mogelijk, maar ook stichting van nieuwe pioniersnederzettingen. De grootschalige landschapsstructuur van de blokveenontginningen biedt hiervoor een flexibel kader.

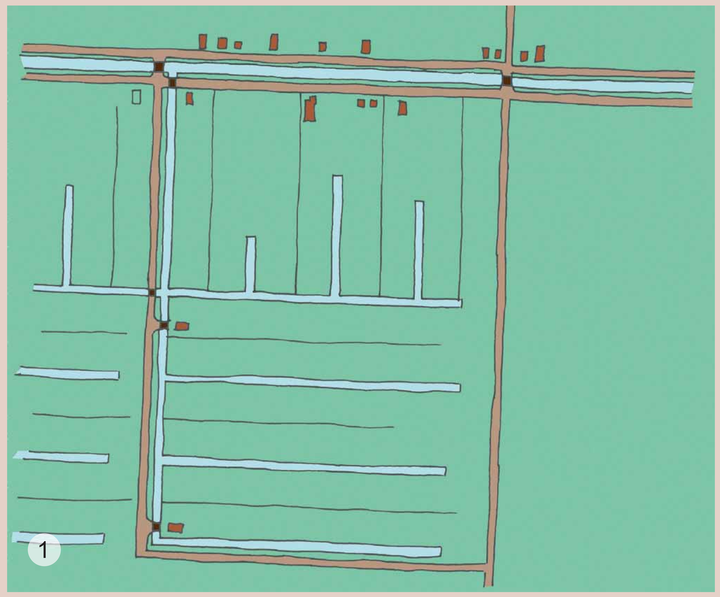

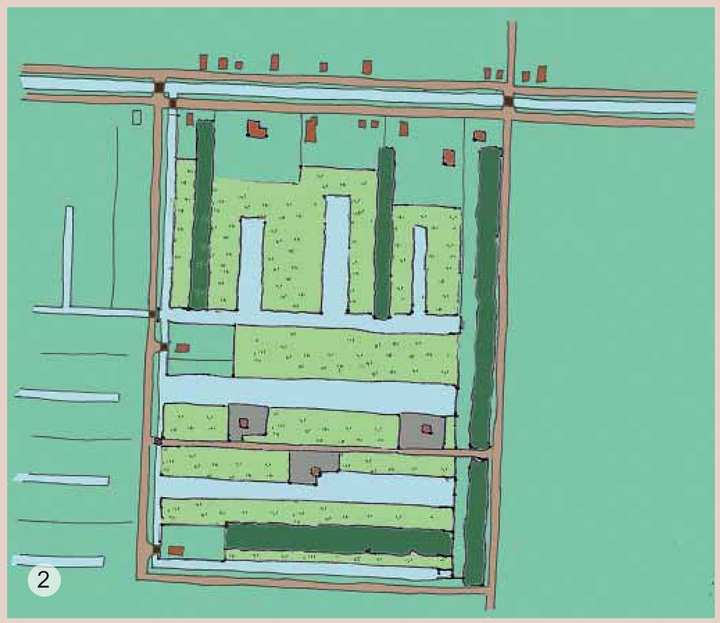

1. Huidige situatie blokveenontginning
2. Uitbreidingsmogelijkheid in blokveenontginning

Dijkdorpen in open agrarisch landschap

De dijkdorpen in het Oldambt zijn smalle bebouwingslinten die hoger liggen dan het omliggende landschap (o.a. Ganzedijk, Drieborg, Nieuw-Beerta). Nieuwbouw heeft veelal plaatsgevonden los van het dijklint in het lagere land. Dit past niet bij het karakter van een dijkdorp. Beter is het om voor eventuele extra woningbouw de mogelijkheden van hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing zo goed mogelijk te benutten.

Wegdorpen in open agrarisch landschap

De wegdorpen in en langs de rand van het Oldambt (o.a. Bellingwolde, Beerta, Finsterwolde, Oostwold, Midwolda, Meeden, Noordbroek, Nieuwolda) hebben een kenmerkende bebouwingsstructuur met een afwisseling van grootschalige boerderijen en kleinere arbeiderswoningen. Bij de wegdorpen op de overgang van zand naar klei is er een duidelijk verschil tussen de rijke kleizijde met de grotere gebouwen en de armere zandzijde met de kleinere gebouwen. Deze structuur biedt aanknopingspunten voor de herstructurering van dorpen. Nieuwe boerderijen, grotere woon- of woon-zorgcomplexen en kleinschaliger woningbouw moeten geënt zijn op de korrelgrootte van de bestaande bebouwingen en de aanwezige afwisseling van grote en kleine gebouwen. Langs oude zandwegen haaks op het hoofdlint kunnen woonstraten worden aangelegd. Binnen de slagenverkaveling kunnen ook nieuwe buitenplaatsen met veel groen worden ontwikkeld. Nieuwe toevoegingen moeten steeds gebaseerd zijn op een gedegen analyse van de huidige structuur. Lang niet overal is nog ruimte voor dorpsuitbreiding aanwezig.

Vestingdorpen in Grensland Schansenland

De vestingdorpen van de Eemslinie worden actief ontwikkeld in het kader van Grensland Schansenland. Bourtange is een voorbeeld van wat dit kan opleveren, hoewel de hier toegepaste reconstructie van de vroegere situatie zeker niet overal nodig of gewenst is. Voor Oudeschans biedt de voorgestelde omleiding van de Westerwoldsche Aa kansen voor herstel van de watervoering van de grachten en de ontwikkeling van bijvoorbeeld een plezierhaventje en kleinschalige woningbouw.

Esdorpen en essenzwermdorpen in kleinschalig zandlandschap

De grotere esdorpen (Sellingen, Vlagtwedde, Onstwedde) zijn al behoorlijk gegroeid en hier is de historische structuur soms minder goed herkenbaar. Grotere uitbreidingen zijn moeilijk inpasbaar. Met kleinere uitbreidingen en omvorming van vrijkomende boerderijen is nog wel een beperkte groei van deze dorpen mogelijk. Door versterking van het kleinschalige landschap met nieuwe houtsingels en bosjes kan de opvangcapaciteit voor eventuele nieuwe bebouwing worden vergroot. Door woningen te situeren aan bestaande wegen en door deze woningen aan de rand te leggen van nieuwe bossen worden ze hecht verankerd in het landschap. Als onderdeel van ‘Bosrijk Sellingen’ zouden langs de westelijke flank van het beekdal van de Ruiten Aa en langs de oostflank van de Mussel Aa wellicht ook grotere buitenplaatsen ontwikkeld kunnen worden, met woonfuncties en toeristische voorzieningen, maar dit vraagt wel om een bijstelling van bestemmingsplannen en POP.

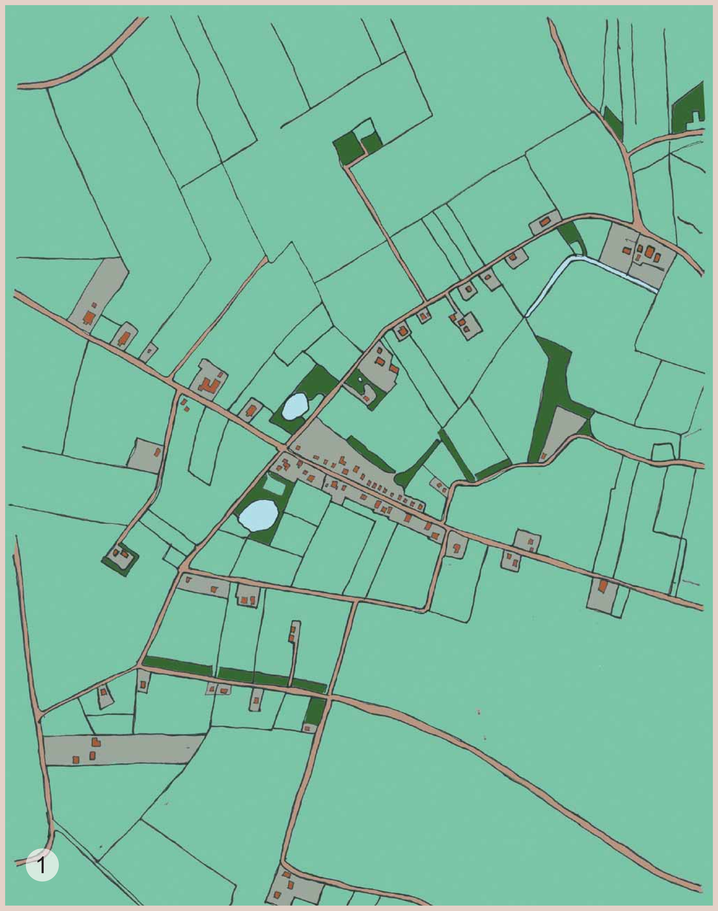

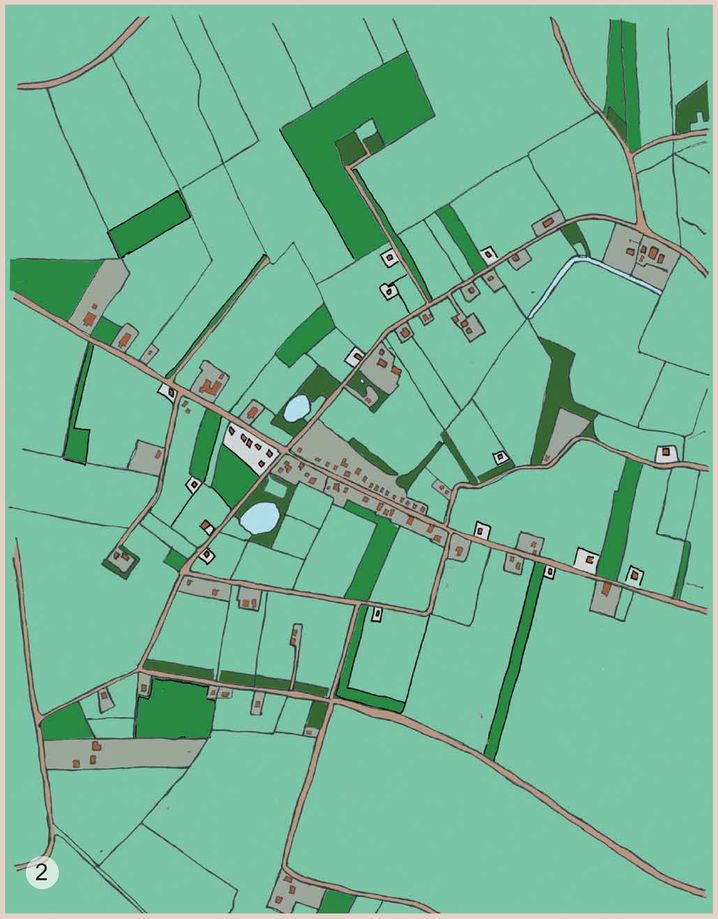

1. Huidige situatie streekdorp in oude veldontginning
2. Mogelijke uitbreidingsrichting in kleinschalig zandlandschap

Streekdorpen in veldontginningen

De landschapsstrategie voor ‘Bosrijk Sellingen’ kan een nieuw perspectief bieden voor de ontwikkeling van de streekdorpen op de meer grootschalige veen- en heide-ontginningen, zoals Sellingerbeetse, Jipsingboertange, Kopstukken en Harpel. In combinatie met de ontwikkeling van nieuwe bos- en heidegebieden en een bescheiden groei in de sfeer van vrijetijdsbesteding en verblijfsrecreatie krijgen de bestaande kernen een economische impuls.

1. Huidige situatie streekdorp in jonge veldontginning
2. Mogelijke uitbreidingsrichting in bosrijk zandlandschap

Hergebruik

Door de schaalvergroting in de landbouw en het ontbreken van bedrijfsopvolgers zullen de komende jaren veel agrarische gebouwen vrijkomen. Verwacht wordt dat de afname van het aantal bedrijven circa 4% per jaar zal bedragen (bron: Landbouwstructuur-onderzoek Groningen, DLG 2004). Voor het CBS-landbouwgebied Groningse Veenkoloniën en Westerwolde betekent dit dat er jaarlijks circa 30 (hoofdberoeps)bedrijven stoppen.

Door hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing voor wonen kan een deel van de woningbouwopgave van de kleine kernen worden opgevangen. In combinatie met herinrichting van het erf zal hergebruik bijdragen aan de vitaliteit van de dorpen en de kwaliteit van het landschap. Voor de landschappelijke inpassing zijn verschillende aspecten van belang:

- de locatie van de vrijkomende bebouwing: in, rond of buiten bestaande bebouwingskern
- de aard en omvang van de nieuwbouw: binnen het POP Groningen is alleen verbouwing van de historische boerderij en sanering van opstallen mogelijk, het POP Drenthe biedt onder voorwaarden ook mogelijkheden voor toevoeging van extra bebouwing op het erf
- wat er gebeurt met de bijbehorende gronden: helemaal afstoten aan overblijvende landbouwbedrijven of gedeeltelijk mee ontwikkelen als buitenplaats of landgoed.

Voor verschillende doelgroepen kan hergebruik van boerderijen interessant zijn:

- starters op de woningmarkt
- doorstromers (onder andere lokale senioren die kleiner of drempelloos wilen wonen)
- actieve senioren van elders
- zorgbehoevende senioren
- mensen die buiten actief willen zijn, al dan niet op therapeutische basis
- kleine ondernemers.

Met name de seniorenmarkt is sterk groeiende en er worden landelijk toenemende tekorten verwacht aan seniorenwoningen. Een inhaalslag is nodig. Het Ministerie van VROM heeft becijferd dat er tot 2015 in heel Nederland 395.000 nultredenwoningen gerealiseerd moeten worden. Een nultredenwoning is een woning die zonder trappen van buitenaf bereikbaar is en waarvan de primaire ruimtes zich op dezelfde woonlaag bevinden. Gezien de trend naar een kleinschaliger en decentrale aanpak van seniorenwoningen en het grote aantal vrijkomende boerderijen in de regio ligt hier een interessante kans. Door hergebruik van boerderijen voor wonen te stimuleren en te koppelen aan investeringen in beeldkwaliteit en landschapsbeheer wordt voldaan aan een reële woningbehoefte en wordt tegelijkertijd een kwaliteitsimpuls gegeven aan het landschap. Planologische en financiële regelingen moeten hierop toegesneden worden, zodat gebouwen die staan te verpauperen omdat de kosten van verbouwing niet opwegen tegen de mogelijke opbrengsten van nieuw gebruik tot het verleden behoren.

Voorgesteld wordt om samen met betrokken eigenaren en ontwikkelaars een aantal concrete voorbeeldprojecten uit te werken voor verschillende typen van hergebruik op verschillende typen locaties. In alle gevallen is bijzondere aandacht nodig voor de erfinrichting en voor de beeldkwaliteit en de landschappelijke inpassing van de verbouwing of de nieuwbouw. In alle gevallen zal ook voldaan moeten worden aan de geldende planologische randvoorwaarden. Gedacht wordt aan de volgende typen.

Woon-zorgcomplex

Door niet alleen de eigenlijke boerderij een woonfunctie te geven, maar ook een deel van het bouwvolume van de opstallen kunnen grotere woon-zorgcomplexen worden gerealiseerd. Voor een rendabel te exploiteren woon-zorgcomplex zijn minimaal twaalf nultredenwooneenheden gewenst. Kansrijk zijn boerderijlocaties nabij bestaande of mogelijke zorgpunten, zoals buurthuizen, steunsteevoorzieningen, huisartsenpraktijken. Dit type kan ontwikkeld worden door een zorginstelling, samen met een projectontwikkelaar, een woningbouwcorperatie en/of particulieren.

Buitenplaats

Hier krijgt niet alleen het bestaande woongedeelte maar ook een deel van de opstallen een woonfunctie, in combinatie met verbouwing en sanering. Een deel van de grond (tot ca. 10 ha) wordt, afhankelijk van de landschappelijke ligging, mee ontwikkeld als siertuin, paardenwei, hertenkamp, park, bos of natuurgebied. Het geheel krijgt het karakter van een buitenplaats of landgoed en is met name geschikt voor de meer welgestelde doorstromers of actieve senioren. Dit type kan aan de rand van de kern liggen of verder in het buitengebied. Kansrijk zijn de voorgestelde buitenplaatsenzones langs het Hunzedal en het Schoonebeekerdiep en het kleinschalig zandlandschap van Westerwolde. Het type kan ontwikkeld worden door een projectontwikkelaar of een woningbouwcorperatie.

Zorgboerderij

In dit type behoudt het landbouwbedrijf een agrarische (neven)functie, maar worden wooneenheden toegevoegd voor mensen die op therapeutische basis meewerken op het bedrijf. Er is een duidelijke vraag naar zorgboerderijen voor bijvoorbeeld reïntegratie van psychiatrische patiënten of gedetineerden of voor dagopvang van geestelijk gehandicapten. Voor de landbouw is het een vorm van verbreding die bij kan dragen aan de economische rentabiliteit van het bedrijf en daarmee aan de instandhouding van het agrarisch landschap. Dit type is met name kansrijk in de mozaïeklandschappen, in het kleinschalig zandlandschap van Westerwolde en in de linten van het Oldambt, met name rond de Blauwe Stad. Het type kan ontwikkeld worden door de eigenaar, in samenwerking met een zorginstelling.

Multifunctioneel landgoed

In dit type worden exclusieve woningen en eventueel ook toeristische voorzieningen, zoals horeca of een golfbaan, opgenomen in de bedrijfsvoering van het landbouwbedrijf. Deze genereren extra bedrijfsinkomsten, waarmee extensivering of verbreding (met bijvoorbeeld nieuwe teelten, biologische landbouw, bosbouw of waterberging) van de rest van het bedrijf mogelijk wordt gemaakt. Een voorbeeld is het Landgoed Scholtenszathe bij Emmen. Dit type is vooral kansrijk in het mozaïeklandschap van het Veenland/Naturpark Moor, in de randveenontginningen langs het Hunzedal en het Schoonebeekerdiep, in de groene verbindingszone tussen de Hondsrug en Westerwolde en in ‘Bosrijk Sellingen’. Het type kan binnen de randvoorwaarden van de POP’s worden ontwikkeld door de eigenaar of een projectontwikkelaar.

Recreatienetwerk

De gebiedsimago's per deelgebied vormen duidelijk onderscheidende toeristisch-recreatieve profielen. Met name voor Westerwolde, Grensland Schansenland, De Blauwe Stad en Veenland/ Naturpark Moor is de toeristisch-recreatieve ontwikkeling een belangrijke drager voor het landschap. Deze gebieden worden uitgebouwd tot publiekstrekkers met een bovenregionale uitstraling. Het worden kerngebieden in het recreatienetwerk, naast de Hondsrug en het Eemsdal in Duitsland. Een fijnmazige dooradering met fiets- en wandelpaden en ruiterpaden hoort hierbij. De gebieden zijn ook aangetakt op het doorgaande toervaartnet. Voor het opheffen van ontbrekende schakels in het toervaartnet is al een apart project in uitvoering. Het mozaïeklandschap van de Groene Driehoek, de groene verbinding Hondsrug-Westerwolde en het Hondhalstermeer in de Blauwe As vormen deelgebieden in het recreatienetwerk, met vooral een regionale of lokale functie. Het LOP biedt een kader voor de verdere uitwerking van recreatieplannen. Nieuwe voorzieningen moeten passen binnen de aangegeven gebiedsimago's en bijdragen aan de versterking van de landschappelijke structuur.

Aanvullend op de verschillende gebiedsimago's wordt een aantal doorgaande regionale recreatieroutes ontwikkeld, die verschillende landschappen aan elkaar schakelen en optimaal beleefbaar maken. De routes lopen zonder onderbrekingen door en hebben een herkenbaar eigen landschapsprofiel. Het gaat niet alleen om de aanleg van ontbrekende paden en de bewegwijzering, maar om de landschappelijke enscenering van de route als geheel. Voor de ontwikkeling hiervan is een regionale aanpak nodig. Lokale routes en deelprojecten kunnen meeprofiteren. Het gaat om de volgende regionale routes:

Hunzepad

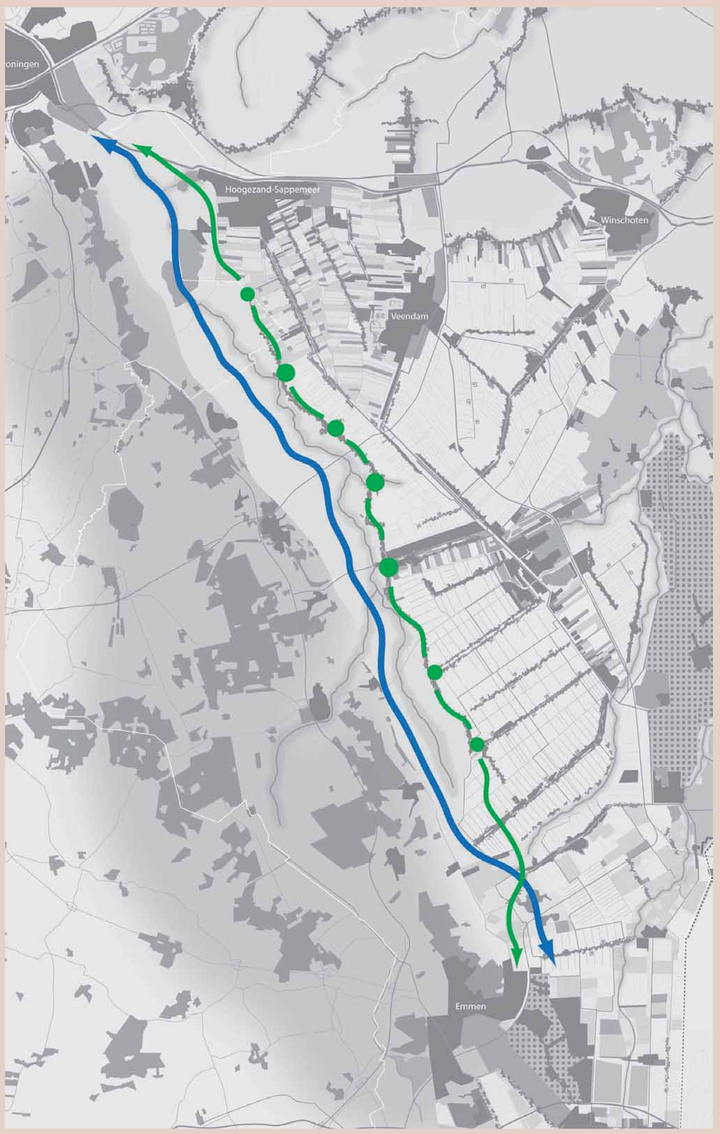

Het Hunzepad bestaat uit twee onderdelen: een natuurpad langs de beek en een fietsroute via het groene lint langs de oostrand van het beekdal. In het groene lint zijn de intensievere recreatievoorzieningen geconcentreerd. Het natuurpad volgt de rustige kant van het landschap. Tussen Emmen en Groningen kan zo langs de Hunze een meerdaagse wandeling gemaakt worden door de natuur. Op diverse plaatsen zijn er aftakkingen naar overnachtingsgelegenheden in het groene lint.

Routestructuren Grensland Schansenland

De leidijken vormen de verbindende schakel tussen verschillende verdedigingswerken van de Dollard tot aan Coevorden en verder. In samenhang met het herstel van deze elementen wordt ook gestreefd naar de realisering van recreatieve routes, zoveel mogelijk in aansluiting op en ter versterking van bestaande routes, zoals het Noaberpad, en met aantakkingen naar bestaande routes in Duitsland. Op deze wijze worden de restanten van de linie weer beter zichtbaar en kunnen zichtlijnen gecreëerd worden op het open gebied van het voormalige Bourtangermoor. De schansdorpen vormen recreatieve trekpleisters met extra voorzieningen op het gebied van horeca en educatie. Deze zullen toeristisch verder worden uitgebouwd.

Bekenpad ‘van veen tot zee’

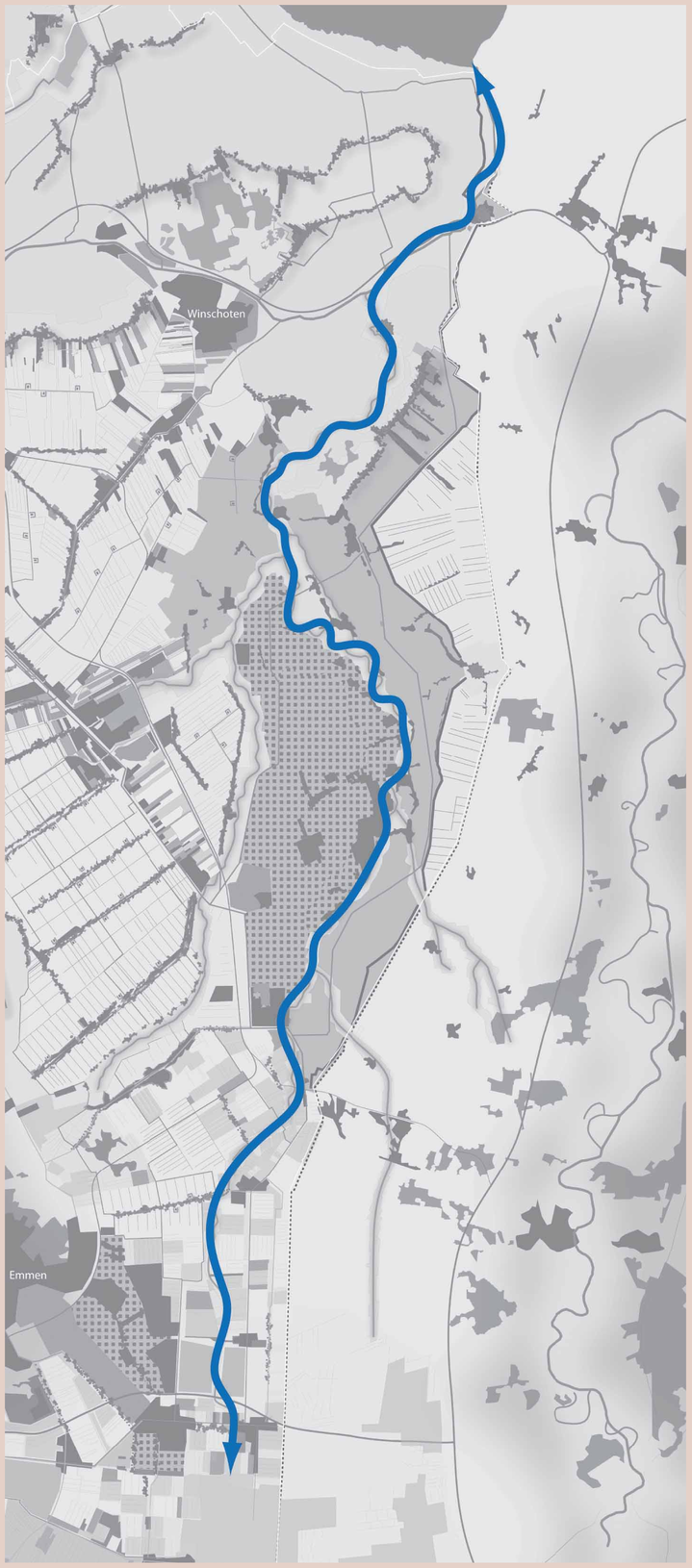

Vanaf de bron van de Runde bij het Bargerveen tot aan de monding van de Westerwoldsche Aa in de Dollard bij Nieuwe Statenzijl wordt een doorgaand natuurpad langs de beek aangelegd. Dit maakt een meerdaagse wandeltocht door de natuur mogelijk, van veen tot zee. Een goede afstemming van de paden met de aanwezige natuurwaarden en de diverse beekherstelprojecten is nodig.
Door aanleg van het pad als knuppelpad of als wandelkade kan men op een bijzondere manier natte beekdalgraslanden of beekmoerassen doorkruisen.

Verbinding Hondsrug-Westerwolde

Als onderdeel van de recreatieve ontwikkelingszone rond Stadskanaal worden een recreatief fietspad en een onverhard wandelpad aangelegd tussen de Hondsrug en Westerwolde. Hiermee ontstaat een belangrijke schakel tussen deze twee toeristische kerngebieden. De paden worden ingebed in een aantrekkelijk landschap met nieuwe bossen, waterpartijen, vloeivelden, landgoederen en verbrede boerderijen. Een dergelijk vernieuwd veenkoloniaal landschap kan, mits dit voldoende schaal krijgt en er ook grotere publieksvoorzieningen komen, een recreatieve attractie op zich worden.

Inrichting retentiebekkens en kaden
Hoogveenreservaat Bargerveen
In opdracht van:
Staatsbosbeheer
Regio Groningen-Drenthe
Directie:
Grontmij Drenthe
Uitvoering:
FUHLER
Fuhler BV
Projectmanagement:
dienstlandelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer
informatie: 0592-32 79 11
In samenwerking met:
Waterschap Velt en Vecht
Dit project wordt mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van:
Nationaal Natuuroffensief
DIT PROJECT WORDT MEDEGEFINANCIERD
DOOR HET EUROPEES ORIENTATIE EN GARANTIE
FONDS VOOR DE LANDBOUW VAN DE
EUROPESE GEMEENSCHAP AFDELING GARANTIE
A25
VAN DER WOUDE

6. Uitvoerings-programma

In dit hoofdstuk van het LOP gaan we in op de uitvoeringstrategie. Deze bestaat, naast een overzicht van de onderdelen ‘financieringsstrategie’ en ‘organisatie’ uit een overzicht van een aantal majeure projecten met een ruimtelijke- en landschappelijke component.

Financierings-strategie

Omdat diverse subsidieregelingen in 2005 en 2006 aflopen is het onduidelijk welke financiële middelen voor uitvoering van projecten beschikbaar komen. Daarom hebben de stuurgroep Regio Oost en de stuurgroep Agenda voor de Veenkoloniën ervoor gekozen de uitvoering van het LOP via het Provinciaal Meerjaren programma (PMJP/ILG) en de bestaande regioprogramma's (regioprogramma Oost en Uitvoeringsagenda voor de Veenkoloniën) te laten lopen. In dat verband kunnen projecten worden ingediend en zal een afweging worden gemaakt welke projecten daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden. Deze uitvoeringsparagraaf bevat daarom een indicatieve projecttabel, gebaseerd op de door maatschappelijke organisaties en overheden ingediende projectvoorstellen in het kader van het concept PJMP/ILG (stand van 1 december 2005) van de provincies Groningen en Drenthe.

Hieronder geven we aan welke middelen in principe kunnen worden ingezet voor de uitvoering van de projecten.

Eigen middelen

De overheden (provincies, waterschappen, gemeenten) kunnen projecten deels of geheel gaan financieren uit eigen middelen. Deels kan dat uit het normale onderhoudsbudget. Door het reguliere onderhoud aan te passen kan - bijvoorbeeld bij beplantingen - al veel bereikt worden. De financieringsstrategie is er op gericht om zo veel mogelijk bestaande onderhouds- en inrichtingsbudgetten te gebruiken als cofinanciering van de projecten uit het LOP. Een specifieke vorm hiervan is het 'werk met werk maken'. Als een overheid of een particulier ergens werkzaamheden wil uitvoeren, kan een project uit de LOP groslijst daarbij soms worden ondergebracht. Dit bespaart op de kosten van de uitvoering.

Investeringsbudget Landelijk gebied

In het ILG gaat naar verwachting vanaf 2007 een aantal huidige subsidieregelingen van het rijk op, zoals die van de Landinrichting, SGB (milieu), POP (p lattelandsontwikkeling) en Belvedere (cultuurhistorie). Het Rijk bewaakt de hoofdlijnen op basis van nationale doelen (bijvoorbeeld vitale landbouw, brede plattelandseconomie, natuur, landschap, duurzaam waterbeheer), de uitvoering wordt meer dan voorheen aan de provincies overgelaten. De uitkeringen zullen in hoofdzaak gekoppeld zijn aan de prioritaire gebieden van het Rijk: de Ecologische Hoofdstructuur en de Nationale Landschappen. De provincies hebben de vrijheid om binnen de afspraken te bepalen wanneer en voor welk doel het geld wordt gebruikt. De provincies leggen de doelstellingen vast in een provinciaal meerjaren programma (PMJP), waarvan het concept in december 2005 door de provincie Groningen is vastgesteld. Dit PMJP beslaat de periode 2007-2013.

Europese bijdragen

Veel Europese (plattelands)subsidies zullen vanaf 2007 via het ILG en PMJP lopen. Verder spelen diverse (ook met Europese subsidies ondersteunde) economisch gerichte ontwikkelingen, waarbij de landschappelijke inpassing kan meeliften in de voorgenomen ontwikkeling. Binnen de Ecologische Hoofdstructuur is ook Life-subsidie denkbaar. Tenslotte wordt de huidige Intereg regeling waarschijnlijk ook na 2007 als zelfstandig subsidiekanaal voortgezet. In het kader van het LOP zal zo veel mogelijk gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden die Europese regelingen bieden.

Financiering uit 'rode' functies (woningbouw, bedrijvigheid e.d.)

Sommige projecten uit de groslijst kunnen ook tot uitvoering komen door de landschappelijke inpassing en het landschappelijk herstel zo veel mogelijk mede te financieren vanuit de voorgenomen 'rode' ontwikkelingen. Voorbeelden zijn:

- het op plaatselijk niveau via de kavelprijs koppelen van de landschappelijke inpassing aan de woningbouw;
- de landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen, zoals bijvoorbeeld de Oostboog bij Menterwolde-Veendam langs de N33.

Organisatie

Dit LOP zal dus via de bestaande stuurgroepen Regio Oost en Agenda voor de Veenkoloniën via de uitvoeringsprogramma's en PMJP worden uitgevoerd. Uit de projectenlijst kan worden geput om van jaar tot jaar projecten financieel dekkend en uitvoeringsgereed te maken, en dan uit te voeren via de Regioprogramma's (regioprogramma Oost en uitvoeringsprogramma Agenda voor de Veenkoloniën). De uitvoering van deze regioprogramma's wordt jaarlijks gerapporteerd, geëvalueerd en geactualiseerd.

Daarmee valt deze Uitvoeringsparagraaf van het LOP onder de verantwoordelijkheid van de beide genoemde stuurgroepen, waarin de bestuurders van de gemeenten, de provincies Drenthe en Groningen en de Waterschappen Hunze en Aa's en Velt en Vecht zitting hebben. De stuurgroepen zijn verantwoordelijk voor de gecoördineerde uitvoering. De stuurgroepen worden ondersteund door een ambtelijk samengesteld Regioteam Oost en een Regioteam Agenda voor de Veenkoloniën.

Uiteindelijk is de per project aangewezen trekker verantwoordelijk voor een goede en tijdige uitvoering van het project.

Overzicht van een aantal majeure projecten

1. Grensland - Schansenland
Grensland Schansenland is een project dat zich richt op het behoud, versterking en herstel van de cultuurhistorisch waardevolle verdedigingswerken in het Oost-Groninger en Ostfriesische landschap. Daarnaast richt zich het project op de toeristische vermarkting van de schansen en vestingwerken en het stimuleren van het geschiedkundige gedachtegoed omtrent de verdedigingswerken en de betekenis van de grens. Binnen dit project zijn diverse landschappelijke en toeristische deelprojecten ontwikkeld die bijdragen aan deze doestelling.

Deelproject Leidijken in Oost Groningen
Dit deelproject gaat over het behoud en versterken van de Leidijken in het landschap. Leidijken waren dijken die ervoor moesten zorgen dat het moerasgebied nat bleef en daarmee ontoegankelijk was. Daarnaast vormden deze dijken een verbinding tussen de vestingwerken. In het grensgebied van Oost-Groningen zijn nog veel restanten te vinden , maar zijn vaak in slechte toestand. Om deze dijken te behouden is dit project ontwikkeld, waarbij, waar mogelijk de aangetaste of ontbrekende dijkdelen hersteld of versterkt worden. Hierbij wordt ook gekeken naar eventueel recreatief medegebruik.

Deelproject Een nieuwe (s)kans in Oost-Groningen
In Oost-Groningen zijn diverse klein- en grootschalige waterbergingsgebieden aangewezen, die de komende jaren aangelegd zullen worden. Om te voorkomen dat dit landschapsverstorend werkt, is gekeken of er middels alternatieve vormgeving, in dit geval in de vorm van een schans, deze waterberging gerealiseerd kan worden. Daarnaast is er voor gekozen om functies te combineren. Bij de proeflocatie nabij Bellingwolde is gekozen voor een functiekoppeling van natuur, waterberging en cultuur.

Deelproject Herstel beplanting, ravelijn en bastion Oudeschans
Oudeschans is een voormalig vestingdorp, waarbij in de jaren zestig gekozen is voor een gedeeltelijke reconstructie en deze vervolgens te benadrukken met beplanting. In die tijd is gekozen voor iepen, die niet resistent zijn tegen de iepziekte, daardoor verliest Oudeschans zijn karakteristiek uiterlijk en herkenbaarheid als vesting. Daarom is, mede vanuit het LOP Oost gekeken hoe je op een zorgvuldige manier de beplanting kan vervangen en hoe je in de toekomst risico's kunt spreiden. Ook worden een aantal elementen van de vesting zoals een ravelijn en bastion gereconstrueerd. Op deze wijze is de hoop dat over enkele jaren de vesting weer goed herkenbaar in het landschap aanwezig is.

2. Blauwe As
Het doel van de Blauwe As is om een robuuste ecologisch-recreatieve waterverbinding tussen het Fries-Groningse merengebied en het Ems-Dollard gebied te creëren. Daarbij wordt er bij de realisatie naar gestreefd de EHS en waterberging waar mogelijk met dit project te combineren. Binnen het project worden diverse deelprojecten ontwikkeld, om zo gefaseerd deze doelstelling te behalen. Deze deelprojecten zullen de komende jaren uitgevoerd worden, waarbij ook gekeken wordt hoe deze robuuste zones op een zo goed mogelijke wijze ingepast kunnen worden in het landschap.

3. Ring Blauwe Stad
De realisatie van de Blauwe Stad is een enorme ingreep in het landschap van Oost-Groningen en heeft een regionale uitstraling en daarmee ook effecten op de dorpen om de Blauwe Stad. Om te zorgen dat de effecten in het omliggende gebied en daarmee ook het landschap goed georganiseerd worden is besloten dit project in het leven te roepen. Het richt zich op een viertal thema's, te weten verbindingen, ruimtelijke kwaliteit, voorzieningen en o ntwikkelingsmogelijkheden. Hierbij valt te denken aan betere ontsluiting van de dorpen, vaarverbindingen met deze dorpen, kwaliteitsimpulsen voor de dorpen en toeristische ontwikkelingen. De komende jaren zullen er diverse projecten ontwikkeld worden die een invulling geven aan bovenstaande thema's, waarbij de landschappelijk kwaliteit een belangrijke rol zal spelen.

4. Runde – Ruiten Aa project
Het project wordt in fasen uitgevoerd en valt in de te onderscheiden fasen onder verschillende structuren. Zo is het deel vanaf het Bargerveen tot het tuinbouwcentrum in de herinrichtings Emmen Zuid opgenomen, het tuinbouwcentrum tot in het veenpark onder TEN en het restant wordt in delen voorbereid onder verantwoordelijkheid van SPARC, herinrichting Emmen – Noord, Runde project (Agenda voor de Veenkoloniën, gemeente, waterschap en provincie. Hiermee zal naar verwachting niet alles uitgevoerd kunnen worden en zal met de nodige creativiteit en doorzettingsvermogen gewerkt moeten worden aan een volledige realisatie van de verbinding voor water en natuur.

5. Agenda voor de Veenkoloniën
- Inplaatsing Melkveehouderijbedrijven: inplaatsing van minimaal 6 melkveebedrijven, onderzoek naar clustering van bedrijven en versterking structuur bestaande agrarische bedrijven.
- Groene Ster: concepten Neoveenkoloniaal bouwen in gebied Hoogezand-Sappemeer-Aa en Hunze; realiseren kleinschalige revitaliseringsprojecten in dit gebied.
- Aanpassing N33 en N366, N 391: het gaat hierbij om aanpassing van kruisingen en verdubbeling van weggedeelten.
- Bargerveenpark: dit is nu beperkt tot de Runde; realisering bruggen en andere kunstwerken.
- Vaarverbinding Erica-Ter Apel: aanleg van 'de ontbrekende schakel' in de vaarverbinding oost-Nederland-Duitsland, toeristisch/recreatieve arrangementen; versterking landschap en beeldkwaliteit.

6. Hunze project
In de Hunze wordt gestreeft naar een verdergaande meandering van de beek. Daarmee wordt voorkomen dat water te snel wordt afgevoerd en wordt de kwaliteit van de beek verbeterd. Ook het landschap wordt daarmee hersteld.

7. Veenland/Naturpark Moor
De bestaande en te ontwikkelen natuurgebieden in het grensgebied van Emsland, Grafschaft Bentheim en Drenthe worden gezamenlijk aangemeld als Naturpark in de zin van de Duitse Natuurbeschermingswet. Als bevoegd gezag voor dit Naturpark wordt een vereniging opgericht waarin de Landkreise, provincie en gemeenten in het gebied samenwerken. De activiteiten van deze vereniging richten zich op bevordering van de toeristische infrastructuur, de landschapsontwikkeling en het ontwikkelen en uitvoeren van gebiedsgerichte, grensoverschrijdende projecten.

8 Veenkoloniaal Emmen
Voor het Veenkoloniale deel van de gemeente Emmen, alsmede de aangrenzende gebieden in Duitsland, is een cultuurhistorisch onderzoek gaande. De rapportage is voorjaar 2006. Met de titel: Moorland, grensoverschrijdend veengebied tussen Hondsrug en Hummling. Dit rapport omvat tevens een projectenprogramma. Het motto is behoud door ontwikkeling. Vanuit de identiteit (karakter landschap en cultuurhistorie) van het gebied de ruimtelijke en sociaal-economische situatie verbeteren. Het POP is het provinciale kader. Het LOP heeft nauwe relaties met dit project. De aanbevelingen worden gebruikt voor het structuurplan Emmen (in voorbereiding), het nieuwe bestemmingsplan buitengebied en andere plannen voor de ontwikkeling van dit gebied.

7. Communicatie

De totstandkoming van dit LOP heeft een nauwe relatie met de Provinciale Omgevingsplannen (POP), die de provincies Groningen in 2000 en Denthe in 2004 hebben vastgesteld. Het LOP is de nadere uitwerking van, en geeft uitvoering aan het 'landschappelijk raamwerk' uit de Provinciale Omgevingsplannen. Het dient als kader voor de ontwikkeling van beleid ter versterking van de kwaliteiten van het landschap. Daarbij moet worden gedacht aan de landschappelijke inpassing van nieuwe functies als wonen, werken en recreëren. Het LOP Oldambt / Westerwolde – Drents-Groningse Veenkoloniën heeft verder een band met de regioprogramma's van Regio Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën. De regionale uitwerkingen zijn gestart, om uitvoering te geven aan de in de POP's opgenomen Regioperspectieven en Uitvoeringsprogramma's.

De Agenda, daterend uit 2002, is het regionale antwoord op de commissie-Hoekstra. Doel is het oplossen van de sociaal-economische en ruimtelijke problemen. Een evaluatie in 2005 toont aan dat de Regio-uitwerkingen van de Regio Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën nu al zijn meerwaarde heeft bewezen en tot positieve resultaten voor de betreffende gebieden heeft geleid. De stuurgroepen van de Regio Oost en van de Agenda hebben de evaluatie aanvaard als basis voor de voortzetting van de huidige samenwerking.

De Provinciale Omgevingsplannen van Groningen en Drenthe, de regioprogramma's voor de regio's Oost en de Agenda voor de Veenkoloniën en dit LOP hebben alle een zorgvuldig uitgewerkt communicatietraject. Dit hoofdstuk gaat over het communicatietraject voor het LOP.

Communicatie-doelen

Doelen
De communicatiedoelen zijn meerledig en gericht op verschillende doelgroepen. De voornaamste doelen zijn het creëren van draagvlak en betrokkenheid bij de bevolking en belangenorganisaties en het informeren van deze doelgroepen over de voortgang van de regioprogramma's, het LOP en de daaruit voortvloeiende projecten.

Nadruk wordt gelegd op interactieve communicatie. De projectorganisatie let goed op signalen van de verschillende doelgroepen. Door participatie van burgers en belangengroepen is het mogelijk om meer draagvlak voor en betrokkenheid bij de regioprogramma's, het LOP en de daartoe behorende projecten te krijgen. De communicatiemiddelen, zoals bijeenkomsten met doelgroepen, nieuwsbrieven en internet, moeten deze strategie ondersteunen.

Interne doelgroepen
Tot de belangrijkste interne doelgroepen behoren de bestuurders van de dertien gemeentes, die bij de regio-uitwerkingen en het LOP zijn betrokken, die van de provincies Groningen en Drenthe, de twee waterschappen Hunze en Aas en Velt en Vecht en de ambtelijke medewerkers van eerdergenoemde overheden.

Externe doelgroepen
Tot de externe doelgroepen moeten in de eerste plaats de bewoners van het plangebied worden gerekend, de georganiseerde landbouw (waaronder LTO Noord), andere overheden, zoals de aangrenzende Duitse deelstaten en de landschaps-, natuur- en milieuorganisaties. Verder zijn er de verenigingen voor kleine dorpen in Groningen en Drenthe, respectievelijk de VKGD en de BOKD, de werkgevers- en werknemersorganisaties, de Ministeries van LNV en VROM en de media binnen en buiten het plangebied.

Boodschap
Het Landschaps Ontwikkelingsplan Oldambt / Westerwolde – Drents-Groningse Veenkoloniën draagt bij aan de versterking van de kwaliteiten van het landschap in Oost-Groningen en de Drents-Groningse Veenkoloniën en aan een zorgvuldige landschappelijke inpassing en een ruimtelijke meerwaarde bij de ontwikkeling van nieuwe functies als wateropgaven, wonen, werken en recreëren, schaalvergroting bij de landbouw of inplaatsing van nieuwe melkveehouderijen in de Veenkoloniën.

Communicatie-strategie

Communicatiemiddelen
Elk project is voorzien van een communicatieparagraaf. Afhankelijk van het doel van het project en de kenmerken van de doelgroep(en) word gekozen voor de meest passende middelen. Voorbeelden van die middelden zijn: informatiebijeenkomsten, de websites van de partners in het plangebied, publieksbrochures, informatie op CD-rom en persberichten. (In het voortraject naar het LOP is met een brede uitnodiging een aantal themabijeenkomsten georganiseerd.)

Werkafspraken en verantwoordelijkheden
De projectleider is verantwoordelijk voor de communicatie van het Landschaps Ontwikkelingsplan en zorgt bij de afzonderlijke projecten voor afstemming met de betrokken communicatieadviseur(s).

Interne communicatie
De leden van de stuurgroep zijn verantwoordelijk voor de communicatie met de eigen raden, staten en besturen. De leden van de projectgroep zijn verantwoordelijk voor de interne communicatie op ambtelijk niveau. De projectleider is verantwoordelijk voor de communicatie en afstemming tussen de verschillende projecten.

Externe communicatie
De leden van de stuurgroep zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de externe communicatie. Vooraf wordt – waar mogelijk – de communicatie afgestemd in de stuurgroep. Wanneer afstemming vooraf niet mogelijk is, beslist de bestuurlijke trekker of diens vervanger. Persberichten worden afgestemd met de bestuurlijke trekker van het project, die tevens eerste woordvoerder is, en ter kennisneming aan de leden van de stuurgroep gezonden. Verzending van persberichten gebeurt in samenwerking met de communicatiemedewerker van het project. Voor de communicatie met de bewoners, belangengroepen en andere (overheids-)organisaties geldt hetzelfde: waar mogelijk na afstemming met en goedkeuring door de bestuurlijke trekker van het project of diens vervanger.

Communicatieparagraaf per project
De projectleider is verantwoordelijk voor het opnemen van een communicatieparagraaf in projectopdrachten. Tevens moet hij / zij zorgdragen voor de benodigde personele en financiële middelen voor de communicatie.

Resultaat
Een evaluatie geeft aan of de gevolgde strategie en bijbehorende communicatiemiddelen het gewenste resultaat hebben gehad.

BIJLAGE

Beleidsuitgangspunten uit het POP Drenthe voor de Hondsrug

De overgang van de Hondsrug naar het Hunzedal is zeer karakteristiek en landschappelijk fraai. Om deze overgang te behouden is verder bebouwing op de Hondsrug en op de overgang naar het Hunzedal (de flanken) aan banden gelegd. Bebouwing op de Hondsrug en de flanken kan alleen plaatsvinden binnen de reeds door Gedeputeerde Staten goedgekeurde bestemmingsplannen. Vanwege de aanwezige grondwaterstromen met een korte verblijftijd is aanpassing van het grondgebruik op de flanken van de Hondsrug gewenst. Om de kwelstroom van de Hondsrug naar het Hunzedal te optimaliseren dienen grondwateronttrekkingen, landbouwkundige ontwatering, stedelijke afwatering en bosbouw in dichte naaldopstanden tot een minimum beperkt te worden. Hierop voortbordurend is het natuur- en landschapsbeleid voor de Hondsrug gericht op het versterken van de ecologische relaties met het Hunzedal, opdat een grote eenheid natuur, beekdal en hogere gronden ontstaat. Hierbij zullen vooral de loofbossen op de Hondsrug een belangrijke functie vervullen. Bosuitbreiding dient zodanig plaats te vinden, dat er op korte termijn een verbinding ontstaat van de boswachterij Schoonloo, via boswachterij Odoorn en boswachterij Exloo naar Uilenbroeken.

In het algemeen blijft de landbouwfunctie op de Hondsrug behouden. Op de essen wordt de landbouw gestimuleerd, op de Hondsrug hoofdzakelijk vertegenwoordigd door de akkerbouw. De voorkeur gaat daarbij uit naar de teelt van granen. In het algemeen dienen de essen hun karakteristieke openheid te behouden. Op de escomplexen Gieten-Varik en Weerdingeres dienen de natuur- en landschapswaarden verder versterkt te worden. Vestiging van intensieve veehouderij is ongewenst.

Ten aanzien van het toerisme wordt voor de Hondsrug een beleid gevoerd dat gericht is op de instandhouding en kwaliteitsverbetering van de huidige voorzieningen. Extensieve vormen van recreatie worden gestimuleerd. Waar mogelijk wordt de landschappelijke relatie met het Hunzedal en de Veenkoloniën versterkt. Daarmee krijgt het gebied tussen de Hondsrug en de Veenkoloniën een grotere betekenis voor extensieve vormen van recreatie, zoals wandelen, fietsen en paardrijden. Tevens wordt daarmee de recreatiedruk van de Hondsrug afgeleid. In dat verband is een landschappelijke verbindingszone met mogelijkheden voor deze extensieve recreatievormen tussen het toeristisch concentratiegebied Exloo (Hunzebergen en paardensportcentrum) en het nog verder te ontwikkelen voorkeursgebeid Exloërkijl gewenst. Met name voor de verdere ontwikkeling van de paardensport vanuit het paardensportcentrum Exloo is dit van belang.

In het Hunzedal is voor drie delen in het recente gekozen voor natuurontwikkeling, deels gecombineerd met waterwinning en landbouw. Een deel van het Hunzedal behoudt een landbouwkundig gebruik, binnen een deel vindt natuurontwikkeling plaats. Nieuwe bebouwing zal plaatsvinden in de randveenontginningen en de Veenkoloniën. Het Hunzedal zal een belangrijke rol spelen in het afleiden van de recreatiedruk op de Hondsrug. Hierbij kan de recreatie en het toerisme meeliften met de natuurontwikkeling die voor het gebied wordt voorgestaan.
Gelet op het feit dat de landbouw in het Hunzedal op zoek is naar verbetering van de bedrijfseconomische positie, zal onderzocht worden hoe de landbouw (op vrijwillige basis) kan worden ingeschakeld bij natuurontwikkeling, (kleinschalige) recreatie en toerisme en drinkwaterwinning. Indien in het kader van het samengaan van natuur en landbouw, een extensieve bedrijfsvoering gewenst is, zal bedrijfsvergroting veelal noodzakelijk zijn. Mogelijkheden voor biologische landbouw liggen vooral bij gemengde bedrijven. Van belang is dat in (multifunctionele) delen van het Hunzedal de landbouw behouden en waar mogelijk versterkt wordt. Hiertoe vindt op grote schaal kavelruil plaats.

Op korte termijn wordt gestreefd naar versterking van de functie van de Hunze zelf als ecologische verbinding, door verdrassing en hermeandering van de bovenloop van de Hunze tot aan het Zuidlaardermeer. Op den duur moet zo een begeleid-natuurlijk beekdalsysteem ontstaan, waar ook mogelijkheden zijn voor extensieve vormen van recreatie zoals kanoën. De toeristische functie van het Zuidlaardermeer zal verder kwalitatief verbeterd worden en afgestemd met natuurontwikkeling. Voor de benedenloop van de Hunze wordt uitgegaan van de mogelijkheden om natuurontwikkeling te combineren met drinkwaterwinning door aangepast peilbeheer. Het gaat hierbij in eerste instantie om het deel van het Hunzedal ten noorden van de N33. De provincie zal de combinatie van natuurontwikkeling en drinkwaterwinning blijven stimuleren. Voor het bereiken van een goede waterkwaliteit dient het hele watersysteem in ogenschouw te worden genomen.

Literatuurlijst

Boeken en artikelen op auteur

Berg, M.W. van den & D.J. Beets. 1987. Saalien glacial deposits and morphology in the Netherlands. In: J.J.M. van der Meer (ed.). 1987. Tills and glaciotectonics. Proceedings INQUA-symposium on genesis and lithology of glacial deposits. Rotterdam, Balkema. pp. 143 - 156.

Best, E.P.H. & J.P. Bakker. Netherlands - Wetlands. Proceedings of a symposium held in Arnhem, the Netherlands. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers. Hydrobiologia 265.

Bilt van der, E. en Glastra, M. 1995. Hunzevisie, natuurontwikkeling in het Hunzedal en het Zuidlaardermeergebied. Groningen, Van Gorcum en Comp.

Blauwpot te Cate, S. 1984. Voorlezing Hoogezand en Sappermeer, over de opkomst van de Veenkoloniën. Het Ommelander antiquariaat.

Bosch, J.H.A. 1990. Toelichting bij de geologische kaart van Nederland 1:50000. Blad Assen West (12W) en Assen Oost (12O). Haarlem, Rijks Geologische Dienst.

Broekhuis, T., Marsman, E. en Miedema, H. 1986. Voorheen de Vooruitgang, voormalige aardappelmeel- en strokarton-fabrieken in de Veenkoloniën. Amsterdam, Van Gennep.

Delvigne, J.J. en Koopman, G.J. 1991. Het Landschap, de geschiedenis van Westerwolde. Groningen, Stichting gebroeders Hesse Fonds, van Dijk en Foorthuis.

Eck van W., Ploeg van der, B., Poel de, K.R. en Zaalmink, B.W, 1996. Koeien en Koersen, ruimtelijke kwaliteit van melkveehouderijsystemen in 2050. Den Haag, Staring Centrum, Wageningen en Landbouw Economisch Instituut.

Elerie, H. en Foorthuis, W. 2003. Dorp2000anno, de Hunze maakt geschiedenis. Bedum, Uitgeverij de Ploeg.

Formsma, dr. W.J., Buist, dr. M.G., Koops, mr. W.R.K., Schuitema-Meijer, dr. A.T., Waterbolk, prof. dr. E.H. en Broekema, S. 1976 . Historie van Groningen, stad en land. Groningen.

Frieswijk, J. 1989. Om een beter leven, land en veenarbeiders in het noorden van Nederland 1850-1914. Rijksuniversiteit Groningen.

Hoek van de, S. 1979. Door den vreemdeling met eerbied te naderen, tijdsbeeld van een veenkolonie. Groningen, Kemper/Noorderboek.

Hofstee, 1937. Het Oldambt, een sociografie.

Keuning, H.J., Paris, H.J. 1933. De Groninger Veenkoloniën, een sociaal-geografische studie. Amsterdam.

Knottnerus, Brood en Deeters 1992. Rondom Eems en Dollard; historische verkenningen in het grensgebied van Noordoost-Nederland en Noordwest-Duitsland.

Kooper, 1939. Het waterstaatsverleden van de provincie Groningen.

Lindemans, R.J. en Plantenga, J.M. 2003. Over-Zicht, 2 perspectieven op landgoedontwikkeling in het Hunzedal. I.o.v. Gemeente Aa en Hunze. Wageningen.

Schroor, M., Meijering, J. 1989. Het Groninger landschap. Utrecht, Matrijs.

Schroor, M. 1987. De landelijke Lijn, kavelpatronen en lineaire elementen in het Groninger landschap, cultuurhistorisch bekeken. Groningen, Milieu- en landschapsonderzoek P.P.D.

Schroor, M. 1999. Stadstaat Groningen, de Groninger stadsrechten en buitenbezittingen 1612-2000. Groningen, Regio-Project uitgevers.

Schroor, M.1995. Waterstaat en waterschappen in de provincie Groningen, 1850 – 1995.

Schroor, M.1996. De atlas der provincielanden van Groningen 1722 – 1736.

Slabbers, S. en Ulijn, J.F.M. 1994. Toekomstverkenning voor het landschap van de hoogveenontginningen, perspectief voor een landschap. Wageningen, IKC en Ministerie van LNV.

Smet de, 1962. Het Dollardgebied, bodemkundige en landbouwkundige onderzoekingen in het kader van de bodemkartering.

Smet, de,1962. Het Dollardgebied, bodemkundige en landbouwkundige onderzoekingen in het kader van de bodemkartering. Bijl.

Stratingh, Venema, 1979. De Dollard, geschied-, aardrijks- en natuurkundige beschrijving van dezen boezem der Eems.

Strijker, D. Landbouwkundige toekomstvoorspellingen, de Veenkoloniën in 2020 en 2050. I.o.v. Stichting Innovatie Veenkoloniën. Groningen, Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.

Verhoeven. J.T.A. 1992. Fens and Bogs in the Netherlands. Vegetation, History, Nutrient dynamics and Conservation. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers. Geobotany 18.

Rapporten en beleidsplannen op titel

Ach Lieve Tijd, 400 jaar Veenkoloniën. Waanders uitgevers in samenwerking met de stichting 400 jaar Veenkoloniën.

Agenda voor de Veenkoloniën. Stuurgroep voor de Veenkoloniën.

Beleidsnota Wonen. Provincie Groningen, 2001.

Bodemkaart van Nederland, Veenkoloniaal gebied. Stichting voor Bodemkartering, uitgave 1978.

Bouwen aan Identiteit, aan de slag met bouwen, dorp en landschap in Groningen. Vereniging Kleine Dorpen Groningen.

De Drentse Landbouw Agenda. Provincie Drenthe 2003.

Ecologische Verbindingszones in de provincie Groningen. Provincie Groningen 2001.

Eigen kwaliteit, de grondslag voor groei, een perspectief voor het veenkoloniale deel van de gemeenten Borger-Odoorn en Stadskanaal. I.o.v. gemeenten Borger-Odoorn en Stadskanaal. BVR, adviseurs stedelijke ontwikkeling, landschap en infrastructuur. Rotterdam, 2002.

Grensland Schansenland, verdedigingswerken door de eeuwen heen. Concept Projectplan. Provincie Groningen i.s.m. Landkreisen Leer en Emsland. Groningen, 2004.

Grenspark Internationaler Naturpark Moor, ideeënschets voor het toeristisch-recreatieve concept. BTE, Tourismusmanagement Hannover en Route IV, Nijmegen. Hannover, Nijmegen 2003.

Grondgebonden melkveehouderij. Regionaal maatwerk, Het advies van de commissie Herstructuering Melkveehouderij. Okt. 2000

Groninger Boerderijbouw, onderzoek naar de ruimtelijke kwaliteit van de huidige boerderijen. I.o.v. Libau Welstands- en monumentenzorg, Groningen.

Herinrichting Oost-Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën. Minsterie van Landbouw en Visserij, 1992.

Inrichtingsvisie Schoonebeekerdiep, voorlopig eindrapport. I.o.v. Waterschap Velt en Vecht. Royal Haskoning, 2004.

Koers voor het Stedelijk Netwerk Zuid-Drenthe. Samenwerkende gemeenten Coevorden, Emmen, Hardenberg, Hoogeveen, Meppel en Steenwijk. Provincies Drenthe en Overijssel. Bureau Pau, Emmen, 2003.

Kracht door Kiezen, agenda voor een vitaal en aantrekkelijk landelijk gebied van Noord-Nederland. I.o.v. Samenwerkingsverband Noord-Nederland. Groningen, 2003.

Landbouwstructuuronderzoek Groningen; schaalvergroting en inrichting. DLG, 2004.

Landschaftsrahmenplan Landkreis Emsland. Amt für Naturschutz und Forsten Emsland, Duitsland, 2001.

Landschaftsrahmenplan Landkreis Graftschaft Bentheim. Fachbereich Bau- und Umwelt Nordhorn, 1998.

Landschapsbeeld in de provincie Groningen, kaarten bijlagen. Groningen, Dienst R.O.

Landschappelijk Bouwen in Eexterzandvoort, verkenning van de mogelijkheden. Bleeker, A. en Nauta, A. en mRO. I.o.v. Provincie Drenthe en gemeente Aa en Hunze, 2003.

Landschappelijk Raamwerk Noord Groningen. I.o.v. Provincie Groningen, Bureau Middelkoop september 2002.

Leader+, Oldambt-Westerwolde 2002, Actieplan 2000-2006. Groningen, LAG Oldambt-Westerwolde.

Met het oog op 2030, Regiovisie Zuid-Drenthe en Noord-Overijssel. Provincie Drenthe, Assen, 1999.

Nota Belvedère. Ministerie van OC en W, 1999.

Nota Bouwen en Wonen 2002-2006, ruimte voor kwaliteit. Provincie Groningen, 2001.

Nota Landschap. Provincie Drenthe, Assen, 1998.

Nota Uitwerking, EHS Groningen. Provincie Groningen, 1993.

Op weg met het verleden, cultuurhistorische kartering van Drenthe. Provinciaal bestuur Drenthe.

Provinciaal omgevingsplan provincie Groningen. Provincie Groningen, 2000.

Provinciaal omgevingsplan provincie Drenthe. Provincie Drenthe, 2004.

Regioprogramma Oost 2002/2003. Stuurgroep Oost, 2002.

Strategienota voor de W.E.R.O. regio, Westerwolde-Emsland-Rheiderland-Oldambt. I.o.v. Landkreisen Emsland en Leer, provincie Groningen. Groningen/ Hannover, juni 2002.

Streekdorpen en Lintbebouwing in de provincie Groningen, verkenning, analyse en aanbevelingen betreffende ruimtelijke en maatschappelijke aspecten. I.o.v. P.S.R. Groningen en I.C.W. Wageningen. Wageningen 1979.

Stroomgebiedsvisie Groningen/Noord en Oost-Drenthe, Stuurgroep Water 2000+, 2002.

Structuurplan Stadskanaal 1999. Gemeente Stadskanaal, 1999.

TEN 2000, networks of wetlands and watersystems. 5th report of the EU-Interreg Iic project. Oldenburg, 2000.

Toerisme in Cijfers 2002, Toerdata Noord, datacentrum voor Recreatie en Toerisme.

Touristisches Leitbild2001. Grafschaft Bentheim. Nordhorn.

TRIP Westerwolde. I.o.v. Stuurgroep Oost. Veendam, Toeristisch Huis 2003.

Tussen Aa en Hunze, culturele identiteit als vormgever van het gebiedsgerichte beleid. Keuningcongres Extra. Rolde, 2000.

United Countries Tour, Westerwolde-Emsland. Routeführer. Meppen (D), Emsland Touristik.

Uitvoeringsprogramma, Ecologische Verbindingszones in de provincie Groningen. Provincie Groningen, 2002.

Van veen tot zee, integrale beekvisie Runde/Ruiten Aa/Westerwoldsche Aa. Dienst Landelijk Gebied en Waterschap Hunze en Aa's.

Varen in het Land van Turf en Honing, onderzoek naar de ontwikkeling van een grensoverschrijdend toervaarnetwerk in Noord-Nederland en Noord-Duitsland. Provincies Drenthe, Friesland en Groningen. Landkreisen Aurich, Emsland en Leer. Assen, 2001.

Veenkoloniën, ruimte voor de toekomst. Noorderbreddte 2002-1. Groningen, 2002.

Waterhuishoudkundige randvoorwaarden Veenkoloniën 2025-2050. I.o.v. Stichting Innovatie Veenkoloniën, Grontmij.

Werkdocument, koers voor het Stedelijk Netwerk Zuid-Drenthe. Samenwerkende gemeenten Coevorden, Emmen, Hardenberg, Hoogeveen, Meppel en Steenwijk. Provincies Drenthe en Overijssel. Bureau Pau. Emmen, 2003

Kaarten

Basisinformatie voor de kaarten is afkomstig van de GIS-afdelingen van de Provincies Groningen en Drenthe.

Colofon

Dit rapport is een gezamenlijk product van de Provincie Groningen en Drenthe en Vista landscape and urban design. Vista heeft de landschappelijke analyse en de inhoudelijke visievorming verzorgd (hoofdstukken 2 t/m 5) en de cartografie en de vormgeving van het rapport. De hoofdstukken 1, 6 en 7 zijn aangeleverd door de Provincies. De bijdragen over de Hondsrug en het Hunzedal in hoofdstuk 2 en in de bijlage zijn aangeleverd door de Provincie Drenthe. De bijdragen over wegen en beplantingen in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 5 zijn aangeleverd door de Provincie Groningen. Foto's zijn van de Provincie Groningen en van Vista.

De dagelijkse aansturing is verzorgd door een projectgroep met vertegenwoordigers van de provincies Groningen en Drenthe:

Dhr. G. Renkema	provincie Groningen
Dhr. H. van Hilten	provincie Groningen
Dhr. R. Schoonbeek	provincie Groningen
Dhr. P. van der Ploeg	provincie Groningen
Dhr. F. van Groen	provincie Drenthe
Dhr. G. Meijer	provincie Drenthe
Dhr. J.A. Scheper	provincie Drenthe

De opstelling van het plan is begeleid door een ambtelijke begeleidingsgroep bestaande uit:

Mevr. K. Beukema	Stuurgroep Veenkoloniën
Dhr. D. Heesterbeek	Streekraad Oost-Groningen
Dhr. K. Rotteveel	gemeente Aa en Hunze
Dhr. F. Korvemaker	gemeente Bellingwedde
Dhr. H. Post	gemeente Borger-Odoorn
Dhr. E. Timmer	gemeente Emmen
Mevr. E. van Rijssel	gemeente Hoogezand-Sappemeer
Dhr. H. Flap	gemeente Menterwolde
Dhr. D. van Dijk	gemeente Pekela
Mevr. L. Hut	gemeente Reiderland
Dhr. R. van der Burgh	gemeente Scheemda
Dhr. H. Dijkstra	gemeente Stadskanaal
Dhr. K. Geijzendorffer	gemeente Veendam
Dhr. H. Holstein	gemeente Vlagtwedde
Dhr. H. van der Ploel	gemeente Winschoten
Dhr. U. Vegter	waterschap Hunze en Aa's
Dhr. H. Teuben	waterschap Velt en Vecht

In het kader van de planontwikkeling zijn diverse workshops, ontwerpateliers en gesprekken georganiseerd, waaraan is deelgenomen door vertegenwoordigers van betrokken overheden en van de volgende organisaties:

- Staatsbosbeheer
- Eco Planung Leer
- Milieufederatie Groningen
- Dienst Landelijk Gebied
- Stichting Landschapsbeheer Groningen
- Vereniging Kleine Dorpen Groningen
- Brede Overleggroep Kleine Dorpen Drenthe
- Landkreis Leer
- Landkreis Emsland
- Ondernemerschap Nieuwe Stijl
- Kamer van Koophandel
- Stichting DBF (Midden- en Kleinbedrijf)
- Recreatieschap Drenthe
- Toeristisch Platform Aa en Hunze
- Recreatiekring Oostermoer
- Toeristisch Huis
- ANWB
- Emsland Touristik GmbH
- Fremdenverkehrsverband Grafschaft Bentheim
- Landkreis Grafschaft Bentheim, Naturschutz
- Amt für Wirtschaftsförderung, Tourismus und Beschäftigung
- Touristik GmbH "Südliches Ostfriesland"
- Untere Naturschutzbehörde Landkreis Leer
- Directie Noord LNV
- RABO-bank
- NLTO
- Agrarisch Jongerencontact
- Innovatienetwerk Agrocluster
- Stichting Wonen voor Senioren op Boerderijen
- Landgoed Scholtenszathe
- Projectbureau De Blauwe Stad
- Atelier Rijksbouwmeester